

TAMPEREEN YLIOPISTO

Laura Elsinen

”Me tahdomme jo nuorina, puhtahin rinnoin
kodin puolesta taistella ja isänmaan!”

Pikkulotta- ja Sotilaspoika-lehtien vuosina 1939-1944 välittämä kuva isänmaallisuuskasvatuksesta.

Historian pro gradu –tutkielma

Tampere 2011

LAURA ELSINEN: ”Me tahdomme jo nuorina, puhtahin rinnoin kodin puolesta taistella ja isänmaan!”. Pikkulotta- ja Sotilaspoika-lehtien vuosina 1939-1944 välittämä kuva isänmaallisuuskasvatuksesta.

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu –tutkielma, 72 s. + 3 liites.

Helmikuu 2011

Pro gradu -tutkimuksessani tarkastelen *Sotilaspoika* –ja *Pikkulotta* -lehdissä esiintyviä isänmaallisuuskasvatuksen teemoja toisen maailmansodan aikana. Tutkin millä keinoilla isänmaallista mieltä opetettiin ja pidettiin yllä lehtikirjoituksissa. Pohdin tuleeko näihin asioihin sodan aikana muutoksia. Yksi tärkeä teema työssä on sukupuolille asetetut ennako-odotukset ja niiden mahdollinen muuttuminen sodan aikana.

Pikkulotta-lehti (vuodesta 1943 *Lottatyttö*) ilmestyi vuosina 1938-1944 ilmestynyttä ja *Sotilaspoika* vuosina 1941-1944. Ne ovat Lotta Svärd-järjestön ja suojeluskuntien julkaisemia nuorisolehtiä. Aikuisjärjestöt perustivat nuorille omat lehdet, joiden kautta välitettiin pikkulotille ja sotilaspojille valkoisen Suomen arvomaailmaa. Kaiken lehdissä kirjoitetun ja järjestöissä annetun ohjauksen tavoite oli kasvattaa nuorista uusia jäseniä Lotta Svärdiin ja suojeluskuntiin. Lehdet toimivat läpi toisen maailmansodan, kunnes ne lakkautettiin rauhan tultua marraskuussa 1944.

Sotilaspojat sekä pikkulotat perustettiin suojeluskuntien ja Lotta Svärdin rinnalle tarjoamaan toimintaa nuorille. Innostus lähteä mukaan toimintaan oli suuri varsinkin maaseudulla, sillä siellä tytöille tai pojille ei useinkaan ollut muita vastaavia harrastusmuotoja. Toiminta sisälsi esimerkiksi retkeilyä ja ulkoilua, Suomen historiaa, laulua ja uskonnollista kasvatusta. Vuoteen 1944 mennessä nuorisojärjestöihin oli liittynyt kymmeniä tuhansia jäseniä.

Maakunnissa ei heti oltu innostuneita Helsingistä tulleista ohjeista perustaa nuorisojärjestöjä pojille ja tytöille. Asiasta käytiin keskustelua ja lopulta yleinen mielipide näytti päätyvän siihen, että nuorisotoimintaa tuli tukea. Oli turvattava aikuisjärjestöjen jäsenmäärän kasvu tulevaisuudessa. Oman lisänsä tutkimukseeni toivat *Partio*-lehden sekä *Työläisnuoriso*-lehden kirjoitukset ja mielipiteet isänmaallisuuskasvatuksesta. Partioliike muistutti ajatusmaailmaltaan suojeluskuntien nuorisotoimintaa, kun taas työväenliikkeen parissa kritisoitiin ennen sodan syttymistä näiden järjestöjen nuorisokasvatusta. Talvisodan syttymisen jälkeen mielipiteet lientyivät ja kaikkien tuli keskittyä sotaponnistusten auttamiseen.

Nuorisolehtien kirjoituksia tutkimalla huomaa muutosta tapahtuneen sekä isänmaallisuuskasvatuksen keinoissa että sukupuolten välisissä rooleissa toisen maailmansodan aikana. Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin nuoria haluttiin opettaa unohtamaan oma etunsa suuremman hyvän tieltä. Isänmaa ja sen puolustaminen tuli ennen kaikkea muuta. Poikia kouluttiin nuoresta lähtien sotilaiksi, tuleviksi isänmaan puolustajiksi, ja pikkulotat tukivat poikia omilla toimillaan. Toisen maailmansodan kuluessa tyttöjen ja poikien asemassa tapahtui muutoksia, sillä myös tyttöjä alettiin pitää tärkeinä työntekijöinä. Heitä tarvittiin töihin maassa, jossa suurin osa aikuisista miehistä ja naisista oli rintamalla tai sotaa tukevilla töissä. Uutena ihanteena esitettiin toimelias rintamalla oleva kenttälotta. Näyttää siltä, että mitä kauemmin sota jatkui, alettiin poikien

kasvatuksessa painottaa uskonnon merkitystä ja sen tuomaa henkistä tukea yhä enemmän. Kaikki apukeinot jaksamisen varmistamiseksi täytyi käyttää hyväksi.

1. Tutkimuksen lähtökohtia.....	1
2. Nuorisojärjestöjen perustamisen taustalla.....	6
2.1. Sisällissota ja sen seuraukset.....	6
2.2. Suojeluskunnat.....	9
2.3. Lotta Svärd.....	12
2.4. Suojeluskuntalehtien syntyminen.....	23
2.4.1. Hakkapeliitta.....	23
2.4.2. Lotta Svärd-lehti.....	25
2.4.3. Piirilehdet.....	26
3. Nuorisojärjestöjen perustaminen ja toiminta.....	26
3.1. Miksi nuorisojärjestöjä haluttiin perustaa?.....	26
3.2. Keskustelua maakunnassa.....	27
3.3. Nuorisojärjestöjen perustaminen.....	29
3.3.1. Sotilaspojat.....	29
3.3.2. Pikkulotat.....	31
3.3.3. Nuorisojärjestöt sodan aikana.....	33
3.4. Nuorisolehtien perustaminen.....	36
3.4.1. Pikkulotta – Lottatyttö.....	36
3.4.2. Sotilaspoika.....	36
3.5. Muita nuorisojärjestöjä.....	38
3.5.1. Partio.....	38
3.5.2. Työläisnuoriso.....	41
4. Isänmaallisuuskasvatuksen ytimessä.....	45
4.1. Koulu oli lasten arkea.....	45
4.2. Uhkia kunnolliselle nuorelle.....	49
4.3. Mikä oli lasten roolijako nuorisolehdissä?.....	52
4.3.1. Oikea asenne.....	52
4.3.2. Nuori sotilas.....	54
4.3.3. Hyvä tyttö.....	56
4.4. Miten roolijako muuttui?.....	57
4.4.1. Yhtenäistymistä.....	57
4.4.2. Kenttälotta.....	58
4.4.3. Uskonnon tärkeä asema – myös pojilla.....	59
4.5. Isänmaallisen hengen luominen lehtien kautta.....	60
4.6. Kasvatuksen tulosta.....	62
5. Johtopäätökset.....	66
Lähteet ja kirjallisuus.....	69
Liitteet.....	73

1. Tutkimuksen lähtökohtia

Pro gradu -tutkielmassani tutkin minkälaisia isänmaallisuuskasvatukseen liittyviä teemoja lähteinä käyttämissäni *Sotilaspoika* –ja *Pikkulotta* -lehdissä nousee esiin toisen maailmansodan aikana. Tarkastelen, että millä keinoilla isänmaallista ajattelutapaa opetettiin ja pidettiin yllä. Tärkeää on huomioida, että mitkä olivat ne tekijät joita noudattamalla saattoi kasvaa suojeluskuntien ja Lotta Svärdin johtajien mielestä hyväksi ihmiseksi. Pohdin tuleeko näihin asioihin sodan aikana muutosta. Koska lähdeaineistona on tytöille ja pojille suunnatut lehdet, on tärkeää myös tutkia mitä odotettiin tytöiltä ja pojilta ja muuttuivatko odotukset sodan aikana. Aikarajaus tarkentui lopulta 1930-40-lukujen taitteeseen. Silloin nuorisotoiminta oli jo ehtinyt kasvaa ja vakiintua kuluneen vuosikymmenen aikana. Sotavuosina taas lasten ja nuorison rooli korostui, sillä heidänkin työpanostaan tarvittiin sotaponnistuksissa.

Työni etenee niin, että ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimuskysymyksen sekä muut tutkimuksen lähtökohdat. Toisessa luvussa käsittelen niin sanotun valkoisen Suomen syntyä ja sen toimijoita, eli suojeluskuntia ja Lotta Svärd-järjestöä. Kolmannessa luvussa sekä myöhemmin pääosassa on pikkulottien ja sotilaspoikien toiminta, nuorisolehtien perustaminen ja niiden välittämä maailmankuva. On hyvä perehtyä siihen, että miksi suojeluskuntalaiset ja Lotta Svärdin johtajat kokivat nuorisotoiminnan tärkeäksi osaksi toimintaansa. Yksi tekijä oli se, että nuorisojärjestöjen kautta oli helpompi saada nuoret aikuisten mieleisen arvomaailman piiriin. Sen jälkeen tarkastelen Partio- ja Työläisnuoriso-lehtien kautta mahdollista isänmaallisuuskasvatuksen näkymistä muissa nuorisojärjestöissä. Neljännessä luvussa käsittelen syvemmin sotilaspoikien ja pikkulottien lehtien kirjoituksissa esiintynyttä arvomaailmaa ja isänmaalliskasvatusta. Viidennessä luvussa esitellään tutkimuksen johtopäätökset.

Lähteinä käytän vuosina 1938-1944 ilmestynyttä *Pikkulotta*-lehteä (vuodesta 1943 *Lottatyttö*) ja vuosina 1941-1944 ilmestynyttä *Sotilaspoika*-lehteä. Ne ovat Lotta Svärd-järjestön ja suojeluskuntien julkaisemia nuorisolehtiä. Lisäksi apuna tutkimuksessa on *Lottatyttöjen johtajille* -lehden numeroita vuosilta 1943 ja 1944. Käytän termiä pikkulotta käsitellessäni kirjoituksia ennen vuotta 1943, mutta sen jälkeen tulleen järjestön nimenmuutoksen vuoksi käytän termiä lottatyttö. Vertailun takia otan myös mukaan partioliikkeen lehden *Partio* vuodelta 1938 sekä *Työläisnuoriso*-lehden numerot vuosilta 1937-1941. Partio-lehdestä en saanut käsiini muita vuosikertoja etsinnöistä huolimatta. Vuosi 1938 on kuitenkin jo lähellä talvisodan puhkeamista ja vuoden 1938 kirjoituksista huomaa sävyn muutoksen vakavammaksi. Nämä lehdet tuovat näkökulmaa siihen

minkäläistä isänmaallisuuskasvatus oli muissa järjestöissä tai oliko sitä ollenkaan. Suojeluskuntapoikien ja pikkulottien perustamisen aikoihin, 1920-30-lukujen taitteessa, aihe herätti maakunnissa mielipiteitä moneen suuntaan.¹ Kartoittaakseni tilannetta otin tarkastelun alle Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin *Nuijasoturi*-lehden numerot vuosilta 1924-1934.

Tutkimuskirjallisuutta aiheesta ja aihetta sivuten on ilmestynyt kiitettävästi. Käytän apuna *Nuoruuden vuosisata* -teosta ja Juha Niemisen *Nuorisossa tulevaisuus* käsitellessäni nuorison historiaa. *Sodassa koettua* kirjasarjan osa *Uhrattu nuoruus* auttaa määrittelemään mitä lapsuus ja nuoruus oli 1930-40-luvuilla. Seija-Leena Nevalan *Lottatyöt ja sotilaspojat* käsittelee hienosti vuosina 1939-1944 tapahtuneita muutoksia nuorten rooleissa. Mervi Kaarnisen teosta *Nykyajan tytöt* on hyvä apu sen määrittelyssä miten tyttöjä ja poikia kasvatettiin 1920-30-luvuilla. Vilho Lukkarisen *Suomen lotat* käsittelee ansiokkaasti Lotta Svärd-järjestön ja pikkulottien toimintaa, samoin kuten Marita Pohlsin ja Annika Latvo-Äijön *Lotta Svärd*-teos. Sotilaspoikiin liittyen Matti Aallon pro gradu Helsingin yliopistoon vuonna 1984 käsitteli suojeluskuntien poikatoimintaa vuosina 1929-1944. Elja Purasen *Poikasotilaista sotilaspoikiin* auttaa käsittelemään poikuutta ja poikiin kohdistuneita odotuksia. Erkki Vasaran *Valkoisen Suomen urheilevat soturit* kartoittaa ansiokkaasti suojeluskuntien urheilutoimintaa. Työn muussa taustoituksessa käytän apuna mm. *Sisällissodan pikkujättiläinen*-kirjaa.

Analysoin lähteitä diskurssianalyysin avulla. Diskurssianalyysi ei ole selkeä, rajattu tutkimusmenetelmä vaan se enemmänkin sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia.² Diskurssianalyysin lähdeaineistoteksteille on tyypillistä se, että ne ovat avoimia useille erilaisille tulkinnoille.³ Tarkastelun kohteeksi ei oteta yksilöä vaan sosiaaliset käytännöt. Silloin tarkastelu paikantuu laajempiin merkityssystemeihin, joita yksilöt toiminnallaan tuottavat.⁴

Vesa Puurosen mukaan on tärkeää tutkia nuoruuden ja nuorison historiaa, että saadaan selville ne historialliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka ovat vaikuttaneet nuorison ja nuoruuden kehittymiseen.⁵ Tämä ajatus pätee myös omassa työssäni.

¹ Nevala 2007, 23.

² Jokinen 2004, 17.

³ Jokinen 2004, 28.

⁴ Jokinen 2004, 37.

⁵ Puuronen 2000, 15.

1900-luvun alkupuolen suomalaisessa kasvatustieteellisessä keskustelussa kasvatustieteilijä Aksel Rafael Rosenqvist luonnehti murrosikää ”yksilön elämän myrskyisäksi käännekohtaksi, jota luonnehti suuri epävakaisuus ja levottomuus, joka valtaa koko yksilön ja ruumiin- ja sielunelämän”. Hänen mukaansa tyttöjen ja poikien psyykinen ja fyysinen kehitys erosivat toisistaan, ja tytöt kehittyivät poikia nopeammin. Naisista Rosenqvist oli sitä mieltä, että he seurasivat mielihoitojaan herkemmin kuin miehet, pyrkivät miellyttämään erityisesti ulkonäöllään muita, olivat velvollisuudentuntoisempia ja siveellisempiä kuin miehet. Naiset olivat taipumustensa ansiosta hyviä perheenäitejä. Hän liitti naisiin myös ominaisuuksia, jotka eivät pitäneet heitä rationaaliseen päättelyyn ja päätöksentekoon kykenevinä. Poikia Rosenqvist taas piti tulevina perheen elättäjinä ja valtion suojelijoina. Pojat olivat luovia ja syvällisiä, vaikkakin kehittyivät tyttöjä hitaammin. Nuoret yleensä olivat murrosikäisinä hämmentyneitä, jotka Rosenqvistin mukaan tarvitsivat kasvatuksellista ohjausta. Tärkeää oli ohjata nuorten kasvua hyviksi kansalaisiksi.⁶

Puuronen kertoo teoksessaan *Johdatus nuorisotutkimukseen*, kuinka amerikkalainen Robert J. Havighurst kehitti 1950-luvulla teorian nuoruuden kehitystehtävistä, joita säätelevät biologinen kasvu ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. Havighurst sijoitti nuoruuden ikävuosiin 11-25. Nämä vuodet jaetaan vielä tarkemmin eri vaiheisiin: varhaisnuoruus 11-14, keskinuoruus 15-18 ja myöhäisnuoruus 19-25. Nuoruuden eri vaiheissa ihmisellä on erilaisia kehitystehtäviä, kuten emotionaalisen riippumattomuuden saavuttaminen omista vanhemmista tai ideologian ja maailmankatsomuksen kehittäminen ja/tai omaksuminen.⁷ Pikkulotat ja sotilaspojat kuuluivat Rosenqvistin ja Havinghurstin teorioita ajatellen nuorisjärjestöihin oikeiden oppien omaksumisen kannalta juuri keskeisessä iässä, eli noin 10 ikävuoden molemmin puolin. Tämä oli huomattu myös tyttötyöjohtajien keskuudessa ja heistä oli tärkeää saada lapset mukaan toimintaan isänmaallisten aatteiden juurtumisen vuoksi hedelmällisessä iässä 7-9-vuotiaana.⁸

Koska tutkimukseni lähdeaineistona on lehdistö, on tärkeää käydä läpi sitä mikä on lehti sekä lyhyesti suomalaisen lehdistön historiaa. Päiviö Tommila käsittelee teoksessaan *Taustasidonnaisuus ja maailmankuva – lehdistöhistorian tutkimusongelmia* lehdistön kehitystä ja sen tutkimusta. Hän lähtee liikkeelle siitä, kuinka aatteen takana on normaalisti aate- tai oppirakennelma. Yksittäinen ajatus ei sellaisenaan muodosta aatetta, sillä vasta useat ajatukset yhdessä muodostavat oppirakennelman. Oppirakennelmasta saattaa tulla aate vasta, kun se on omaksuttu ihanteeksi ja sen

⁶ Nuoruuden vuosisata 2003, 90-94.

⁷ Puuronen 2000, 57.

⁸ Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 107-108.

sisältöä ruvetaan jakamaan muille. Aatteen merkeissä ilmaistut lausumat ovat aina mielipiteitä. Kaikki mielipiteet eivät kuitenkaan ole poliittisesti värittyneitä, sillä kaikilla on mielipiteitä esimerkiksi kotipaikkakunnastamme. Yleinen mielipide on hyvä nimittäjä laajalle levinneille mielipiteille. Ne voidaan vielä jakaa julkisiin ja ei-julkisiin mielipiteisiin. Sanomalehdistö usein samaistetaan julkisen mielipiteen kanssa.

Sanomalehti on säännöllisesti ilmestynvä painotuote, joka sisältää kaikilta elämäniloilta ajankohtaista, lähinnä uutisluontoista tietoa. Aikakauslehti taas on harvemmin ilmestynvä, usein johonkin tiettyyn asiaan kohdistunut, usein artikkeliluontoista materiaalia sisältävä tuote.⁹ On pohdittu, kuinka paljon lehdistö ja yleinen mielipide ovat vaikutussuhteessa toistensa kanssa. On myös esitetty, että sanomalehti kuvastaa yleistä mielipidettä ja toisaalta se johtaa ja muokkaa sitä. Lukija itse valitsee sellaista tietoa, josta hänelle on hyötyä tai viihdettä. Myös lehtien toimitukset suorittavat valintaa materiaalin suhteen. Esimerkiksi eri puolueiden lehdet voivat kirjoittaa samasta asiasta täysin eri lailla. Otsikoiden koot ja juttujen painotukset voivat vaihdella. Lukija on siis koko ajan alttiina mielenmuokkaukselle, vaikka suhtautuisi kuinka kriittisesti tahansa lukemaansa. Mitä lähempänä lukija on lehden linjaa, on hän sen alttiimpi mielipiteen muokkaukselle. Tähän vaikuttaa vielä se, että mitä lähemmin jokin lehti on sidottu sitä julkaisevaan ja toimittavaan ryhmään, sitä uskollisemmin se kuvastaa tämän ryhmän mielipiteitä.¹⁰ Juuri kuten esimerkiksi Pikkulotta tai Sotilaspoika pyrkivät vaikuttamaan lukijoidensa mielipiteisiin.

Lehti sisältöineen on todiste oman aikansa tapahtumista, sillä ne heijastavat ajan tapahtumatodellisuutta. Historiantutkijan on tärkeää tiedostaa mille ryhmälle mikäkin lehti on tarkoitettu, sillä silloin on helpompi tutkia taustavoimien toimintaa ja lehden sisällön tavoitteita. Vaikeampi tehtävä on tutkia lehdistön vaikutusta ja sanoman perille menoa. Lehden maailmankuva voidaan määritellä esimerkiksi siten, että se on lehden näkemys itsestään ja tehtävästään, näkemys muista lehdistä ja niiden tehtävistä, yhteiskunnasta yleensä ja oman ryhmän tehtävästä siinä. Maailmankuva koostuu myös lehtien pysyvästä ideologisesta ohjelmasta ja jatkuvasti vaihtuvasta päivänpoliittisesta tilanteesta.¹¹

Aikakauslehdistön historiaa tutkittaessa on tunnettava hyvin tutkittavan ajan tapahtumia ja aatehistoriaa, sillä niin sanottu mielipidelehdistö on sisällöltään melko aatteellista ja tiukasti

⁹ Tommila 1982, 2-7.

¹⁰ Tommila 1982, 11-14.

¹¹ Tommila 1983, 19-23.

sidoksissa aikansa aatemaailmaan. Sitä on toimitettu tietyn aatteen levittämiseksi ja lehti pyrkii heijastamaan ja seuraamaan ajassa liikkuvia näkemyksiä. On huomioitava aatteellisten taustatekijöiden lisäksi sosiaalisia sidonnaisuuksia, kuten esimerkiksi suomenkielisen sanomalehdistön nousu liittyi suomenkielisen maaseutuväestön aktivoitumiseen ja suomenkielisen sivistyneistön syntyyn. Ryhmäsidonnaisuus merkitsi taas esimerkiksi lehden kohdistamista tietylle ryhmälle.¹²

Ensimmäiset aikakauslehdiksi luettavat lehdet ilmestyivät Suomessa 1700-luvun lopulla, mutta kunnolla Suomen aikakauslehdistö syntyi 1830-luvulla. 1880-luvulla aikakauslehdistö alkoi voimakkaasti kasvaa. Kun vuonna 1880 ilmestyi 15 aikakauslehteä, niin vuonna 1910 ilmestyi jo 249 erilaista aikakauslehteä. Näin suureen kasvuun vaikutti väestön parantunut koulutustaso ja sen myötä syntyneet uudet intressiryhmät, esimerkiksi poliittiset tai ammatilliset ryhmät, jotka halusivat saada äänensä kuuluviin. Siirtyminen puumassapaperiin teki suuret painokset kustannuksiltaan halvemmiksi, kirjapainotekniikka parantui, uutisvälityksen ja postinkulun nopeutuminen myös paransivat tilannetta.¹³

1910-20-lukujen taitteessa alkoi ilmestyä moderneja aikakauslehtiä, kuten *Suomen Kuvalehti* vuodesta 1916 ja *Kotiliesi* vuodesta 1922 lähtien. Pulavuosina 1920-30-lukujen taitteessa¹⁴ moni lehti kaatui, mutta jotkut lehdet menestyivät siitä huolimatta. Uusi ja suosittu aikakauslehtiryhmä olivat maanpuolustuslehdet, joista tunnetuin oli suojeluskuntajärjestön lehti *Hakkapeliitta* (1926-1944). Sota-aikana 1939-1945 alkoi ilmestyä niin sanottuja rintamalehtiä, mutta sotavuodet hankaloittivat aikakauslehdistön toimintaa paperinsäännöstelyn ja sensuurin takia. Sodan jälkeen maanpuolustuslehdet, kuten *Hakkapeliitta*, lakkautettiin. Muut vakiintuneen aseman saaneet aikakauslehdet jatkoivat toimintaansa ja kehittymistään.¹⁵

¹² Tommila 1982, 67-68.

¹³ Tommila 1982, 57-60.

¹⁴ Suomen historian pikkujättiläinen 2002, 687.

¹⁵ Tommila 1982, 62-64.

2. Nuorisojärjestöjen perustamisen taustalla

2.1. Sisällissota ja sen seuraukset

Nuorisojärjestöt syntyivät tietyn tapahtumaketjun seurauksena, jonka voi katsoa alkaneen jo 1900-luvun alusta. Suomessa oli esiintynyt jo 1900-luvun alussa salaista vastarintaa venäläisiä vastaan, kun nämä olivat alkaneet rajoittaa Suomen autonomista asemaa. Aktivistien vastarintaliike tunnettiin myös kagaalina ja sen sisarorganisaatio naiskagaalina. Aktivistit muun muassa toivat Suomeen aseita ja lähettivät nuoria miehiä jääkärikoulutukseen Saksaan. Liikettä johdettiin Tukholmasta ja syksyllä 1917 sen johdolla alettiin järjestää porvarillisia kansalliskaarteja yhtenäisemmäksi salaiseksi organisaatioksi eli suojeluskunnaksi. Syyskuussa 1917 myös senaatti alkoi kiinnittää suojeluskuntia osaksi valtion järjestyksenpitoa. Osa suojeluskunnista sai myös taloudellista tukea kunnallishallinnolta.

Vaikea taloudellinen tilanne hankaloitti elämää Suomessa ja tuolloin myös oikeiston ja vasemmiston mielipide-erot kärjistyivät. Venäjän vuoden 1917 vallankumousten yhteydessä rauha horjui Suomessakin. Suomessa olevat venäläiset sotajoukot kapinoivat ja rötöstelivät ja suomalaiset työläiset lakkoilivat uudistusten puolesta. Suomella ei ollut omaa armeijaa ja järjestystä täytyi jotenkin pitää yllä. Oikeistolaiset eli valkoiset alkoivat perustaa vapaaehtoiskaarteja samaan aikaan kun vasemmistolaiset eli punaiset perustivat myös järjestyskaarteja.

Marraskuussa 1917 Suomessa alkoi kommunistien myötävaikutuksella suurlakko. He koettivat saada aikaan maassa vallankumouksen Venäjän esimerkin mukaisesti. Työläiset pyrkivät saamaan haltuunsa esimerkiksi rautateitä ja lennätinasemia.¹⁶ Eduskunta päätti 15.11.1917 olevansa korkeimman vallan haltija Suomessa ja 6.12. se julisti Suomen itsenäiseksi. Tunnustus itsenäistymisestä saatiin Venäjältä vuoden lopulla.

Sekavassa tilanteessa senaatti toimi tilanteen vakauttamiseksi ja kenraali Mannerheim nimitettiin suojeluskuntalaisista koostuvien joukkojen ylipäälliköksi 16.1.1918.¹⁷ Samalla senaatti määräsi, että kaikkien asekuntoisten miesten olisi liityttävä suojeluskuntaan ja kansalaisten olisi tuettava

¹⁶ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 13-14.

¹⁷ Lukkarinen 1981, 21.

niiden toimintaa. Tilanne kärjistyi ja sisällissota syttyi tammikuun lopulla 1918. Vastakkain taistelivat valkoiset ja punaiset, oikeisto ja vasemmisto. Taisteluun valkoisten puolelle liittyi helmikuun lopulla suuri joukko Saksasta palaavia jääkäreitä.¹⁸ He olivat sotilaskoulutuksen saaneita ja näin valkoiset saivat tärkeitä sodankäynnin asiantuntijoita joukkoihinsa.¹⁹ Taistelut päättyivät toukokuussa 1918 valkoisten voittoon, mutta sodassa ja sen jälkiselvittelyissä kuoli noin 39000 ihmistä^{20, 21}

Siltala käsittelee *Sisällissodan psykohistoriassa* vuoden 1918 sodan suomalaisille aiheuttamia tuntemuksia. Se, että punaiselle puolelle kuuluvat olivat lähteneet taisteluun hallitsevaa kansanosaa vastaan, järkytti valkoisen puolen mielenrauhaa. Siltala kuvaa järkytystä näin: ”Alempi puoli oli anastanut pään vallan yhteiskuntaruumiissa ja suoraan hyökännyt toiveajattelua rajoittavista realiteeteista muistuttavaa päätä vastaan”.²² Punaisella puolella rohjettiin siis vaatia jotain muutakin kuin mitä perinteisesti alemmille kansanluokille olisi sallittu. Tämä siis oli jonkinlainen shokki hallitsevalle luokalle.

Suojeluskunnat toimivat edelleen sodan päättymisen jälkeen toukokuussa kapinallisten löytämiseksi.²³ Siltalan mukaan valkoisten kostotoimenpiteet oikeutettiin sillä, että kaikki vahingollisesti maahan ja kansalaisiin vaikuttavat ihmiset oli raivattava pois tieltä. Käynnissä oli puhdistus, jonka oikeuttamiseksi ja toteuttamiseksi vihollinen tarkoituksellisesti demonisoitiin. Siten oli helpompi perustella valkoisten rangaistustoimia sodan vielä ollessa käynnissä.²⁴ Vastapuolet olivat vuosien aikana tehneet toisistaan vihollisia ja vihattavasta vastustajasta tuli helposti mielikuvissa epäinhimillisiä. Osapuolet olivat alkaneet kohdella toisiaan alentuvasti ja samalla toimivat niin kuin olettivat vastapuolen toimivan.²⁵

Marko Tikka kuvaa teoksessaan *Valkoisen hämärän maa?* tuntemuksia sisällissodan jälkeen. Suurimman kuohunnan rauhoituttua elokuussa 1918 annettiin asetus, jonka myötä suojeluskunnat virallistettiin osaksi rauhanaikaista puolustusjärjestelmää. Ne olivat nyt kiinteä osa armeijan kutsuntajärjestelmää ja valkoisen armeijan reservi. Suojeluskuntien aseman vakinaistaminen merkitsi myös paikallisen toiminnan vakinaistamista. Miehistö oli kuitenkin usein halutonta

¹⁸ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 14.

¹⁹ Lukkarinen 1981, 21.

²⁰ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 221.

²¹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 14.

²² Siltala 2009, 296.

²³ Tikka 2006, 31.

²⁴ Siltala 2009, 325-326.

²⁵ Siltala 2009, 345.

varsinaiseen maanpuolustustyöhön oltuaan mukana sisällissodan jälkiselvityksissä. Katsottiin, että kunnan kansalaisen tuli kuulua suojeluskuntaan, mutta varsinkaan sodan jälkeisinä vuosina toiminta ei ollut kovin aktiivista. Miehet saattoivat laiminlyödä vartiopalvelusta eivätkä ottaneet osaa aseellisiin harjoituksiin tai he kapinoivat esimiesasemassa olevia vastaan. Tällainen käytös saattoi johtaa jopa erottamiseen suojeluskunnasta.²⁶

Sisällissodan aikana kummallakin puolella rintamaa oli taistellut paljon nuoria, suorastaan vielä lapsia. Kummankin osapuolen kaatuneista joka neljäs oli 15-20-vuotias. Siltala kertoo, kuinka jääkäreitäkin kuvattiin miehistyneeksi poikajoukoksi, joka otti sotatoimiin osaa leikkinä, mutta kuitenkin suomalaista jääräpäisyyttä osoittaen.²⁷ Nuorissa ruumiillistui uhrimieli ja alttiudessa laittaa itsensä likoon maan puolesta näkyi kansan elinvoima.²⁸ Samalla he liittyivät sukupolvien ketjuun taisteluun vapauden puolesta. Naiset kuvattiin hellinä äiteinä, jotka huolehtivat urheasti kaatuneista ja haavoittuneista, vaikka se olisikin ollut välillä vaikeaa. Uhrin omaiset, äidit ja vaimot, ottavat kertomuksissa tiedon rakkaansa kaatumisesta tyynesti. Se oli uhraus suuremman hyvän puolesta.²⁹ Sodassa tapahtui kauheuksia, mutta ajateltiin, että takana oli Jumalan suuri suunnitelma. Haluttiin antaa merkitys kaikelle verenvuodatukselle. Isänmaa oli pelastunut ja sen takia kannatti jatkaa eteenpäin.³⁰

Hävinnyt osapuoli joutui peittämään julkisesti surunsa ja tappion tuoman musertavan tunnelman. Muistaminen oli vain voittajien etuoikeus. 1920-luvulla teloitettujen tai kaatuneitten punaisten hautapaikoille ei saanut pystyttää muistomerkkejä.³¹ Punaisten haudat sijaitsivat usein syrjässä, poissa julkisilta hautausmailta. Näitä vainajia ei siis ollut suotavaa muistella, mutta omaisille epäviralliset hautapaikat tulivat tärkeiksi. Vasta talvisodan luoma henki vapautti ilmapiiriä ja punaisten vainajia alettiin siirtää hautausmaille. Se saattoi aiheuttaa omaisten parissa myös hämmennystä. Yhtäkkiä kielletystä tuli sallittua.³²

²⁶ Tikka 2006, 31-34.

²⁷ Siltala 2009, 364-365.

²⁸ Siltala 2009, 368; 378.

²⁹ Siltala 2009, 381-388.

³⁰ Siltala 2009, 395-396.

³¹ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 465.

³² Ihminen sodassa 2006, 280-281.

2.2. Suojeluskunnat

Sisällissodan jälkeen suojeluskuntien aktiivijäsenet eivät halunneet toiminnan hiipuvan ja niinpä 4.7.1918 Jyväskylään kokoontui 190 aktiivista päättämään toiminnan tulevasta suunnasta. Tärkeimpiä päätöksiä oli, että jäsenyyden tuli olla vapaaehtoista, ei pakollista. Näin haluttiin turvata ”luotettavuus laillista esivaltaa kohtaan”.³³ Hiljalleen suojeluskuntatyö alkoi 1920-luvun kuluessa aktivoitua ja vuonna 1921 suojeluskuntien ylipäälliköksi nimitettiin everstiluutnantti Lauri Malmberg³⁴. Tämä totesi Hakkapeliitta-lehdessä: ”vuodesta 1923 alkaen voidaan katsoa suojeluskuntatoiminnan löytäneen sen uran, jota se on seurannut viime vuodet ja jota se ainakin toistaiseksi seuraa.”³⁵ Toiminta oli pääasiassa aseellinen toiminta, johon kuuluivat perusharjoitukset, ase- ja ampumakoulutus ja erikoisemmat aselajit.³⁶ Osana toimintaan kuului myös suojeluskuntien ja Lotta Svärdin, eli valkoisen Suomen ytimen, nuorisotyö.³⁷

Malmberg otti kantaa harjoitusten osallistumisinnostuksen puutteeseen vuonna 1930 kirjoittaessaan Hakkapeliittaan suojeluskuntien kehityksestä. Hän kiitti niitä, jotka jaksoivat yleisen innostuksen vähenemisestä huolimatta käydä harjoituksissa ja osallistua toimintaan. Malmberg tunnusti, että oli myös pulaa pätevistä päällystöstä, joka myös vaikutti miehistön intoon ja harjoitusten laatuun. Hän kuitenkin korosti oikean isänmaallisen hengen voittavan kaikesta huolimatta ja uskollisten jäsenten jatkavan suojeluskuntatyötä. Malmberg esitti asian näin: ”Näin ollen tuli n.s. suojeluskuntahenki voimakkaammaksi kuin käytäntö.”³⁸

Erkki Vasara on tutkinut teoksessaan *Valkoisen Suomen urheilevat soturit* suojeluskuntien urheilutoimintaa. Miesten hyvän kunnon ja urheilullisuuden nähtiin olevan suorassa yhteydessä maanpuolustuskuntoon. Mitä parempi kunto, sitä parempi sotilas. Vuonna 1921 vastavalittu suojeluskunnan yliesikunnan urheilutarkastaja Lauri ”Tahko” Pihkala puhui kehittämänsä pitkäpallon, eli pesäpallon, hyödyllisyydestä maanpuolustukselle. Peli itsessään oli urheilutapahtuma, mutta rinnasti pelaajan liikkeitä sotilaan toimiin rintamalla. Pallonlyönti oli yhteydessä ampumataitoon, pallonheitto kranaatinheittoon. Peliin kuuluvat syöksyt ja niiden

³³ Vasara 1997, 71.

³⁴ Selen 2001, 104.

³⁵ Hakkapeliitta 1/1930, 8, Lauri Malmberg, Suojeluskuntain kehityksestä.

³⁶ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 406.

³⁷ Siironen 2004, 67.

³⁸ Hakkapeliitta 1/1930, 7, Lauri Malmberg, Suojeluskuntain kehityksestä.

harjoittelu olivat Pihkalan mukaan myös elintärkeitä taitoja sotilaalle. Myös vikkelä harkintakyky, kokonaistilanteen lukeminen ja nopea juoksutaito olivat tärkeitä pelissä opittavia ominaisuuksia, joita tuli myös sotilaan osata. Myös pesäpallon termistö, kuten haavoittuminen ja kaatuminen, valmensi pelaajia tosikoitosta varten.³⁹

Hiihdon merkitystä korostettiin kuitenkin sodankäynnin kannalta eniten. Vuonna 1920-luvun alussa tehtiin paljon töitä sen eteen, että murtomaahiihto lajina tulisi laajasti suosituksi suojeluskuntalaisten keskuudessa. Esimerkiksi Pihkala perusteli lajin osaamista sillä, että Suomen metsäistä ja pitkää itärajaa pitäisi pystyä puolustamaan, ja hiihtävät ja helposti liikkuvat sotilaat olisivat sen paras puolustus. Samalla ennakoitiin sodan tulevan Neuvostoliittoa vastaan jossain vaiheessa ja haluttiin, että sen puhjetessa oltaisiin puolustusvalmiita.⁴⁰

Pihkala perusteli urheilun merkitystä sotilaskasvatuksessa ja osana suojeluskuntien toimintaa esimerkiksi sillä, että urheilu ja sotaharjoitus olivat tuhansien vuosien ajan läheisesti liittyneet toisiinsa. Vasaran mukaan näin Pihkala samalla loi historiallista jatkumoa ja esikuvia nuorille suomalaisille suojeluskuntalaisille. Urheilun avulla tehtiin muukin suojeluskuntatoimintaa ja sen harjoitukset kiinnostavimmiksi. Pelkkä sotaisa harjoittelu ei jaksanut kiinnostaa miehiä ja suojeluskuntajärjestö menetti kymmeniätuhansia jäseniä 1920-luvun alussa osittain ankaran ja sotaisan harjoitusohjelmansa takia. Sopivan tasapainon löytyminen toiminnan eri osa-alueiden välillä otti kuitenkin aikansa ja keskustelua asiasta käytiin pitkkin 1920-lukua.⁴¹ Urheilutoiminnan kehittämistä auttoi muun muassa suorituspaikkojen rakentaminen, erityisesti kesälajien harrastamisen vuoksi. Harvassa paikassa oli kunnollisia puitteita harjoitteluun, joten asiaan oli puututtava.⁴²

Urheilutoiminnan perustana oli koulutusten ja kurssien järjestäminen jäsenille, sillä maaseudulla ei vielä ollut paljon tietämystä urheiluharjoituksista. Erityisesti kiinnitettiin huomiota urheiluohjaajien koulutukseen. Yliesikunta jakoi valtiolta tulleet määrärahat piireille ja nämä taas pienemmille yksiköille. Yliesikunnan alaisuudessa oli myös urheilukurssien järjestäminen Suojeluskuntain päällystökoululla Tuusulassa. Sinne rakennettiin lisää harjoitustilaa 1920-luvun puolivälissä, ja uudet tilat olivat nykyaikaisimmat koko Suomessa. Niihin kuului kolmikerroksinen päärakennus ja hyvin varusteltu liikuntahalli ja sen lisäksi vielä kunnan saniteettitilat. Tiloissa saattoi harjoitella

³⁹ Vasara 1997, 119-121.

⁴⁰ Vasara 1997, 122-125.

⁴¹ Vasara 1997, 132-140.

⁴² Vasara 1997, 206-207.

esimerkiksi voimisteluvälineet, painimatto, nyrkkeilyvälineet ja kaiken lisäksi salia saattoi käyttää pienoiskivääriratana.⁴³

Kilpailuja järjestettiin jo innokkaimpien jäsenten keskuudessa vuonna 1919, mutta suuremman suosion kilpailut saavuttivat vasta 1920-luvun kuluessa. Hiihto- ja ampumahiihtokilpailut olivat suosittuja ja tärkeinä pidettyjä lajeja. Tavoitteena oli, että jokainen suojeluskuntalainen hallitsi suksien käytön ja hiihdon hyvin, ja kilpailut olivat kannustamassa harrastukseen.⁴⁴

1930-luvun puolivälissä toiminnan eri osa-alueiksi olivat muodostuneet sotilaallinen koulutus, urheilukoulutus ja valistustyö. Kaikki jäsenet eivät aktiivisesti ottaneet osaa kaikkiin suojeluskunnan koulutuksiin, mutta liikuntatoiminta oli suosittua. Jokaiselle suojeluskunnalle oli määrätty oma aselajinsa, jonka koulutukseen tuli keskittyä, sillä miehet palvelisivat aselajissaan mahdollisen sodan syttyessä. Urheilunkin tuli palvella uusia tavoitteita. Suosittuja lajeja vielä 1930-luvun alussa olivat maastajuoksu yhdistettynä sotilasmoniotteluun, yleisurheilun viisiottelu, pesäpallo, murtomaahiihto ja ampumahiihto.⁴⁵ Vuoden 1935 jälkeen yleisurheilun ja pesäpallon suosio alkoi laskea, sillä niiden kilpailutoiminta lakkautettiin hiljalleen. Ne eivät olleet tarpeeksi sotilaallisia.⁴⁶

Talvisodan syttyessä marraskuussa 1939 suojeluskuntalaiset olivat paremmin varustettuja ja koulutettuja kuin muut sotilaat. He antoivat vakituiselle armeijalle hyvän tuen. Rauhan tullessa keväällä 1940 suojeluskuntiin saivat liittyä myös sosiaalidemokraatit ja järjestön jäsenmäärä kohosi yli 13000 miehellä. Enimmillään jäseniä oli 126000.⁴⁷ Jatkosota oli syttynyt kesällä 1941 ja siitä lähtien suojeluskuntalaiset olivat olleet erilaisissa tehtävissä rintamalla ja kotirintamalla.⁴⁸ Rauha tuli syksyllä 1944 ja Neuvostoliiton vaatimuksesta marraskuun alussa suojeluskuntien toiminta lakkautettiin.⁴⁹

⁴³ Vasara 1997, 189-191.

⁴⁴ Vasara 1997, 241-248, 250.

⁴⁵ Vasara 1997, 423-425.

⁴⁶ Vasara 1997, 434-439.

⁴⁷ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 409-410.

⁴⁸ Raikkala 1966, 402-405.

⁴⁹ Raikkala 1966, 433-434.

2.3. *Lotta Svärd*

Lotta Svärd –järjestön perustaminen oli yhteydessä suojeluskuntien perustamiseen ensimmäisen maailmansodan aikana. Naiset osallistuivat sotaponnistuksiin pääasiassa sairaanhoitajina ja muonittajina rintaman kummallakin puolella.⁵⁰ Karjalassa toimi ”Sotamartoksi” nimitettyjä naisyhdistyksiä, jotka tukivat suojeluskuntalaisten toimia. Näitä sotamarttoja voi Seija-Leena Nevalan mukaan pitää myöhempien lottien esikuvina.⁵¹ Samoin muualla Suomessa naiset toimivat suojeluskuntien yhteydessä. Valkoistenkin puolella oli alettu pitää naisten aseharjoituksia, mutta mielipide oli jyrkän kielteinen naisten osallistumiselle itse sotimiseen. Mannerheim, joka edusti ylintä auktoriteettia, totesi kysyttäessä, että sotiminen oli miesten yksinoikeus.⁵² Sen sijaan punaisten joukoissa taisteli noin 2000 naista.⁵³

Sodan jälkeen naisten toiminta hiljeni valkoisten puolella muutamaksi kuukaudeksi, mutta se aktivoitui vuodenvaihteessa 1918-1919. Tämä johtui suojeluskuntien aseman ja toiminnan vakinaistamisesta. Suojeluskuntien ylipäällikkö Didrik von Essenin 17.7.1919 antamassa päiväkäskyssä naistoiminta sai Lotta Svärd -nimen ja paikallisseuroja kehoitettiin muodostamaan yhdistyksiä. Lokakuussa 1919 lotat saivat oman käsivarsinauhan. Marraskuussa von Essenin antamassa päiväkäskyssä muistutettiin, että naisten paikka oli rintaman takana ja näin korostettiin naistoiminnan aseettomuutta.⁵⁴

Ensimmäinen Lotta Svärdin nimeä kantava naisosasto perustettiin Riihimäelle 19.11.1918. Helsingissä ruotsinkieliset naiset 23.1.1919 perustivat suojeluskunnan naisyhdistyksen nimellä Helsingin suojeluskunnan ambulanssiosasto, mutta muutti nimensä paria kuukautta myöhemmin Lotta Svärd – osasto N:o 1:ksi. Jäsenet jaettiin sairaanhoitajiin, muonittajiin ja sisariin. Lukkarisen mukaan tämä antoi intoa muun Suomen naisille perustaa Lotta Svärd –osastoja.⁵⁵

Helsingin osastossa oli pahoja sisäisiä ristiriitoja, sillä sen johtajalla Augusta Krookilla ja neljällä varsinaista toimintaa johtaneella ryhmäpäälliköllä oli vahvoja mielipide-eroja. Samaan aikaan

⁵⁰ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 13-14.

⁵¹ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 408.

⁵² Lukkarinen 1981, 24-25.

⁵³ Sisällissodan pikkujättiläinen 2009, 288.

⁵⁴ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 19-21.

⁵⁵ Lukkarinen 1981, 29.

suojeluskuntien ylipäällikkö Didrik von Essen halusi perustaa valtakunnallista toimintaa suunnittelevan keskusjohtokunnan, sillä tuolloin naisosastojen toiminta ja säännöt vaihtelivat ympäri maata. Osastosta eronneet naiset muodostivatkin von Essenin vaikutuksesta Lotta Svärdin ensimmäisen johtokunnan ja laativat Lotta Svärdille sen ensimmäiset säännöt. Keskusjohtokunta ei kuitenkaan toiminut kauan eikä sen lopettamisestakaan ole jäänyt dokumentteja.

Syksyllä 1920 Helmi Arneberg-Pentti suostui johtamaan komiteaa, joka suunnittelisi Lotta Svärdin valtakunnallista organisaatiota ja toimintaa. Komitean jäsenet tulivat ympäri Suomen, kun ensimmäisen keskusjohtokunnan jäsenet olivat lähinnä pääkaupungin ruotsinkielistä ylhäisöä. Uusien sääntöjen valmistumisen jälkeen von Essen tiedusteli, ryhtyisikö Helmi Arneberg-Pentti Lotta Svärdin puheenjohtajaksi, mutta tämä suositteli tehtävään Greta Krohnia.⁵⁶

Tammikuussa 1921 julkistettiin tieto uudesta puheenjohtajasta ja samassa päiväkäskyssä von Essen kertoi Lotta Svärd-yhdistysten eroavan suojeluskunnista ja muodostavan oman organisaationsa. Tuolloinen keskusjohtokunta oli väliaikainen, mutta se alkoi välittömästi järjestää piirien toimintaa ja niinpä kaikkien piirien edustajat kutsuttiin koolle kokoukseen maaliskuun lopulla. Kaikki 21 piiriä pitivät itse perustavat kokouksensa ja valitsivat oman edustajansa paikalle, vaikka muutama piiri⁵⁷ kieltäytyi aluksi valtakunnallisesta yhteistyöstä.⁵⁸

Kokous pidettiin Helsingin Upseerikasinolla 22.-23.3.1921. Siinä muun muassa päätettiin yhdistyksen säännöt, tosin niiden lopullinen muoto jätettiin keskusjohtokunnan päätettäväksi. von Essen ilmoitti, että Suojeluskuntien keskusrahastosta maksettaisiin piirisihteereille palkkaa 500 markkaa kuukaudessa. Varojen saamiseksi päätettiin myös, että paikallisosastot maksavat yhden markan jäsenveroa vuodessa jokaisesta jäsenestään.⁵⁹ Tästä kokouksesta alkoi valtakunnallisen Lotta Svärdin toiminta.

Greta Krohnin aikaa keskusjohtokunnan puheenjohtajana leimasi keskustelu suomen ja ruotsin kielen käytöstä järjestössä. Krohn esitti suomea yleiseksi toimintakieleksi keskusjohtokunnassa. Yhteydenpidossa piireihin ja paikallisosastoihin olisi sen sijaan toisesta osapuolesta riippuvasti suomi tai ruotsi. Melkein kaikki johtokunnan jäsenet olivat ruotsinkielisiä ja tämä johti tietysti ristiriitoihin. Tilanne kärjistyi niin, että kesäkuussa 1921 koko keskusjohtokunta ilmoitti eroavansa.

⁵⁶ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 26-30.

⁵⁷ Jyväskylän, Oulun, Raahen ja Satakunnan piirit.

⁵⁸ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 30-31.

⁵⁹ Lukkarinen 1981, 41.

Lopulta suojeluskuntien väliaikainen ylipäällikkö Per Zilliacus erotti Krohnin heinäkuussa 1921. Greta Silvenius hoiti puheenjohtajan tehtäviä heinäkuun ja lokakuun välillä. Tilanne rauhoittui sekä toiminta lähti hiljalleen käyntiin. Syksyllä 1921 Helmi Arneberg-Pentti alkoi hoitaa puheenjohtajan tointa.

Uuden johtajan täytyi ratkoa Krohnin erottamisesta aiheutuvia ongelmia, mutta tärkein tehtävä oli saada maan kaikki piirit ja paikallisyhdistykset mukaan valtakunnalliseen järjestöön. Vuosikokouksessa 1922 entisen puheenjohtaja Krohnin ja järjestön ristiriidat selvitettiin ja piirit saatiin suostumaan valtakunnalliseen toimintaan. Lisäksi oli suunniteltu yhteinen puku ja tunnus kaikille lotille ja ne otettiin käyttöön. Tämä lisäsi myös yhtenäisyyden tuntoa lottien keskuudessa. Samoihin aikoihin oli torjuttu Suomen Punaisen Ristin ehdotus järjestöjen yhdistymisestä. Haluttiin selvästi erottua omana järjestönä. Vuoden 1922 aikana Helmi Arneberg-Pentti pyysi eroa useasti ja joulukuussa uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Dagmar von Essen.⁶⁰

Vuonna 1924 keskusjohtokunnan uudeksi jäseneksi valittiin Hilja Riipinen Lapualta. Hän oli osaltaan vaikuttamassa järjestön uusien sääntöjen luomiseen. Riipinen painotti varsinkin uskonnon merkitystä ja halusi sen näkyvän säännöissä. Pohlsin mukaan juuri tuolloin uskonto sai tärkeän paikan kodin ja isänmaan kanssa lottien arvoissa.⁶¹ Kaarle Sulamaa on tutkinut uskonnon vaikutusta Lotta Svärd-järjestön toimintaan. Lottien arvopohja oli koti, uskonto ja isänmaa. Sulamaan mukaan isänmaa oli Jumalan antama ja sitä tuli suojella. Noudattamalla lottasääntöjä jäsenet saattoivat pysyä puhtaina ja kunnollisina Suomen kansalaisina. Omalla esimerkillään ja toimillaan lotta saattoi auttaa Suomea ja osaltaan pitää Suomen oikealla tiellä. Viholliseksi koettiin ateistinen ja kommunistinen Neuvostoliitto.⁶²

Lottapuku oli väriltään harmaa ja se tuli käyttöön valtakunnallisesti 1920-luvun alussa. Sulamaa on pohtinut puvun tarinaa ja nostaakin esiin useita selityksiä asun värille ja symboliikalle. Yksinkertaisessa harmaassa puvussa ei näkynyt lika, joten se oli työteliäälle lotalle otollinen väri. Myös Suomen kenttäarmeijan väri oli vuonna 1918 harmaa, joten se oli myös siksi luonteva väri lotille. Yksi yhteinen väri loi yhteenkuuluvuuden tunnetta lottien kesken, mutta se kertoi myös yhteisistä säännöistä ja arvoista, joita kyseinen lotta noudatti. Silloin puku toimi suojana miesten

⁶⁰ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 32-38.

⁶¹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 39-40.

⁶² Sulamaa 2009, 139-141.

vääränlaista käytöstä vastaan.⁶³ Vuonna 1944 Lottatyttöjen johtajille -lehdessä kerrottiin puvun merkityksestä ja sen asettamasta velvoituksesta:

Lottapuku on kaunis. Siihen sisältyy paljon. Siihen sisältyy – oikeastaan siihen *pitäisi* sisältyä – koko järjestömme sisäinen ja ulkoinen aateluus, jos niin voi sanoa. Kantaessamme lottapukua tahdomme olla jalon lotta-aattemme arvoisia ...

Mutta puvun antama velvoitus ei koske vain käytöstä, sitä, mikä näkyy muitten silmiin. Puku velvoittaa ajatusmaailmammekin. Lottapuvun sisälle ei sovi eikä *saa* sopia kateutta, vihaa, kaunaa eikä likaisia ajatuksia. Lottatyttö on Jumalan avulla puhdistanut ajatusmaailmansakin pukunsa arvoiseksi.⁶⁴

Vuosien 1924-25 aikana järjestön puheenjohtajuus oli useammalla henkilöllä, kunnes 1925 puheenjohtajaksi tuli jälleen Helmi Arneberg-Pentti ja hän hoiti tehtävää vuoteen 1929 saakka.⁶⁵ Sen jälkeen Fanni Luukkonen toimi Lotta Svärdin johtajana aina sen lakkauttamiseen saakka marraskuuhun 1944.⁶⁶ Arneberg-Penttin kaudella 1920-luvun lopulla valtakunnallinen yhtenäisyys järjestössä vahvistui ja organisaatio kehittyi koko ajan toimivammaksi. Jaostotoiminta kehittyi vauhdikkaasti vuosikymmenen lopulla. Myös keskusjohtokunnan jäsenten vaihtuvuus väheni ja sen jäsenet tulivat yhä enemmän keskiluokasta.⁶⁷ Fanni Luukkosen aikana 1930-luvulla Lotta Svärdin toiminta vakiintui ja uusia työntekijöitäkin palkattiin.

1920-30-lukujen taitteessa oikeistoradikalismi nousi pinnalle Suomessa. Yksi suuntauksen päätoimijoista oli Lapuanliike.⁶⁸ Aluksi sen arvomaailma näytti olevan samanlainen kuin lottien, vaikka Pohls korostaakin äärioikeistolaisuuden olleen lottajärjestölle yleisesti vierasta. Erityisesti vuonna 1928 perustetun Lotta Svärd-lehden⁶⁹ päätoimittaja Hilja Riipinen puhui ja kirjoitti Lapuanliikkeen puolesta.⁷⁰ Myöhemmin hän käytti välillä Lotta Svärd-lehteä omien mielipiteidensä esilletuomiseen. Riipinen jäi keskusjohtokunnan ulkopuolelle vasta vuonna 1936, kun hänet erotettiin päätoimittajan paikalta. Tuolloin hänen toimistaan oli saatu tarpeeksi.⁷¹

Lapuanliikkeen kannattajat koettivat kaapata vallan Mäntsälän kapinassa kevättälvella 1932. Paikalle saapui lapualaismielisiä suojeluskuntalaisia ja paikallisia lottia oli myös muonittamassa

⁶³ Sulamaa 2009, 83-86.

⁶⁴ Lottatyttöjen johtajille 3/1944, 12, Helmi Toiviainen, Lottapuku velvoittaa.

⁶⁵ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 48-49; 61.

⁶⁶ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 63; 65.

⁶⁷ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 52-53.

⁶⁸ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 66-69.

⁶⁹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 128.

⁷⁰ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 69-70.

⁷¹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 72-77.

saapuneita. Tuolloin täytyi myös suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin ratkaista kantansa Lapuanliikkeen suhteen. Kapina tuomittiin ja siihen osallistuvien katsottiin toimineen yksityishenkilöinä, ei suojeluskuntalaisina tai lottina.

1930-luvulla lottatoiminta kansainvälistyi ja yhteydenpito oli tiivistä ulkomaisiin naisten maanpuolustusjärjestöihin esimerkiksi Ruotsissa, Virossa ja Norjassa. Yhteydenpitoa oli myös Tanskaan, Latviaan, Liettuaan, Unkariin ja Saksaan. Toimintaan sisältyi mm. vierailuja ja kirjeenvaihtoa. Ulkomaille, esimerkiksi Ruotsiin ja Norjaan, perustettiin myöhemmin lottien sisarjärjestöjä. Pohls näkee kommunismin uhkan ja sen leviämisen olleen yhteisenä uhkana näille naisten maanpuolustusjärjestöille. Hän näkee myös uskonnon olleen yhdistävänä tekijänä.⁷²

Lotta Svärdin piirijako oli hyvin samanlainen kuin suojeluskunnilla. 1920-luvun puolivälissä niiden määrä oli 22. Piireistä 18 oli suomenkielisiä, kaksi ruotsinkielistä (Nylands Södra sekä Vasa) ja kaksi kaksikielistä (Turunmaa ja Helsinki).⁷³ Piirien edustajat kokoontuivat kerran vuodessa keskusjohtokunnan kanssa järjestön vuosikokoukseen. Kokous pidettiin yleensä Helsingissä ja jokainen piiri lähetti sinne edustajansa, paitsi että kaksikieliset piirit saivat lähettää kokoukseen kaksi edustajaa. Piirit saivat etukäteen esittää toiveita vuosikokouksessa käsiteltävistä asioista. Myös piireiltä pyydettiin kokouksiin asiantuntija-alustuksia eri asioista ja piirien edustajia valittiin moniin toimikuntiin.

Piirijohtokunnat saivat määräyksensä keskusjohtokunnalta ja niiden tuli johtaa paikallisosastojen toimintaa. Piirien järjestämää toimintaa olivat muun muassa koulutukset, kokoukset ja juhlat. Lotta Svärdin piiriosastojen piti pitää yhteyttä myös suojeluskunnan piiripäällikön ja piirilääkärin kanssa. Lottaosastojen jäsenlistojen tuli olla ajanmukaiset ja taloutta tuli hoitaa yhdistyskäytännön mukaisesti. Lotta Svärdin rakenne oli hierarkkinen ja yleensä se toimi ylhäältä alaspäin. Siitä huolimatta pystyivät piiritkin viemään uusia ideoita eteenpäin. Näin saatiin koko järjestön toiminta kehittymään.

Paikallisosastot olivat pitäjissä ja kyläyhdistykset kylissä toimivia Lotta Svärdin osastoja. Vuonna 1919 paikallisyhdistyksiä oli noin sata, kun 1930-luvun lopulla niitä oli jo 691. Paikallisen Lotta Svärdin toimialue oli sama kuin paikallisen suojeluskunnan. Keskusjohtokunnalla oli ajatus, jonka mukaan Lotta Svärdin paikallisosastoa ei saanut perustaa sellaiselle paikkakunnalle, jolla ei ollut

⁷² Pohls & Latvo-Äijö 2009, 80-83.

⁷³ Lukkarinen 1981, 74; Pohls & Latvo-Äijö 2009, 86.

suojeluskuntaa. Kyläosastoihin päti sama periaate. Kyläosastojen perustamista suosittiin, sillä Pohlsin mukaan oli tärkeää, että naiset saivat toimia pienissä yksiköissä. Se teki jokaisesta jäsenestä aktiivisemmän lotan.

Paikallisosastojen johtokuntien tehtävänä oli johtaa lottatoimintaa alueellaan. Huomioon tuli ottaa myös suojeluskunnan lottien toimintaan liittyvät toivomukset. Paikallisosasto myös piti jäsenluetteloa, hoiti talousasiat ja vuosikertomukset. Tärkein tehtävä oli kuitenkin koulutusten ja suojeluskuntaa tukevien tehtävien hoitaminen. Usein paikallisissa johtotehtävissä toimivat pitäjän silmäätekevät, koulutetut ja varakkaammat ihmiset.⁷⁴

Vuosittain järjestettiin valtakunnalliset neuvottelu- ja lottapäivät, joille saapui satoja osallistujia ympäri Suomen. Näillä päivillä haluttiin kertoa, että mikä lotta-aatteessa oli merkityksellistä. Päivät järjestettiin ensimmäisen kerran Helsingissä 1921, mutta seuraavina vuosina ne alettiin pitää eri puolella Suomea. Maakunnista tulevat lotat olivat kritisoineet pitkää matkustusta ja Helsinki-keskeisyyttä. Vaikka vuodesta 1933 lähtien lottapäivät järjestettiin joka toinen vuosi, niillä oli tärkeä rooli yhteisöllisyyden kasvattamisessa järjestössä.⁷⁵

Lotta Svärdin jäsenistö jakaantui toimiviin lottiin, eli toimen- ja huoltolottiin, sekä kannattaviin jäseniin. Näiden ryhmien vaatimustaso oli kovin erilainen ja jäsenet saivat itse valita, kumpaan ryhmään kuuluivat. Kannattavat jäsenet maksoivat muita korkeampia jäsenmaksuja ja olivat mukana muissa toimissa, esimerkiksi ompeluilloissa. He eivät kuitenkaan saaneet osallistua paikallisosastojen äänestyksiin eikä heitä voinut valita johtoelimiin. Kannattavia jäseniä oli vain pieni määrä kaikista Lotta Svärdin jäsenistä, esimerkiksi vuonna 1938 heitä oli 20 % kaikista jäsenistä, joita oli tuolloin 105 023.

Lotta Svärd oli osa puolustusvoimia. Sehän oli suojeluskuntien tukijärjestö ja suojeluskunnat olivat osa puolustusvoimia vuoden 1927 maanpuolustuslain perusteella. Sen vuoksi lottien työ oli osa sota-ajan liikekannallepanosuunnitelmaa. Valtaosa lottien toimivista jäsenistä kuului huoltolottiin, joilla ei ollut velvoitetta sodan aikana astua palvelukseen. Heille oli kuitenkin määritelty tietyt tehtävät. Toimenlotat sitoutuivat kirjallisesti astumaan tarpeen vaatiessa suojeluskunnan ja puolustusvoimien palvelukseen. Tämä lupaus koski sekä rauhanaikaa että sota-aikaa. Lottien tehtäviksi määriteltiin ne aseettomat tehtävät, joihin naisten katsottiin pystyvän yhtä lailla kuin

⁷⁴ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 98-102.

⁷⁵ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 102-105.

miesten. Niitä olivat muun muassa muonitus, majoitus, lääkintä ja hevosten ruokinta. Toimenlottien sijoituspaikkana saattoi olla rintama, mutta huoltolotilla kotipaikkakunta tai sen lähiympäristö.⁷⁶

Pohlsin mukaan keskusjohtokunnan ja piirien suunnittelema koulutustoiminta oli valtakunnallisen lottatyön ydin. Paikallisosastot järjestivät alkeiskurseja eli neuvontapäiviä, piirikurssit oli pääasiassa tarkoitettu kahden viikon mittaisina koulutuksina toimenlotille ja yhtenä tärkeänä osana koulutustoimintaa olivat Tuusulassa järjestetyt valistus- ja leiripäivät. Paikallista pienimuotoista koulutusta järjestettiin heti 1920-luvun alusta lähtien, mutta ensimmäisen kurssinsa keskusjohtokunta järjesti kesäkuussa 1922 Artjärvellä.⁷⁷

Lukkarinen kertoo kuinka järjestön nopea kasvuvauhti herätti uusia koulutustarpeita. Laaja koulutustoiminta puolestaan vaati aiempaa enemmän rahavaroja. Vuonna 1931 valtion tulo- ja menoarvioon määrättiin lotille suojeluskuntien määrärahan yhteyteen rahasumma toimenlottien kouluttamiseen.⁷⁸ Pohls korostaa, että koulutustoiminta oli onnistunutta eritoten sitä tosiasiaa vasten, että järjestön toiminta perustui vapaaehtoisuuteen ja sitä rahoitettiin paljolti keräyksin. Tästä kertoo hänen mukaansa, että vuonna 1938 30587 lottaa oli saanut jonkin jaostoalan koulutuksen.⁷⁹

Lotta Svärd-järjestön toiminnan rungon muodostivat alunperin neljä jaostoa. Alat olivat lääkintä, muonitus, varustyö ja keräystoiminta. Jako oli perua sisällissodan aikaisesta työnjaosta.⁸⁰ Lääkintäjaostoa kutsuttiin toiminnan alkuvuosina myös saniteetti- tai sairashoitojaostoksi. Vuoteen 1928 saakka lääkintälotat koulutettiin kaksiviikkoisilla kurseilla, mutta niiden sisältöä pidettiin vääranlaisena ja liian suppeana. Vuonna 1928 Helsingissä alkoikin ensimmäinen puolivuotinen sairaanhoitoapulaisen kurssi, johon kuului kolmen viikon teoriajakso ja kuuden kuukauden harjoittelujakso sotilassairaalassa. Koulutuksen sisältö pysyi vuoteen 1936 saakka samanlaisena. Silloin alkoivat peruskurssin käyneille lotille väestönsuojeluun, kaasusuojeluun ja eläinlääkintään suuntautuneet erikoiskurssit. 1930-luvulla lotat varustivat kahdeksan 150 potilaan kenttäsairaala ja luovuttivat ne armeijalle. Tämä oli suuria ponnistuksia vaatinut hanke.⁸¹

Pohls määrittelee muonitusjaoston lottatoiminnan ytimeksi, kuuluihan jaostoon suurin osa kaikista lotista. Jaosto huolehti muun muassa suojeluskuntien leirien, harjoitusten ja tapahtumien

⁷⁶ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 165-168.

⁷⁷ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 106.

⁷⁸ Lukkarinen 1981, 76.

⁷⁹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 109-110.

⁸⁰ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 163.

⁸¹ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 173-177.

ruokahuollosta. Samalla lotat pääsivät harjoittelemaan sota-ajan tehtäviä varten. Työskentely muonitusjaostossa ei vaatinut koulutusta, mutta ensimmäiset piirien järjestämät koulutukset pidettiin 1923 ja niillä opeteltiin saksalaisen kenttäreittiön käyttöä. Pohls katsoo, että muonitustilaisuudet toivat vaihtelua naisten elämään ja tilaisuuksia nuorille naisille tavata muita nuoria ja se lisäsi jaoston vetovoimaa. 1920-luvun lopulla muonitusjaostolle laadittiin kurssiohjeet. 1930-luvulla muonitusjaoston toimintaan tuli mukaan lottien ruokapalveluiden myyminen liiketoimintamielessä ja myöhemmin sillä ansaittiin suuria voittoja. Samalla vuosikymmenellä lotat pääsivät muonittamaan armeijan kertausharjoituksia ja pääsivät näin harjoittelemaan sotatilannetta varten. Vuonna 1936 jaoston ohjeet uusittiin ja niissä määrättiin, että muonitusjaosto huolehti muonituskaluston hankkimisesta rauhan ja sodan ajan tarpeisiin. Samalla tuli tarpeelliseksi kouluttaa tietty määrä muonituslottia liikekannallepanosuunnitelman tarpeisiin.⁸²

Varusjaoston tuli huolehtia suojeluskuntalaisten vaatetuksesta ja muusta varustamisesta. Työskentelymuotona olivat yleensä työillat ja ompeluillat. Jaosto ei ollut kovin vetovoimainen eikä sen toimintaa oltu organisoitu onnistuneesti. 1930-luvulle tultaessa oli valmistettu melkein tarvittava määrä suojeluskuntalaisten varusteita ja uusia saatiin hankkia valtionavun turvin. Sen jälkeen keskityttiin valmistamaan myös lottapukuja ja muuta tarpeellista. Ompeluilloissa tehdyt käsityöt kaupattiin yleensä myyjäisissä ja tuotoilla saatettiin hankkia sellaisia tavaroita, joita itse ei pystytty tekemään. 1930-luvun lopulla varusjaoston tehtäviä uudistettiin ja silloin painopisteeksi tulivat sota-ajan tarpeet. Tehtäviksi tulivat muun muassa pesuloissa, korjaamoissa, lähettämöissä ja vaatetuskenttävarikoilla toimiminen. Kurseja varuslotille oli pidetty vuodesta 1932 lähtien ja 1937 kurssien tarjontaa laajennettiin koskemaan muun muassa sodanaikaista varushuoltoa.

Keräysjaosto oli Lotta Svärdin toiminnan alkuvaiheessa se jaosto, joka huolehti pääosin varojen hankinnasta toimintaan. Se järjesti keräyksiä sekä iltamia ja juhlia huolehtien niiden ohjelmasta. Vuonna 1925 jaosto nimettiin uudelleen keräys- ja kansliajaostoksi, kun aiemmin sen nimi oli ollut vain keräysjaosto. Fanni Luukkonen ryhtyi johtamaan jaostoa 1927 ja hän johti sitä vuoteen 1941 saakka. Hänen aikanaan toimintaa kehitettiin ja yksi tärkeä tekijä oli kanslianhoidon kurssin järjestäminen. Vuonna 1932 jaoston lotille annettiin uusia tehtäviä, joita olivat perinteinen keräystoiminta, aatteellinen huolto, puhelinvälitys, kanslianhoito, viestitys, ilmavalvonta ja merilottatoiminta.⁸³

⁸² Pohls & Latvo-Äijö 2009, 170-172.

⁸³ Pohls & Latvo-Äijö 2009, 178-182.

Urheilun suosio kasvoi hiljalleen Lotta Svärdin jäsenten parissa 1920-luvulla, ja vuosikymmenen puolivälissä alkoi keskustelu lottien omasta urheilumerkistä. Sellainen oli suojeluskuntalaisilla, joten miksei lotillakin. Pihkala ei hyväksynyt naisurheilua ja katsoi, että vain tietyt urheilulajit sopivat naisille, siis myös lotille.⁸⁴

Lottien urheilumerkki lanseerattiin vuonna 1925 ja siinä oli pronssinen, -hopeinen -ja kultainen vaatimustaso. Vaatimuksena oli, että lotta 12 kuukauden sisällä, mutta kuitenkin puolta vuotta pidemmän ajan kuluessa teki kolmen kilon painoinen reppu selässä kymmenen 10 kilometrin mittaista retkeä hiihtäen ja kävellen. Yhteensä liikkua siis tuli 100 kilometriä. Pronssimerkki tuli ensimmäisestä sadasta kilometristä, hopeinen kolmesta ja kultainen kuudesta urakasta. Yli 30-vuotias sai 1. suorituksesta heti hopeisen merkin ja yli 35-vuotias kultaisen merkin. Lotat olivat innokkaita suorittamaan urheilumerkin vaativinta osaa myöten, ja pian merkkiä uudistettiin. Sitä vaikeutettiin, koska suoritusvaatimusten koettiin olevan liian helppoja.

Vuonna 1934 urheilumerkkiin tehtiin viimeiset suuret muutokset, kun esimerkiksi merkkien vaatimusikärajoja nostettiin ja keliolojen vaatiessa 10 kilometrin hiihto saatiin vaihtaa 15 kilometrin potkukelkkailuun. Noin 30 000 lottaa oli suorittanut vuoteen 1938 mennessä vähintään pronssimerkin, mutta toisaalta suuri osa lotista ei koskaan suorittanut alintakaan merkkiä.⁸⁵

7.10.1939 Suomessa aloitettiin osittainen liikekannallepano, jolloin osa reserviläisistä sai kutsun kertausharjoituksiin. Lotat saivat ilmoituksen päivää aiemmin ja jo seuraavana päivänä muonittajien piti olla paikalla. Muutamaa päivää myöhemmin kertausharjoituskutsu laajennettiin koskemaan kaikkia reserviläisiä. Sota julistettiin 30.11.1939 ja heti ensipäivinä huomattiin, että toimenlottia oli liian vähän. Etenkin kansialottia sekä ilmavalvonta- ja viestilottia oli liian vähän eli työn määrään ja henkilöstön tarpeeseen ei oltu osattu varautua.⁸⁶

Komennukselle lähtevät lotat työskentelivät talvisodan aikana siinä jaostossa, johon olivat saaneet koulutuksen.⁸⁷ Lääkintäjaoston työnkuva oli moninainen. Sodan aikana toimi esimerkiksi yli 50 sotasairaalaa, 28 kenttäsaairaalaa, kenttäsairalaosastoja sekä sairaala- ja sairausjunia. Moni näistä oli lottien varustama ja niissä myös työskenteli lääkintälottia. Heitä toimi myös rintaman lähellä joukkosidonta- ja pääsidontapaikoilla. Kenttäsairaloissa ja joskus myös sotasairaaloissa

⁸⁴ Vasara 1997, 491-497.

⁸⁵ Vasara 1997, 491-495.

⁸⁶ Olsson 2005, 40.

⁸⁷ Olsson 2005, 127.

lääkintälotat huolehtivat oman työnsä lisäksi potilaiden vaatteiden pesusta ja korjauksesta. Raskas tehtävä oli toimia kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa KEKissä. Siellä rintamalta tuodut kaatuneet huolehdittiin pestyinä arkkuun saakka.

Muonitusjaoston lotat huolehtivat taistelevien joukkojen muonituksesta kuten myös muiden joukkojen ruokahuollosta. He ruokkivat myös sairaaloiden potilaat ja työntekijät. Mahdollisuuksien mukaan muonituslotat pitivät myös kanttiinia ja niissä parhaiten myi Lukkarisen mukaan kahvi ja pulla. Kanttiinit saattoivat olla usein lähellä rintamaa, vaikka välimatkan tuli olla turvallinen. Lisäksi puolustusvoimille leivottiin sodan aikana piireissä päivittäin jopa 100000 kiloa leipää.⁸⁸ Varusjaosto huolehti sotilaiden ja lottien vaatuksesta sekä varusteista. Talvisodan alussa tilanne oli kuitenkin erittäin huono eikä kaikille läheskään riittänyt tarpeellisia varusteita. Niitä kerättiin, ostettiin ja saatiin lahjoituksina. Varusteita piti myös korjata ja pestä sekä lähettää ne takaisin rintamalle. Kotirintamalle perustettiin tätä varten erityisiä pesuloita.

Kansliallottia tarvittiin toimistotöihin esikuntiin ja moniin muihin toimipisteisiin. Heistä tulikin suuri pula sodan aikana. Lisäksi kansliajaoston työhön kuului kenttäpostin ja kirjesensuurin hoitaminen. He työskentelivät myös väestönsuojelussa ja evakuointitehtävissä. Ilmavalvontaan tarvittiin paljon henkilöstöä ja suurin osa siinä työskennelleistä oli lottia. Moni oli saanut koulutuksen jo rauhan aikana, mutta sodan alettua täytyi noin puolet henkilöstöstä kouluttaa. Ilmavalvonta-aseilla työskenneltiin kylmässä ja taivasalla. Rintaman läheisyydessä työ oli vaarallista, sillä siinä oli koko ajan mahdollisuus kosketukseen vihollisen kanssa. Kotirintamalla ja sisämaassa työ oli rauhallisempaa. Sodan aikana noin 7000 lottaa oli ilmavalvontatöissä. Viestilottia ei myöskään ollut tarpeeksi ja heitä täytyi sodan aikana kouluttaa lisää. Suurin osa viestilotista toimi puhelinkeskuksissa ja viestikeskuksissa. Työskentelypaikat olivat usein pommituksille alttiilla paikoilla, esimerkiksi rautatieasemilla tai sotatoimialueella. Viestilottia koulutettiin myös radiosähköttäjäiksi.⁸⁹

Kaikesta suunnittelusta ja harjoittelusta huolimatta lottien siirto tehtäviinsä ei sujunut ongelmitta eikä Lotta Svärdin organisaatio ei ollut toimiva suurten valtakunnallisten tehtävien hoitamiseen. Kaikki halukkaat eivät päässeet töihin, sillä kaukana sotatoimialueesta ei ollut niin paljon tehtävää. Rajan lähellä olleet lotat taas joutuivat tekemään liikaa töitä. Sodan päättyttyä organisaatiota haluttiin järjestää uudelleen ja sitä varten tehtiin lottien keskuudessa laaja kysely kokemuksista ja

⁸⁸ Lukkarinen 1981, 142-149.

⁸⁹ Lukkarinen 1981, 149-154.

työnteosta sodassa.⁹⁰ Ensimmäisenä toteutui uusi piirijako suojeluskuntien piiriuudistuksen vanavedessä. Nyt suojeluskuntapiirejä ja lottapiirejä oli 34. Keräys- ja kansliajaosto jaettiin toimisto- ja viestijaostoon sekä keräys- ja huoltojaostoon. Uusissa säännöissä mainittiin ensimmäistä kertaa termi kenttälotta. Kenttälotta sitoutui suorittamaan hänelle määrätyn erikoistehtävän. Uudet säännöt hyväksyttiin vuoden 1941 vuosikokouksessa.

Jatkosodan sytyttyä 25.6.1941 kenttälottat saivat liikekannallepanomääräyksen. Vuosia kestänyt sotatilanne vaikeutti uusien jäsenten rekrytointia. Vuonna 1942 tilanne oli erityisen hankala, sillä silloin kotiutettiin rintamalta opiskelemaan lähteviä lottia. Kesäisin tilanne hiukan hellitti, kun koululaisia ja opiskelijoita tuli töihin.⁹¹ Lotat toimivat sodan aikana lääkintäjaostossa, muonitusjaostossa, varusjaostossa, toimisto- ja viestijaostossa sekä keräys- ja huoltojaostossa. Tehtävät pysyivät samankaltaisina kuin talvisodan aikana, mutta nyt työskentelyn teki raskaaksi vuosia kestänyt sotatilanne ja asemasota. Aivan jatkosodan loppuvaiheessa miehistä alkoi olla pula ja lottia tarvittiin ilmapuolustuksen avuksi valonheitinten hoitamiseen. Valonheitinlottia koulutettiin 145 ja he kantoivat asetta, mikä oli vastoin Lotta Svärd-järjestön aiempaa linjaa.⁹²

Syyskuussa 1944 tuli voimaan välirauhansopimus, jonka mukaan kaikki fasistiset ja hitlermieliset järjestöt tulisi lakkauttaa. 23.11.1944 lakkautettiin Lotta Svärd-järjestö.⁹³ Samalla lakkautettiin lottatyttöjen toiminta. Hiukan ennen lakkautusta perustettiin Suomen Naisten Huoltosäätiö ja sille siirrettiin Lotta Svärdin varoja ja omaisuutta.⁹⁴ Talvisodan aikana rintamalla ja lottatyössä oli noin 25000 lottaa. Jatkosodan aikana komennuksella oli jatkuvasti noin 13000 lottaa. Viimeinen jäsentilasto tehtiin vuonna 1943 ja silloin Lotta Svärdiin kuului 172755 toimivaa ja kannattavaa jäsentä.⁹⁵ Lotat eivät selvinneet työstään sodan aikana tappioitta, sillä talvi- ja jatkosotien aikana kaatui yhteensä noin 300 lottaa.⁹⁶ Lukumäärät ovat suuria ja osoittavat Lotta Svärdin jäsenten työllä olleen merkitystä. Lottatoiminta tarjosi naisille tekemistä kodin ulkopuolella, joillekin jopa toimeentulon.

⁹⁰ Lukkarinen 1981, 157-158.

⁹¹ Olsson 2005, 41-42.

⁹² Lukkarinen 1981, 225-249; 262-267.

⁹³ Lukkarinen 1981, 303.

⁹⁴ Olsson 2005, 53-54.

⁹⁵ Olsson 2005, 40-43.

⁹⁶ Lukkarinen 1981, 163; 299.

2.4. Suojeluskuntalehtien syntyminen

2.4.1. Hakkapeliitta

Marja Lehtinen on tutkinut pro gradussaan suojeluskuntajärjestön Hakkapeliitta-lehteä. Vuonna 1920 perustettiin Suojeluskuntajärjestön yleisesikunnan hallinnollisen toimiston yhteyteen sanomalehtitoimisto. Toimiston alkuaikoina tarkkailtiin mielialoja lehdistön avulla ja oiottiin vasemmistolehtien suojeluskuntia koskevia kirjoituksia, eikä niinkään kiinnitetty huomiota sisäiseen valistustyöhön. Vuonna 1923 sanomalehtitoimisto muutettiin esikuntapäällikön alaiseksi valistustoimistoksi ja 1925 valistusosastoksi. Valistusosaston päällikkönä toimi maisteri Martti Kivilinna vuosina 1921-1944. Vuonna 1923 kaikkiin piireihin asetettiin valistusohjaajat Helsinkiä lukuun ottamatta.⁹⁷

Hakkapeliitta perustettiin vuoden 1925 lopulla suojeluskuntalaisten äänenkannattajaksi. Lehti korvasi aiemmin ilmestyneen Suojeluskuntalaisen lehden. Hakkapeliitan ensimmäisenä päätoimittajana toimi Aarno Karimo.⁹⁸ Hän myös kirjoitti lehteen pakinoita nimellä ”Päällehakkaaja”. Karimo panosti lehden sisältöön tilaten artikkeleita erikoisasantuntijoilta sekä kuvitti lehden kertomuksia ja jokaisen kannen kansallisromanttiseen sävyyn. Karimo oli jonkun aikaa ollut Akseli Gallen-Kallelan oppilaana. Lehden värikannet painatettiin kolmiväritekniikalla. Osin Karimon vaivannäön ansiosta Hakkapeliitasta kehittyi näyttävä lukupaketti.⁹⁹

Hakkapeliitta ilmestyi viikoittain, paitsi poikkeuksena muutamat kaksoisnumerot esimerkiksi juhannuksena ja jouluna. Sanoma- ja aikakauslehdet olivat tärkeitä poliittisen yhtenäisyyden ja edustamansa maailmankuvan symboleita.¹⁰⁰ Hakkapeliitan päämääränä oli, kuten se itse ilmoitti:

Tarpeettomasta tunteellisuudesta vapaan, tekoihin velvoittavan isänmaallisen hengen levittäminen mahdollisimman laajoihin piireihin. Yhtenä sen lähimmistä tehtävistä on näin ollen vääjäämättömän puolustustahdon juurruttaminen kansaan. Hakkapeliitta pyrkii siksi leviämään kaikkiin, myös ulkopuolella varsinaisen suojeluskuntaväen oleviin piireihin, ja suorittaa näin ollen ainutlaatuista tehtävää maamme lehdistössä.¹⁰¹

⁹⁷ Lehtinen 1987, 7-8.

⁹⁸ Lehtinen 1987, 10-11.

⁹⁹ Lehtinen 1987, 20-21.

¹⁰⁰ Siironen 2004, s. 141.

¹⁰¹ Hakkapeliitta 47/1928, 1680, Hakkapeliitta vuonna 1929.

Lehtenä Hakkapeliitan täytyi tavoittaa mahdollisimman monta lukijaryhmää varsinkin ensimmäisinä vuosinaan ennen maakunnallisia suojeluskunta-lehtiä¹⁰², joten sen sisällön tuli olla monipuolinen. Hakkapeliitta sisälsi mielipidekirjoituksia, kuvauksia piirijuhlilta, urheilukilpailuista sekä harjoitusleireiltä. Se sisälsi myös historiallisia jatkokertomuksia, sarjakuvia, valokuva-osion, tehtäviä ja teemanumeroita esimerkiksi lotista tai ilmailusta. Lisäksi vuoden lopulla ilmestyi erikseen tilattava joulunumero. Hakkapeliitassa huomattiin laajan lukijapohjan lehden sisällölle asettamat haasteet, ja pienen kirjoitelman avulla koetettiin tehdä lukijoille ymmärrettäväksi, ettei Hakkapeliitta voinut julkaista mitä vain:

Olipa kerran suuri perhe. Perheeseen kuului isä, äiti ja suuri joukko poikia ja tyttöjä. ... Hakkapeliitta oli niitä harvoja monista valittavista, joka oli kaikille yhtä mieluinen. Kun uusi numero saapui, syntyi siitä ennen aina sellainen kiista, että isä oli viimein tuskastunut ja tilannut niitä kuluvan vuoden alusta lukien kokonaista kolme kappaletta taloonsa. ... he olivat todenneet, kuinka monipuolinen Hakkapeliitta on, ja kukin oli löytänyt sieltä omien harrastustensa mukaista huvia ja hyötyäkin. Ainoa, mistä he olivat vähän tyytymättömiä, oli se seikka, että koko lehti ei ollut jokaisen mielen mukaista alusta loppuun saakka. ... Kerran sitten vieraili perheessä eräs ymmärtäväinen setä, joka selitti asian puheeksi tultua, kuinka hullua on yhdeltä ainoalta aikakauslehdeltä vaatia mahdottomia. Hakkapeliitta ei pyrikään olemaan mikään `Allt för alla`.¹⁰³

Aarno Karimo erotettiin päätoimittajan tehtävästä vuoden 1927 talvella, ja syiksi Lehtinen mainitsee lehden taloudellisen kannattamattomuuden sekä Karimon ja toimitusneuvoston¹⁰⁴ välisen luottamuksen puutteen. Karimoa päätoimittajan tehtävässä seurasi oli entinen toimitussihteeri Yrjö Yläne. Muita pitkäaikaisia toimijoita lehdessä olivat esimerkiksi toimitussihteeri Tauno Karilas sekä taiteilija Erkki Tanttu, joka vastasi lehden visuaalisesta ilmeestä. Lehden toimitussuunnan määräsi 1926-1933 toimituskunta ja siitä eteenpäin suojeluskuntain päällikön asettama johtokunta. Kaikki johtokunnan jäsenet kuuluivat yliesikuntaan ja olivat toimineet aktiivisesti järjestön palveluksessa.¹⁰⁵

1930-luvun alussa Hakkapeliitan levikki oli noin 40000 kappaletta, mutta lehti tuotti kuitenkin jatkuvasti tappiota. Esimerkiksi vuoden 1938 painos oli 43000, kun suojeluskuntien jäseniä oli 111493, eli tilaajia oli noin 40 % jäsenistä. Tiedot tilaajamäärästä olivat satunnaisia ja tiedot perustuvat lehden omiin ilmoituksiin lukijoille. Voittoa Hakkapeliitta alkoi tuottaa vasta vuonna

¹⁰² Esimerkiksi Kuopion piirin lehti Savon Miekka.

¹⁰³ Hakkapeliitta 45/1928, 1620, Altavastaja, Perhetarina.

¹⁰⁴ Toimitusneuvostoon kuuluivat esimerkiksi suojeluskuntain ylipäällikkö eversti Lauri Malmberg ja entinen valtionhoitaja P.E. Svinhufvud.

¹⁰⁵ Lehtinen 1987, 20-26.

1935, noin kymmenen vuotta perustamisensa jälkeen.¹⁰⁶ Sota-aikana vuosina 1939-1944 Hakkapeliitta seurasi tiukasti valtion asettamaa linjaa ollen osa sotapropagandaa. Suojeluskunnathan olivat osa maan asevoimia, joten se jo velvoitti tiukkaan linjaan. Yli puolet lehden artikkeleista käsitteli maan omaa sotatilannetta ja siihen läheisesti liittyviä tapahtumia. Vaikka lehti kuului edelleen poliittiseen oikeistoon, tasoittuivat kannanotot jossain määrin.¹⁰⁷

2.4.2. Lotta Svärd-lehti

Maria Kotila on tutkinut Lotta Svärd -lehden julkaisua pro gradussaan. Lotta Svärd -järjestön lehtitoiminta lähti käyntiin jo vuonna 1921. Ensin järjestö toimi yhteistyössä Suomen sotilas-lehden kanssa, sitten Suojeluskuntalaisen lehden ja sen seuraajan Hakkapeliitta-lehden kanssa.¹⁰⁸ Lotta Svärdin ensimmäiset omat julkaisut olivat joululehtiä, vuodelta 1920 ruotsinkielinen Jul-Lottan ja vuodelta 1921 ensimmäinen suomenkielinen joululehti. Ne toimitti Nylands Södra -lottapiirin puheenjohtaja, näyttelijätär Lolan Vasström.¹⁰⁹ Lottien oma aikakauslehti alkoi ilmestyä vuoden 1928 puolella ja toimeenpanevana voimana oli ollut eteläpohjalainen Hilja Riipinen, josta tulikin lehden ensimmäinen päätoimittaja.¹¹⁰

Ensimmäisenä ilmestymisvuonnaan lehti sai noin 7000 tilaajaa, mikä oli pettymys. Suurempaa lukijamäärää oli odotettu, sillä esimerkiksi vuonna 1926 yhdistykseen kuului jo 47324 jäsentä¹¹¹.¹¹² Vuosien 1928-1944 välillä Lotta Svärd -lehteä ilmestyi vuosittain 14-22 numeroa.¹¹³ Lehden ainut palkattu työntekijä oli pitkään toimitussihteeri Vera Linkomies. Hän työskenteli lehden ensimmäiset ilmestymisvuodet kotonaan, kunnes ilmoitti, että tarvitsisi huoneiston kokonaan perheen omaan käyttöön. Vera Linkomiehen sairastuttua vuonna 1940 hänen paikalleen tuli Valma Kivitie.¹¹⁴ Hilja Riipinen erotettiin keväällä 1936 päätoimittajan paikalta toimituksen ja keskusjohtokunnan välisen kriisin takia. Riipisen näkyvä poliittinen toiminta ja poleeminen kirjoittelu alkoivat olla kiusallisia

¹⁰⁶ Lehtinen 1987, 31-33.

¹⁰⁷ Lehtinen 1987, 140-141.

¹⁰⁸ Kotila 1993, 14-16.

¹⁰⁹ Kotila 1993, 14;17.

¹¹⁰ Kotila 1993, 25-26.

¹¹¹ Lukkarinen 1981, 75.

¹¹² Kotila 1993, 44.

¹¹³ Kotila 1993, 54.

¹¹⁴ Kotila 1993, 29-30.

järjestön johdolle, sillä 1934 keskusjohtokunta oli päättänyt, että lottien tulisi lottatyössään välttää poliittista toimintaa.¹¹⁵

Uudeksi päätoimittajaksi nimitettiin järjestön puheenjohtaja Fanni Luukkonen. Sodan aikana puheenjohtaja ja päätoimittaja esiintyi enemmän ja enemmän kirjoitusten kohteena eikä niiden tekijänä. Kotila kuvaa, kuinka Luukkosesta tuli kuin holhoava äitihahmo, joka lähetti joukoilleen kannustavia, mutta vakavia viestejä. Sodasta huolimatta lehteä tilasi vuonna 1941 melkein 20 000 lukijaa eli kasvua oli yli 60 % edellisestä vuodesta. Vuonna 1943 kokonaislevikki oli jo 38 000 numeroa. Lotta Svärd –lehti lakkautettiin syksyllä 1944 Lotta Svärd-järjestön mukana. Viimeiseen numeroon ehti ilmoitus Lotta Svärdin ja Suojeluskuntajärjestön lakkauttamisesta, mutta niitä ei kommentoitu mitenkään.¹¹⁶

2.4.3. Piirilehdet

Suojeluskuntajärjestöllä oli piirejä 1930-luvun lopulla 22. Usealla piirillä oli oma lehti, jonka tarkoitus oli toimia piiriesikuntien tiedonanto- ja käskylehtinä ja eri suojeluskuntien tiedotusvälineinä. Ennen Hakkapeliitan ilmestymisen alkamista vuonna 1926 niissä oli runsaasti aatteellisia kirjoituksia, mutta sen jälkeen ne keskittyivät erityisesti piirien tapahtumista tiedottamiseen. Piirilehtien sisältö käsitteli paljon suojeluskuntien koulutuksia, mutta sota-aikana kotiseudun kuulumiset saivat paljon tilaa. Lehtien toimittamisesta vastasivat piirien valistusohjaajat ja ne ilmestyivät tavallisesti kerran kuukaudessa. Piirilehtiä jaettiin ilmaiseksi tai pientä korvausta vastaan. Ensimmäinen piirilehti oli vuodesta 1920 vuoteen 1944 ilmestynyt Sortavalan piirin Valkoinen Vartija (myöh. Rajan Turva).¹¹⁷

3. Nuorisojärjestöjen perustaminen ja toiminta

3.1. Miksi nuorisojärjestöjä haluttiin perustaa?

Seija-Leena Nevala kuvaa artikkelissaan teoksessa *Nuoruuden vuosisata* suojeluskuntien ja Lotta Svärdin olleen sisällissodan jälkeen suosittuja kansalaisjärjestöjä. Ne halusivat ohjata kansalaisia

¹¹⁵ Kotila 1993, 43.

¹¹⁶ Kotila 1993, 33-45.

¹¹⁷ Lehtinen 1987, 14.

oikeanlaisen eli valkoisen isänmaallisuuden pariin. Järjestöjen sisällä opeteltiin maanpuolustustaitoja sekä kasvatettiin isänmaallisuuteen. Yksi isänmaallisuuskasvatuksen keino oli korostaa perheen ja kodin merkitystä. Järjestöissä haluttiin toimintaan mukaan kaikenikäisiä jäseniä, nuoria erityisesti siksi, että he turvaisivat järjestön kannatuksen tulevaisuudessa. Heistä pyrittiin kasvattamaan uusi isänmaallinen sukupolvi. Nuorisotyö koettiin myös hyvänä keinona vastaamaan vasemmiston ja työväestön aktiiviseen nuorisotyöhön. Järjestöihin toivottiin myös työläistäustaisia jäseniä, sillä myöhemmin 1930-luvulla pidettiin kansallista eheyttämistä tärkeänä.¹¹⁸

Erkki Vasaran mukaan suojeluskuntien poikatyön ihannunuoren esikuva tuli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun yleisestä eurooppalaisesta keskustelusta, jossa nuorison integroiminen osaksi yhteiskuntaa nähtiin hyvän tulevaisuuden ratkaisijana. 1900-luvun alussa Suomessa erilaiset nuorisoliikkeet, esimerkiksi partioliike ja nuorisoseura, tekivät kasvatuksellista työtä nuorten kasvattamiseksi siveellisiksi ja kunnollisiksi ihmisiksi.¹¹⁹ Lottatyön yhtenä tavoitteena oli minimoida ja vastustaa työväen poliittisten järjestöjen ajatusten vaikutuksia. Hyvä tapa oli saada lapset irti vanhempiensa ajatusmaailmasta oli tuoda heidät suojeluskuntalaisten ja lottien järjestötoimintaan mukaan ja näin oikeanlaisten ajatusten piiriin.¹²⁰

3.2. Keskustelua maakunnassa

Maakunnissa ja piireissä keskusteltiin myös nuorisotoiminnan aloittamisesta ja sen merkityksestä. Esimerkiksi tuosta keskustelusta olen ottanut Etelä-Pohjanmaan piirin Nuijasoturi-lehden nuorisotoimintaan liittyvää kirjoittelua 1920-30-luvuilta.

Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin lehti Nuijasoturi alkoi ilmestyä vuonna 1923 ja sen ensimmäisenä toimittajana oli Kosti E. Könni.¹²¹ Pitkään lehden toimittajana toimi myös Artturi Leinonen. Hänestä tuli lehden toimittaja vuonna 1924. Lehden toimittaminen ei ollut piirille kovin tuottoisaa, sillä tilaajamaksut myöhästyivät ja tilinpäätös oli miinuksella. Ensimmäinen vuosi oli vaikea, mutta Artturi Leinosen työskentely Ilkka-lehdessä ja sen kautta hankitut suhteet auttoivat

¹¹⁸ Nuoruuden vuosisata 2003, 345-349.

¹¹⁹ Vasara 1997, 519.

¹²⁰ Vasara 1997, 659.

¹²¹ Lakeus ja sen lapset 1937, 226.

uutta lehteä selviytymään. Nuijasoturi sisälsi ilmoitusten lisäksi ideologisia kirjoituksia ja uutisia suojeluskuntatoiminnan eri osa-alueilta.¹²²

1920-luvun puolivälissä Nuijasoturissa korostettiin vanhempia suojeluskuntalaisia hyvinä esimerkkeinä, mutta haluttiin rekrytoida erityisesti aikuisia jäseniä. Nuorisoa ei vielä nähty resurssina tai tulevaisuuden jäsenenä, jotka piti jo lapsesta saakka saada mukaan toimintaan. Tästä kertoo vuonna 1925 Nuijasoturissa ollut kirjoitus:

Sk.-järjestössä ollaan jo kauan oltu selvillä siitä, että jäsenmäärän kohottaminen monesta syystä olisi suotavaa. Ennen kaikkea kasvaisi sen merkitys maanpuolustuslaitoksen osana. ... Suojeluskuntiin voidaan hyväksyä ainoastaan sellaisia Suomen miehiä, joiden uskollisuus isänmaata ja laillista yhteiskuntajärjestystä kohtaan on taattu. ... Näitten vaatimusten puitteissa voi järjestö tehdä aloitteita jäsenmäärän kohottamiseksi. Ja niistä emme tule tinkimään mitään.¹²³

1920-luvun lopulla sävy alkoi olla erilainen. Edellisen vuosikymmenen toiminnan järjestämisvaikeudet alkoivat olla takanapäin, rivit oli koottu uudestaan ja mentiin kohti uutta vuosikymmentä tuorein suunnitelmin. Nuoriso haluttiin johdonmukaisesti mukaan toimintaan. Nuorisotoimintaa oli, mutta se ei ollut vielä vakiinnuttanut asemaansa. Sitä täytyi perustella jäsenistölle maakunnassa, varsinkin kun työväenliikkeen radikaalimpi osa uhkasi viedä nuorten mieliä:

Nuorena on pojille annettava oikea kuva isänmaallisesta ajatustavasta ja siitä merkityksestä, mikä isänmaallisen uhrimielen olemassaololla on ihmisen koko toimintatapaan ja menettelyyn elämässä. ... kasvavien poikien keskuudessa meillä vasemmistopiireissä, etenkin kommunistiemme keskuudessa tällä haavaa tehdään työtä, mutta sen työnlaatu kulkee tietysti toiseen, isänmaallista mieltä vieroksuvaan suuntaan. Jo tämän työn vastapainoksi on isänmaallisesti ajattelevien kansalaisten ryhdyttävä työhön, sillä muuten seuraukset saattavat olla nuorelle itsenäisyydellemme arveluttavat.

Kolmantena eikä suinkaan vähimmin merkitsevänä motiivina poikatyön tarpeellisuudelle on poikien valmistaminen maan puolustukseen. ...

Tuntuu näinollen turhulta ja ylimääräisiä menoja nielevältä ryhtyä uutta järjestöä luomaan, varsinkin kun meillä on jo järjestö, jonka intresseissä on juuri ylläkoskettelemistamme seikoista huolehtiminen. Tämä järjestö on suojeluskuntajärjestö. Suojeluskuntajärjestöllä näet on organisatio valmiina ja sillä on ympäri maata palkatut virkamiehet, joille mielestämme voidaan jättää poikatyön johtaminen ja valvominen.¹²⁴

¹²² Kytösavun mailta 1997, 106-107.

¹²³ Nuijasoturi 9/1925, 2, Suojeluskuntajärjestö, sen tarkoitus ja sen tulevaisuus.

¹²⁴ Nuijasoturi 1/1929, 4, Osastopäällikkö Levälähti, Urheilu-osasto – poikatyöstä.

Kommunistisen Neuvostoliiton nuorisokoulutusta kritisoitiin voimakkaasti Nuijasoturissa. Se nähtiin negatiivisessa valossa ja samaan aikaan koettiin, että Suomessa sotilaallisen kasvatuksen arvostus meni alaspäin. Siitä kirjoitettiin kriittisesti useammassakin numerossa:

Toukokuun 15 p:nä tuli kuluneeksi viisi vuotta siitä, kun Neuvosto-Venäjälle perustettiin ensimmäiset *lasten pioneeriosastot*.” ... Sotilaita sisintä sielunsopukkaa myöten, sokeita koneita neuvostovallan levittämiseksi kaikkeen maailmaan, siinä kasvatuksen päämäärä. ... Tämä militaristis-kollektiivinen henki on ainoa kulmakivi, jolle maailmanvalloitushaaveitten voidaan uskoa toteutuvan. Siksi sitä kehitetään varhaisimmasta lapsuudesta alkaen.

Mutta meillä, joiden päänmenoksi noita miekkoja tahotaan ja miekkaista mieltä luodaan, meillä lyhennetään asevelvollisuusaikaa, ja kauhistutaan Vänrikki Stoolin Tarinain lukua kansakoulussa! Ja jos lapset leikkivät tinasotamiehillä, nähdään tässä jo selvää militaristista intoilua!¹²⁵

Vakuuteltiin, että nuorison, erityisesti poikien, asenne- ja sotilaskasvatus oli oikea tapa varmistaa hyvä tulevaisuus Suomelle. Sillä täälläkin kuitenkin esiintyi huonoa kehitystä:

He puhuvat tosissaan ”kuolevasta järjestelmästä” tarkoittaen sillä suojeluskuntaliikettä! Ja sitten puhutaan lasten maailmasta rauhoitettuna alana, ihan pää kallellaan ja hurskaalla naamalla ja lasketaan huikea hätähuuto, kun lapset heitetään alttiiksi ”suurimmille siveellisimmille vaaroille”. Mitkä ovat nuo vaarat? Voimistelu, leikki ja urheilu, isänmaallinen mieli ja mahdollisesti pienoiskiväärillä ampuminen. Ne ovat ”rikollisuuteen tähtääviä puuhia”.¹²⁶

Oli siis tärkeää toimia ajoissa, että huonot ajatukset eivät ehtisi vääristämään nuorten mieliä ja kasvua aikuisiksi. Nuorisossa oli tulevaisuus, mutta nuorten tuli olla tietynlaisia tullakseen hyväksytyiksi.

3.3. Nuorisojärjestöjen perustaminen

3.3.1. Sotilaspojat

Suojeluskuntien poikatyö alkoi heti sisällissodan jälkeen vuonna 1918, jolloin toimivat niin sanotut ”oravakomppaniat”, 13-16-vuotiaille pojille tarkoitetut suojeluskuntaryhmät.¹²⁷ Poikatoiminnan tavoitteesta Niilo Sigell (myöh. Hersalo) kirjoitti vuonna 1920, että jokaisen suomalaisen tulisi

¹²⁵ Nuijasoturi 7-8/1927, 2, Mitä naapurista kuuluu?.

¹²⁶ Nuijasoturi 7-8/1929, 15, Apilamäen Aapo, Jutustelua: ”Henkistä raiskausta”.

¹²⁷ Vasara 1997, 518.

tuntea Suomi omaksi isänmaakseen ja haluta puolustaa sitä. Hän otti kirjoituksessaan esiin hävinneen osapuolen ja sen aiheuttaman uhan, mutta pääasiallisena tavoitteena hänellä oli saada maa lopulta yhtenäiseksi. Tämä siis vain kaksi vuotta sisällissodan jälkeen. Esimerkkinä poikatoiminnalle Sigell esitteli muiden maiden vastaavia nuorisjärjestöjä, kuten Saksassa ennen ensimmäistä maailmansotaa toimineita Jugendwehr-järjestöjä. Myös partiotoiminnan toverillisen hengen ja urheilullisen luonteen hän toivoi näkyvän ”oravien” toiminnassa.¹²⁸ Tiukan sotilaallinen toiminta ei kuitenkaan innostanut poikia, ja niin oravakomppanioiden toiminta alkoi hiipua. 1920-luvun puolivälissä Kustaa Emil Levälahti ja Lauri Pihkala kuitenkin innostivat jäseniä jälleen poikatoimintaan. Vuonna 1927 poikatoiminta otettiin virallisesti mukaan suojeluskuntajärjestön ohjelmaan ja toiminta alkoi vuonna 1928.¹²⁹

Toiminnan käynnistäminen oli erityisen tärkeää maaseudulla, sillä siellä ei useinkaan ollut pojille tai nuorille miehille tarkoitettua sopivaa harrastustoimintaa. Poikatoimintaa lähdettiin kehittämään urheilun ja voimistelun kautta. Pojista tuli kasvattaa isänmaallisia ja maanpuolustushenkisiä, tiukkaan kuriin tottuneita, siveellisiä, velvollisuudentuntoisia ja urheilullisia nuorukaisia.¹³⁰

Urheilun merkitystä korostettiin Sotilaspoika-lehdessäkin:

Voimistelu oikein johdettuna on tehokas keino saavuttaa liikuntakasvatuksen päämäärä. ... Ja kun se kehittää edellä mainittuja luonteenominaisuuksia, on se maanpuolustuksellista ennakkovalmennusta ajatellen asetettava korkeimpaan aiheluokkaan kuuluvaksi. ... Antakoon nyt pidetty voimistelunjohtajakurssi uuden sysäyksen voimistelun kohottamiseksi sille kuuluvaan arvoonsa.¹³¹

Poikatoiminta koostui kahdeksasta eri osa-alueesta. Niitä olivat muodollinen koulutus, voimistelu, urheilu, ampuminen, kenttäpalvelus, laulu, iltahartaudet ja isänmaan historia. Musiikki toi kevennyttä ja ohjelmistoon otettiin hauskoja lauluja, mutta myös vakavampaa materiaalia kohottamaan isänmaallista henkeä. Suosittuja isänmaallisia lauluja olivat Maamme-laulu, Siniristilippumme, Sotilaspoika, Kuullos pyhä vala, Kaunis on kuolla, Oolannin sota, Jumala ompe linnamme ja Arvon mekin ansaitsemme. Hengellisellä puolella laulettiin virsiä.¹³²

Poikien tuli suorittaa voimistelussa yksityiskohtaiset suoritussarjat ja yleisurheilun ohjelmassa oli kolmiottelu, johon kuului 60 tai 100 metrin juoksu sekä kaksi kenttälajia. Muita suosittuja lajeja

¹²⁸ Vasara 1997, 539-540.

¹²⁹ Alapuro 1998, 124-125; Nuoruuden vuosisata 2003, 346.

¹³⁰ Nuoruuden vuosisata 2003, 346.

¹³¹ Sotilaspoika 4/1942, 59, T. J., Voimistelu kunniaan! Uusia sotilaspoikain voimistelunjohtajia valmistunut.

¹³² Vasara 1997, 564-567.

olivat pesäpallo ja hiihto. Kilpailuja järjestettiin paljon. Vanhemmilla pojilla oli ohjelmassa pienoiskivääriammuntaa. Suunnistus, retkeily ja ulkoilu olivat tärkeitä osia poikien kasvatuksessa. Poikien kasvatus sisälsi myös eri urheilumuotojen teoreettinen käsittely ja ammunnan teoriaa.¹³³

1930-luvun edetessä poikatyö tuli suosituimmaksi ja sai enemmän jäseniä. Vasaran mukaan vaikuttava tekijä poikien liittymisessä järjestöön näyttää olleen kodin vaikutus, vanhempien sukulaisten osallistuminen sisällissotaan valkoisella puolella sekä yleinen kiinnostus urheiluun. Myös opettajan kannustava asenne, ystävien esimerkki ja se, ettei kotipaikkakunnalla saattanut olla muuta nuorisotoimintaa, innosti poikia mukaan toimintaan. Toiminta oli tarkoitettu yli 12-vuotiaille pojille, mutta vuonna 1938 päätettiin suuren suosion vuoksi alaikärajaa laskea kymmeneen vuoteen. Tarkoitus oli, että mahdollisimman nuoresta pojat pääsisivät maanpuolustustyöhön mukaan.¹³⁴

3.3.2. Pikkulotat

Vilho Lukkarinen kuvailee Lotta Svärdin tyttötyön aloitusta. Siitä keskusteltiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1921 piiriedustajain kokouksessa, mutta tyttötyö aloitettiin vasta vuonna 1931. Tuolloin vuosikokouksessa päätettiin, että tyttötyö otettaisiin mukaan järjestön ohjelmaan kokeellisesti. Tyttötyötä suositeltiin paikallisosastoille, mutta toiminta perustui täysin vapaaehtoisuuteen ja tarkoituksena oli siitä saatavien kokemusten perusteella kehittää työtä edelleen. Innostus lähteä mukaan toimintaan oli suuri varsinkin maaseudulla, sillä siellä tytöille ei useinkaan ollut muita vastaavia harrastusmuotoja. Esimerkiksi vuonna 1935 oli jo perustettu 512 tyttöosastoa.¹³⁵ Jäseniä lottatyöissä oli vuoden 1943 lopulla jo vajaat 50000.¹³⁶

Keskusjohtokunnan puheenjohtaja Fanni Luukkonen toimi keskusjohtokunnassa tyttötyönjohtajana, kunnes vuonna 1938 tyttötyönneuvojaksi palkattiin maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti Saara Forsius. Piireissä sekä paikallisosastoissa tyttötyöstä huolehtivat tyttötyönjohtajat ja tyttöosastojen johtajat. Tuusulassa aloitettiin vuonna 1936 kouluttaa johtajia ja siitä tuli jokakesäistä.

Pikkulottiin saivat liittyä vanhempien luvalla 8–17-vuotiaat tytöt. Hakemuksen käsitteli paikallistai kyläosaston johtokunta. Tyttöosastot jaettiin yleensä kahteen ikäryhmään: 8-13-vuotiaisiin sekä

¹³³ Alapuro 1998, 124-125, 146-148.

¹³⁴ Vasara 1997, 588-629.

¹³⁵ Lukkarinen 1981, 103.

¹³⁶ Lukkarinen 1981, 269.

14-16-vuotiaisiin. 17-vuotiaana sai anoa Lotta Svärd –yhdistyksen jäsenyyttä ja 1930-luvun lopulla, järjestön jo toimittua melkein kaksi vuosikymmentä, moni uusista lotista tuli tyttöosastoista. Lukkarinen korostaa pikkulottien olleen luonteeltaan uskonnollis-isänmaallinen nuorisojärjestö, jonka yksi päätehtävä oli turvata Lotta Svärd –järjestön tulevaisuus kasvattamalla pikkulotista uusia jäseniä, aikuisia lottia.¹³⁷ Seuraavassa kirjoituksessa realisoituu, että taustasta huolimatta, ja ehkä juuri työläistäustaiset tytöt, kaikki olivat tervetulleita pikkulottien joukkoon. Heidänhän lottajohtajat toivoivat aikanaan jakavan valkoisen Suomen arvoja kotonaan:

Anna tyttäresi liittyä tyttöosastoon. Antakaamme lastemme kasvattaa umpeen se kuilu, joka on eroittanut meidät. Tuntuisi ihanalta, jos jokaiselle Suomen lapselle selviäisi tietoisuus yhteisestä isänmaasta.” ...

”Miksi vedät vanhoja katkeria kokemuksia uudelleen esille. Älä anna katkeruuden myrkyttää pikku Kertun sydäntä. Salli hänen liittyä toisten ikäistensä tyttöjen kanssa pikkulottiin, sillä teolla parhaiten sovitat omankin rikkomuksesi isänmaatasi vastaan. Minun on helppo jättää maallinen vaellukseni, kun tiedän, että jälkeläiseni vaeltavat kunnian teillä.” Näin puhui vanha vaari pojalleen. ... tunsu Kerttu saavansa uutta rohkeutta. Hän meni isänsä luo. Kun hän sitten katsoi isäänsä, tuli hänen huuliltaan toivorikkaana kysymys: ”Isä, ethän kiellä.” – ”En, toivon, että sinusta tulisi hyvä ja hyödyllisempi ihminen, parempi kuin isäsi on ollut.” ...

”Illalla luki äiti vaarille Raamatusta iltalukua. ... Isäkin kuunteli äidin lukua suuri Kerttu-tyttö polvellaan. Tuntui siltä kuin olisi vietetty suurta juhlaa.¹³⁸

Pikkulottien koulutuksessa painotettiin henkistä kasvatusta, jossa korostettiin esimerkiksi uskontoa ja kotimaan historiaa. Pikkulotille kehitettiin ”Pikkulottain kultaiset sanat”, joissa kasvatustavoitteet tuotiin esiin keskitetysti. Pikkulottien toiminta ja opettelemat työt muistuttivat paljon aikuisten lottien töitä. Lasten haluttiin oppivan ajattelemaan samalla lailla aikuisten kanssa. Lapset haluttiin kasvattaa isänmaallisuuteen hiljalleen, jolloin leikit ja laulut olivat tärkeä osa toimintaa. Liikunta oli myös tytöillä tärkeässä osassa kasvatusta, muttei niin määräävänä osana kuin pojilla.¹³⁹ Tyttöjen oli kuitenkin tärkeää pitää huolta kunnostaan. Niin ajateltiin Pikkulotta-lehdessäkin ja sitä haluttiin painottaa lukijoille:

Minne? Te pikkulotat kysytte, mutta arvaattekin jo varmasti: *Kävely- ja hiihtomerkkiä suorittamaan.*

Sillä tottahan jokainen teistä tahtoo olla reipas pikkulotta, eikä mikään nuhjustelija, joka veltona toverinsa olkapäähän nojaillen maleksisi teillä. Eihän toki. Toverin kanssa kyllä, mutta jokainen erikseen, kädet vapaina sivuilla heiluen, reippaassa marssin tahdissa taipaleelle, siinä on jotain, mikä kannattaa

¹³⁷ Lukkarinen 1981, 103-106.

¹³⁸ Pikkulotta 1/1938, 9, A. U. K., Rajalan torpassa.

¹³⁹ Nuoruuden vuosisata 2003, 348.

katsella. ... Ja niin on kolme kilometriä kuljettu niin, ettei ole huomattukaan, sama matka takaisin ja tuskin on tuntia kulunut tähän terveelliseen ja hauskaan ”lottatyöhön”.¹⁴⁰

Pikkulotat työskentelivät mahdollisuuksien mukaan kaikissa jaostoissa. Työssä oli alusta saakka oltava kasvatuksellinen ote, mutta se ei saanut kuitenkaan olla liian rasittavaa eikä aikuismaista. Pikkulotat kokoontuivat korkeintaan kaksi kertaa kuukaudessa ohjelmallisiin työiltoihin, joiden teemana oli henkinen ja käytännön puoli. Lääkintäjaoston opetuksessa kiinnitettiin huomiota yleiseen ja henkilökohtaiseen hygieniaan. Muonitusjaostossa opittiin ruoan valmistamista ja esimerkiksi tarjoilun alkeita. Varusjaosto huolehti ompelu- ja korjaustöiden opettamisesta pikkulotille, kun taas keräys- ja kansliajaosto esitteli järjestötoiminnan alkeita. Tytöt oppivat muun muassa kokouksen puheenjohtajan ja sihteerin tehtäviä. Käytännössä he saivat harjoitella taitojaan auttaessaan aikuisia paikallisjärjestön tilaisuudessa. Myös leirit ja retket olivat tärkeä osa toimintaa. Leirien ja retkien ohjelmaan kuuluivat kasvatuksellisten luentojen lisäksi leikit, urheilu ja musiikki.¹⁴¹

Toiminnan alusta lähtien oli vaikea löytää päteviä ohjaajia tytöille. Monet kansakouluopettajat vetivät kotiseudullaan pikkulottatoimintaa, mutta kaikki eivät halunneet tulla mukaan nuorisotoimintaan työpäivän jälkeenkin. Johtajan täytyi myös olla hyvä esikuva ja suhtautua pikkulottiin avoimesti ja vastuullisesti, muttei alentuvasti tai kuten huoltaja.¹⁴² Kasvatusajattelun mukaan lapsia piti opettaa hillitsemään tarpeitaan ja karsimaan luonteesta pois liika tunneherkkyys. Yhteisön tarpeet olivat tärkeämpiä kuin yksilön tarpeet.¹⁴³

3.3.3. Nuorisojärjestöt sodan aikana

Fanni Luukkonen toimi tyttötyönjohtajana sodankin aikana ja vuonna 1943 hänen apulaisekseen määrättiin Hilja Riipinen. Päävastuun tyttötyöstä kuitenkin kantoi tyttötyönsihteeriksi Saara Forsius. Vuoden 1943 alusta pikkulottien nimi muuttui lottatyöiksi. Nimen vaihtamista perusteltiin Lukkarisen mukaan sillä, että sota-aikana tytöt olivat ottaneet osaa niin vaativiin tehtäviin, ettei ollut enää perusteltua kutsua heitä pelkästään pikkulotiksi. Lottatyöille itselleen haluttiin nimen vaihdosta perustella näin:

¹⁴⁰ Pikkulotta 3/1938, 15, K.S., Hei – hei – hei!

¹⁴¹ Lukkarinen 1981, 105.

¹⁴² Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 105.

¹⁴³ Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 105; 107.

Nyt kansamme uusien koettelemusten ja kärsimyksien aikana ovat tyttöjemme leikit keskeytyneet. Isänmaan on täytynyt velvoittaa työhön pienimmät ja heikoimmatkin voimat. Talkoo-, koti- ja työpalvelumuodossa se on kutsunut kasvattimme raskaisiinkin päiväsuorituksiin. Siksi emme kutsu tyttöjämme pikkulotiksi, vaan lottatyöiksi, sillä se nimitys on ajankohtaisempi ja tarkoituksenmukaisempi. – Olemme onnellisia siitä, että mekin voimme auttaa ja palvella isänmaatamme nyt hädän hetkenä.¹⁴⁴

Samalla maanpuolustuskasvatusta tehostettiin lisäämällä yhteistoimintaa sotilaspoikaosastojen kanssa.¹⁴⁵

Talvisodan aikana 1939-40 ja jo hiukan ennen sitä sotilaspoikatoimintaa alettiin kehittää. Sotilaskoulutuksen aloitusta ei aikaistettu, mutta yhteyksiä muihin nuorisjärjestöihin haluttiin parantaa.¹⁴⁶ Vuonna 1941 suojeluskuntapoikien nimi muutettiin sotilaspojiksi¹⁴⁷, järjestön johtajaksi tuli everstiluutnantti Armas Ruusuvoori¹⁴⁸. Erityisesti nimen muutosta perusteltiin Sotilaspoika-lehdessä seuraavasti:

Poikaosastoillamme ei tähän saakka ole ollut varsinaista nimeä. Tapausten valtava vyöry on itsestään nyt tuonut tämän nimen esille. Molempien viime sotiemme vaiheet ovat tehneet meille entistä elävämmiksi Vänrikki Stoolin henkilöt. Sieltä astuu vastaamme Sotilaspoika. Se olkoon poikiemme nimi. Sen on Runeberg antanut, se on isien perinnön ja vapaaehtoisen maanpuolustajan tunnuskilpi.¹⁴⁹

Sotien aikana 1939-1944 nuoret olivat mukana valtakunnallisissa keräyksissä ja talkoissa. Nuorten Talkoot r.y. järjesti joka vuosi nuorille omia talkookeräyksiä ja lottatyöt kilpailivat yhdessä sotilaspoikien kanssa. Vuonna 1942 saavutettuaan määrätyn keräystuloksen nuori sai talkooleijonan, 1943 talkoolapion ja 1944 talkoosahran. Oli esimerkiksi kerättävä puita, sieniä, marjoja ja pellolle varisseita tähkiä, tehtävä maataloustyötä ja talletettava säästötilille talkootyöllä ansaittua rahaa vähintään 50 markkaa. Lottatyöt autoivat myös lottien järjestämissä myyjäisissä ja keräyksissä. He myös keräsivät kirjoja, lehtiä ja vaatteita sotilaille sekä leluja rajaseudun lapsille. Tyttöosastoilla oli omia kummilapsia, joiden auttamiseksi he toimivat. Lottatyttöjen auttamistapaan kuului myös kotipalvelutyö. Lottatyöt olivat myös mukana sankarihautajaisten järjestämisessä ja

¹⁴⁴ Lottatyttöjen johtajille 3/1944, 5; 7, Tyne Ohvo, Lotat ja lottatyöt.

¹⁴⁵ Lukkarinen 1981, 268.

¹⁴⁶ Sodassa koettua – Uhrattu Nuoruus 2008, 142.

¹⁴⁷ Nevala 2007, 119.

¹⁴⁸ Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 142.

¹⁴⁹ Sotilaspoika 1/1941, 4, Lauri Malmbergin päiväkäsky 17.9.1941, Sotilaspojat, Suojeluskuntajärjestön poikaosastojen uusi nimi.

hoitivat sankarihautoja lottien apuna tai yksinään.¹⁵⁰ Vuonna 1943 sotilaspoikia oli jo yli 70 000¹⁵¹, sillä toiminnan suosio oli kasvanut sodan aikana. Jatkosodan aikana vuosina 1941-1944 sotilaspojat saivat aiempaa enemmän asekoulutusta.¹⁵²

Poikia ja tyttöjä kannustettiin Sotilaspoika-lehdessä ottamaan osaa töihin:

On laskettu, että Suomessa on yli puoli miljoonaa poikaa ja tyttöä, jotka voivat suorastaan ratkaisevalla tavalla vaikuttaa maamme ensi talven hyvinvointiin. ... palkintoja arvokkaampi on varmuus siitä, että on ollut rehdisti mukana ikäistensä kanssa lujittamassa isänmaan tulevaisuutta ja sen hyvinvointia. Mekin täytämme velvollisuutemme muodostaaksemme kesästä 1942 voiton kesän!¹⁵³

Jokaisen nuoren tuli antaa innokkaana oma panoksensa ilman epäröintiä. Heitä suorastaan haastettiin töihin, kuten seuraava kirjoitus osoittaa:

Alkava kesä tulee muodostumaan jokaisen sotilaspojan ja jokaisen nuoremme kenraaliharjoitukseksi tässä motitustyössämme. ... Olen aivan näkevinäni, mitenkä te kaikki aivan vapisette työhalusta. Työ on muuttunut Suomen kansan parhaimmaksi huvitukseksi ja tämä huvitus kutsuu teitä jokaista mukaansa. Suuri työkesä, talkookesä alkaa nyt juuri tämän luettuasi. Toimeen siis viipymättä!¹⁵⁴

Vanhemmat lottatyöt osallistuivat myös kotialueellaan maanpuolustustyöhön ja he työskentelivät esimerkiksi muonitustyössä, ilmasuojelukeskuksissa, ensiapuasemilla ja sotasairaaloissa. Lottatyttöjä kannustettiin töihin yhteistä isänmaallista lottahenkeä korostamalla:

Usein olemme kokeneet työssämme, että lottatyttö on saanut äidiltään ahkeran ja tunnollisen lottamielen. Lähin ympäristö taas lottatyöille on isot lotat, heitä tarkkaillaan ja jäljitellään. ... Lottatyölle on siunaukseksi, että me opimme tuntemaan toinen toistemme työtä.¹⁵⁵

Jatkosodan loppuvaiheessa kesällä 1944 komennukset oman kotipaikkakunnan ulkopuolelle hyväksyttiin melkein aina, sillä tuolloin työvoimasta oli kova pula.¹⁵⁶ Sotilaspojat työskentelivät

¹⁵⁰ Lukkarinen 1981, 272-273.

¹⁵¹ Nuoruuden vuosisata 2003, 247.

¹⁵² Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 142-145.

¹⁵³ Sotilaspoika 5/1942, 67, Meidän osuutemme.

¹⁵⁴ Sotilaspoika 5/1942, 76, Reino Aalto, Kuka saa talkooleijonan?.

¹⁵⁵ Lottatyttöjen johtajille 3/1944, 5; 7, Tyyne Ohvo, Lotat ja lottatyöt.

¹⁵⁶ Lukkarinen 1981, 273-275.

osittain samoissa töissä lottatyttöjen kanssa.¹⁵⁷ Sodan loppuvaiheessa 16-17-vuotiaat sotilaspojat olivat melkein armeijan vakituisessa palveluksessa.¹⁵⁸ Rauha tuli syksyllä 1944 ja sotilaspoikien sekä lottatyttöjen toiminta lakkautettiin marraskuussa 1944 rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti.¹⁵⁹

3.4. Nuorisolehtien perustaminen

3.4.1. Pikkulotta – Lottatyttö

Vuonna 1938 lottajärjestö alkoi julkaista myös Pikkulotta -lehteä. Fanni Luukkonen oli lehden päätoimittaja, mutta käytännössä lehteä toimitti toimitussihteeri, tyttötyönohjaaja Saara Forsius. Lehti ilmestyi kahdeksan kertaa vuodessa ja siitä otettiin 4500 kappaleen painos. Vuonna 1943 nimi muutettiin Lottatyttöksi. Vuonna 1943 alettiin julkaista myös ruotsinkielistä Flicklotta -lehteä.¹⁶⁰ Vuosina 1943-44 julkaistiin tyttötyönjohtajille tiedotuslehteä nimeltä Tyttötyön johtajille.¹⁶¹ Pikkulotta-lehdessä julkaistiin lasten omia kirjoituksia, runoja, tehtäviä ja katsauksia leireiltä, mutta lehden pääsävy oli kuitenkin vakavahenkinen. Fanni Luukkonen esitteli lehden tarkoituksen näin:

Tämä pieni lehti, joka nyt tulee sinua tervehtimään, on oleva yhdyssiteenä välillämme. Se lähestyy sinua ystävänä ja opastajana. Se tahtoo auttaa sinua ymmärtämään niitä kysymyksiä, joita et vielä itse kykene ratkaisemaan. Sinähän tahdot oppia rakastamaan Jumalaa sekä palvelemaan kotiasi ja isänmaatasi. Me tahdomme auttaa sinua, pieni siskomme, sillä Jumala, koti ja isänmaa ovat meille yhteisiä.¹⁶²

3.4.2. Sotilaspoika

Elja Puranen on tutkinut Sotilaspoika-lehden toimijoita ja sisältöä. Hakkapeliitta oli enemmän aikuisen suojeluskuntaväen lehti, vaikka toki oli siinä pojillekin jotain luettavaa. Hakkapeliittaa ei ehkä myöskään tilattu niiden poikaosastoon kuuluvien kotiin, jotka eivät aatteellisista syistä halunneet kuulua suojeluskuntaan, mutta eivät kuitenkaan estäneet poikiaan siihen liittymästä. Elokuussa 1939 päätettiin suojeluskuntapojille perustaa oma lehti, mutta hanke viivästyi talvisodan

¹⁵⁷ Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 179.

¹⁵⁸ Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus 2008, 145.

¹⁵⁹ Sodassa koettu – Uhrattu nuoruus 2008, 179.

¹⁶⁰ Kotila 1993, 40-41.

¹⁶¹ Lukkarinen 1981, 288.

¹⁶² Pikkulotta 1/1938, 1, Fanni Luukkonen, Rakas Pikkulotta.

takia parilla vuodella. Lehden nimeksi tuli *Sotilaspoika* ja samaan aikaan suojeluskuntapoikien nimi muuttui sotilaspojiksi.

Ensimmäinen näytenumero ilmestyi syyskuussa 1941 ja toinen kuukautta myöhemmin. Vuodesta 1942 *Sotilaspoika* alkoi ilmestyä kuukausittain. Näytenumeroita jaettiin sotilaspojille kymmeniä tuhansia ja niitä jaettiin myös kirjakauppoihin, sotasairaaloihin ja koulutuskeskuksiin.¹⁶³ *Sotilaspoika*-lehden perustamista ja lehden merkitystä kuvattiin näin:

”*Sotilaspoika*” on tullut myös nyt tämän toimintansa aloittavan lehden nimeksi. ... Mitään kuivaa tiedonantajulkaisua ei lehdestä tehdä, vaan sellainen, joka hyvän asetoverin lailla innostaa kelpo suorituksiin ja pitää iloista tuulta yllä. ... ”*Sotilaspoika*” on oleva ystävänne ja neuvonantajanne kuukaudesta toiseen, vuodesta vuoteen, ja vielä senkin jälkeen, kun alkukoulutuksenne on päättynyt ja olette joutuneet nuorina taistelijoina soturi-isienne tilalle, sinne

”miss ankarimmin luodit soi,
taajimmin tulta salamoit.”

Nyt me aloitamme. Omalla työnsarallamme tulemme tekemään sen, mikä meille on määrätty ja syvästi vakuuttuneina siitä, että ”meit’ urhoollisten isäin henget seuraavat”.¹⁶⁴

Sotilaspoika-lehteä kustansi ja sen omisti Suojeluskuntajärjestö. Lehden toimitus ja konttori sijaitsivat Helsingissä osoitteessa Kaivokatu 6. Tauno Karilas toimi päätoimittajana ja lehti painettiin Otavan syväpainossa. Aluksi lehden sivumäärä oli 14-16 ja enimmillään 24. Vuosikerran 1942 tilaushinta oli 20 markkaa ja seuraavasta vuodesta eteenpäin 30 markkaa. Lehden vastaanotto oli niin hyvä, että tavoitteeksi asetettiin saada jokainen sotilaspoika tilaamaan lehti. Tuon ajan poikien suosikkikirjailija Aaro Honka toimi lehden vakituisena avustajana.

Lehdessä julkaistiin urheiluun, sotatekniikkaan, yleisesti tekniikkaan, sotalaivoihin, lentokonetyyppeihin ja panssarivaunuihin liittyviä artikkeleita kuvineen. Esiin tuotiin myös sotahistorian hahmoja ja tarinoita heidän toiminnastaan. Puranen kertoo tämän olleen yksi keino nostattaa pojissa puolustustahtoa ja itseluottamusta. Hän myös kuvaa kuinka eri toimissa kunnostautuneita sotilaspoikia tai suojeluskuntataustan omanneita poikia nostettiin esikuviksi. Useissa numeroissa esiteltiin myös liittolaismaiden nuorisojärjestöjen toimintaa. Osku Ovela kirjoitti palstallaan kirjeitä isälleen rintamalle ja kertoi hauskaasti sotilaspoikatoiminnasta lukijoita.

¹⁶³ Puranen 2001, 378-379.

¹⁶⁴ *Sotilaspoika* 1/1941, 3, Alkajaisiksi.

Jukan ryhmä –nimisessä sarjakuvassa seikkailivat pojat Jukka ja Risto. Toimillaan he paljastivat vihollisen toimia ja juonia.

Sotilaspojan ilmestyminen loppui marraskuussa 1944 samalla kuin suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin toiminta. Tilalle tuli Suomen poika –lehti, jonka päätoimittajana toimi Ilmari Laukkonen. Ulkoasultaan lehti säilyi samanlaisena, samoin toimitus- ja painopaikka sekä tilausmaksu. Sisältö muuttui jonkin verran. Sotilaallisten asioiden tilalle tulivat urheilijat, partiolaiset ja muut reippaat esikuvat, jopa elokuvatähdet.¹⁶⁵

3.5. Muita nuorisojärjestöjä

Käytän Suomalaisen Partiopoikaliiton jäsenlehteä ja Työläisnuoriso-lehteä (Sos. Dem. Työläisnuorisoliiton lehti) selvittääkseni harjoittivatko muut nuorisojärjestöt isänmaalliskasvatusta. Ja jos sitä harjoitettiin, niin tutkin lehtien kirjoitusten kautta sitä minkälaista se oli. Partio-lehden päätoimittajana toimi vuonna 1938 Verner Louhivuori, kun taas Työläisnuoriso-lehden toimittajana vuonna 1941 mainitaan Rafael Paasio.

3.5.1. Partio

Partioliike tuli Suomeen vuonna 1910 ja siihen suhtauduttiin aluksi varovaisen myönteisesti. Sekä pojille että tytöille järjestettiin toimintaa ja keväällä 1911 Suomessa oli noin 7000 partiolaista ja 60 lippukuntaa. Toimintaan sisältyi kokouksia, retkiä ja harjoituksia, joihin sisältyi muun muassa ensiapua, viestitystä, urheilua, voimistelua ja retkeilytekniikkaa. Vartioryhmän muodosti 6-10 henkeä. Alkuvaiheessa ei kuitenkaan vielä ollut yhteistä partiopukua. Partioliikkeen suosio herätti venäläisviranomaisten huomiota ja sen johtajia epäiltiin vihamielisyydestä hallitsevaa valtaa kohtaa. Niinpä kenraalikuvernööri päätti lakkauttaa toiminnan syksyllä 1911. Uudestaan se alkoi vasta keväällä 1917 Venäjän maaliskuun vallankumouksen myötä. Sisällissodan aikana keväällä 1918 partioliitto pysyi virallisesti puolueettomana, mutta esimerkiksi partiolehdistö asettui valkoiselle kannalle melkein kokonaan. Samoin liikkeen jäsenet toimivat valkoisten puolella erilaisissa tehtävissä. Näistä asioista johtuen partioliikkeen katsottiin olevan porvarillisen järjestö. Sisällissodan päätyttyä Mannerheim kutsuttiin ensimmäisenä kunniapartiolaiseksi.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Puranen 2001, 379-381.

¹⁶⁶ Nieminen 1995, 117-120.

Partioliike pyrki kehittämään pojan luonnetta, terveyttä, kätevyyttä, kansalaistaitoa, totuttaa hänet kuriin, opettaa hänelle reippautta, kristillistä etiikkaa, ritarillisuutta ja isänmaan rakkautta. Suojeluskuntatoiminta halusi kehittää pojissa samoja piirteitä. Partioliikkeestä siinä oli lainaa lähinnä ulkoilu- ja leiritoiminta, muuten suojeluskuntapoikien ohjelma oli enemmän tulevan sotilaan ominaisuuksia kehittävää. Partiotoiminnan parissa katsottiin suojeluskuntien poikatoiminnan uhkaavan heidän omaa toimintaansa. Samaan aikaan partioliike joutui kilpailemaan vielä sosialistien nimenomaan partion vastapainoksi perustaman varhaisnuorisjärjestön ”Suomen työväen järjestönuorten liiton” kanssa. Suojeluskunta taas oli ideologisesti lähellä partiota ja he havittelivat siis samoja jäseniä.¹⁶⁷

1920-luvulla partiolaisten lukumäärä laski, mutta liikkeen toimintaa uudistettiin ja tytöt ja pojat saivat valtakunnan tasolla omat liittonsa. Paikallisella tasolla toimi yhteislippukuntia sekä sukupuolen mukaan eriytyneitä lippukuntia. Samalla vuosikymmenellä myös alettiin suunnitella eri ikäkausille sopivaa toimintaa ja leiritoiminta vilkastui. 1930-luvulla kehitettiin piiritoimintaa ja ikäkausien mukaan jaettu toiminta kehittyi ja jäsenmäärä lähti nousuun. Nuorimmille järjestettiin sudenpentutoimintaa, samoin vanhemmille jäsenille kehitettiin omia toimintamuotoja. Yli 17-vuotiaille pojille järjestettiin vaeltajatoimintaa ja tytöille tarpojatoimintaa. Niemisen mukaan partion yhteiskunnallinen palvelutoiminta kehittyi 1930-luvulla ja erityisesti tyttöliike suuntautui sosiaaliseen toimintaan, kuten kehitysvammaisten lasten partiotoiminnan kehittämiseen.¹⁶⁸

1930-luvulla partioliikettä kansallistettiin ja heimoaatekin sai kannatusta partiolaisten riveissä. Kalevala-symboliikkaa käytettiin hyväksi partionimityksissä ja tehtiin ”Pohjan” ja ”Idän” retkiä. Samoin maanpuolustustoiminta tuli korostetusti mukaan poikien ohjelmaan vuosikymmenen lopulla.¹⁶⁹ Se oli sitä korostetummin partiossa läsnä, mitä lähemmäs sotaa tultiin. Lopulta partiopoikia alettiin kouluttaa mahdollista sotatilannetta varten, kun sotilaspoikia alettiin kouluttaa sota-ajan tehtäviä varten vasta talvisodan jo puhjettua. Tällöin taas partioliike astui suojeluskuntien revierille ja se aiheutti järjestöjen välille skismaa.¹⁷⁰

Sotien välisenä aikana partioliike toimi taloudellisesti vaatimattomilla voimavaroilla. Varoja hankittiin esimerkiksi kannatusyhdistysten avulla. Tilanteen parantamiseksi perustettiin 1920-30-lukujen taitteessa oma myymälä, Partioaitta. Suomalaisen Partiopoikaliiton vuonna 1936 järjestämät

¹⁶⁷ Aalto 1984, 29-31.

¹⁶⁸ Nieminen 1995, 122; 124.

¹⁶⁹ Nieminen 1995, 125.

¹⁷⁰ Aalto 1984, 35-37.

partioarpajaiset olivat menestys ja se tuotti 2,5 miljoonaa markkaa. Sillä he pystyivät palkkaamaan muun muassa partio-ohjaajia ja menestys jatkui vuosikymmenen lopulla. Sotavuosina partiopoikaliike oli voimakas toimija.¹⁷¹

Heti vuoden 1938 ensimmäisessä Partio-lehden numerossa esitettiin tutun kuuloisia elämänohjeita:

Älä odota mitään helppoa. Taival on raskas, mutta päämäärä suuri. Kuule siis: Kunnon mies tulee sellaisesta partiolaisesta, joka *oppii voittamaan itsensä*. Sekä kotona että koulussa, koulun ulkopuolella, partiossa ja aina.

Sinulla on monta esikuvaa sillä tiellä. Mutta vain yksi on täydellinen. Nimittäin Jeesus. Mutta siksi voit oppia Häneltä eniten.¹⁷²

Uskonto ja itsekasvatus olivat sotilaspoikien ja pikkulottien lehdissä esillä monesti. Samoin vuoden 1918 sodan voittajien muistoa kunnioitettiin ja se tuotiin myös esiin, kuten seuraavasta lainauksesta huomaa:

Ja kun saapui lopulta suuri päivä – toukokuun kuudestaista – olimme varhaisesta aamusta odottamassa kadun varrella. Emme tienneet varmaan mitä piti tapahtua, mutta sen olimme kuulleet, että nyt saamme nähdä Mannerheimin. Tuohon lupaukseen sisältyi kaikki, mitä silloinen pikkupoika saattoi toivoa. Ja Mannerheimin kunniaksi oli luonnollisesti muutaman kuukauden kiellettyä ollut partiopuku vedetty yllemme. ... Me partiolaiset saimme hänestä itsellemme lämpimän ystävän, johtajan, joka seuraa kiinteästi toimintaamme. Hän ei vain ole kunniapartiolaisemme, hän on meidän esikuvamme siitä, millainen oikea mies on.¹⁷³

Mannerheim oli siis ihanne partiolaisille yhtä lailla kuin sotilaspojille ja pikkulotille. Lehdessä kirjoitusten sävy vakavoitui vuoden 1938 loppua kohden. Siinä oli useampi kirjoitus, jossa annettiin ohjeita väestönsuojeluun ja esiteltiin miten tuli toimia sodan ja hälytyksen tullen:

On sodanuhan aika! Väestönsuojelun toimeenpanon edellyttämät julisteet sekä määräykset ja ohjeet ovat jo jonkin aikaa olleet julkipantuina ja samaa tarkoittavia lentolehtisiä jaetaan jokaiseen taloon. Talojen asukkaille annetaan lisäksi täydentäviä ohjeita omakohtaisista suojelutoimenpiteistä, valaistuksen säännöstelystä jne. ... Tähystysasemat ja –paikat miehitetään. Niissä näkyy paljon partiopoikiakin.¹⁷⁴

¹⁷¹ Nieminen 1995, 126.

¹⁷² Partio 1/1938, 6, Edgar Glückert, Millaisesta partiolaisesta tulee kunnon mies?.

¹⁷³ Partio 2/1938, 11, L. V., 20 vuotta sitten.

¹⁷⁴ Partio 10/1938, 6-8, Kaasua!.

Partiolaiset osallistuvat isänmaalliseen, vastuulliseen työhön kuten sotilaspojat ja pikkulotat. Sodan uhka tuntuu kirjoituksissa, mutta vuoden 1918 kaatuneitten muistelua ei unohdettu. Partiossa harrastettiin myös isänmaalliskasvatusta, mutta uskonnon merkitystä korostettiin ehkä vielä enemmän kuin sotilaspojilla. Välillä jopa tuntui, että hyvän ihmisen mitta oli uskonnollisuus.

3.5.2. Työläisnuorisio

Työläisnuorisolle oli myös järjestetty omaa järjestötoimintaa, mutta heti sisällissodan jälkeen työläisnuorisoliike jakautui kahtia. Sen sisällä nimittäin kävivät taistelua vallasta kommunistit ja sosiaalidemokraatit. Vuonna 1919 Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton edustajakokouksessa kommunistit saivat enemmistön ja sen jälkeen käytännössä liitto alkoi noudattaa vuonna 1920 perustetun kommunistisen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen ohjelmaa. Suhteet sosiaalidemokraatteihin tulehtuivat. Kommunistinen toiminta niin pian sisällissodan jälkeen kiinnitti viranomaisten huomion ja 1923 nuorisoliiton toiminta estettiin. Sen jälkeen toimi useampi vastaava nuorisojärjestö, kunnes 1920-luvun lopulla kommunistinen nuorisotoiminta joutui lopettamaan julkisen toimintansa.¹⁷⁵

Sosiaalidemokraattisesti suuntautunut nuorisotoiminta sai jatkua ja 1921 olikin jo perustettu uusi Suomen Sosialidemokraattinen Työläisnuorisoliitto. Liiton ohjelma oli melkein samanlainen kuin alkuperäisen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton ohjelma vuodelta 1917. Liitto oli myös tiukassa vuorovaikutuksessa sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa. Toiminnan tarkoituksena oli Juha Niemisen mukaan työläisnuorison valistus- ja sivistystoiminta, vastuuntunnon ja itsekurin kasvattaminen ja nuorison kouluttaminen.¹⁷⁶

Työläisnuorison saaminen pois porvarillisista järjestöistä oli tärkeää vasemmiston kannattajille. Sos. dem. Työläisnuorisoliitto perusti 1920-luvulla alle 16-vuotialle omia osastoja koettaen turvata liiton tulevaisuuden kasvattamalla uusia jäseniä, mutta osastot eivät juurikaan toimineet ennen toista maailmansotaa. Sen sijaan Työväen Urheiluliitto kokosi kiitettävästi 12-16-vuotiaita nuoria mukaan toimintaansa. Liitossa kuitenkin korostettiin, että nuorille oli urheilun lisäksi kuitenkin järjestettävä aatteellista toimintaa.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Nieminen 1995, 135-141.

¹⁷⁶ Nieminen 1995, 141-142.

¹⁷⁷ Aalto 1984, 40-41.

Kommunistien maanalainen toiminta aktivoitui jälleen 1930-luvun puolivälissä ja samaan aikaan Sosialidemokraattisen Työläisnuorisoliiton edustajainkokouksessa alkoi vahvistua kommunistinen oppositio. Kommunistien siirtyminen liiton jäseniksi oli aktiivista vuodesta 1935 lähtien, mutta liikkeen johto koetti torjua radikalisoitumista. Vuonna 1937 pidetyssä edustajainkokouksessa vanha johto sai estettyä kommunistien nousun liikkeen johtoon ja edelleen tultiin olemaan sosialidemokraattisen puolueen kanssa samoilla linjoilla. Juha Niemisen mukaan sota-aikana työläisnuoriso toimi julkisesti sosialidemokraattien linjoilla.¹⁷⁸

Seija-Leena Nevala korostaa sitä, että suojeluskunnat halusivat kouluttaa nuorista kuriin tottuneita, siveellisiä, velvollisuudentuntoisia ja urheilullisia. Samoja tavoitteita haettiin työväenliikkeen piirissä, mutta suurin ero liikkeiden välillä oli suhde isänmaahan. Vapaussodan perinteen arvon vaalijat kannattivat isänmaallisuutta ja maanpuolustushenkeä, joka näkyi sanoissa ja teoissa.¹⁷⁹

Näin työläisnuorisoliike itse määritteli itsensä ja tarkoituksensa lehdessään:

Sosialidemokraattisen nuorisoliikkeen yhteisenä tehtävänä on työväenluokan nuorison kokoaminen ja kasvattaminen niitä tehtäviä varten, joita sosialidemokraattinen työväenliike jatkuvasti itselleen työväenluokan vapaustaisteluun osallistuvalla asettaa. Nämä tehtävät tulevat sitäkin moninaisemmiksi, mitä enemmän työväenluokka saa vaikutusvaltaa yhteiskunnassa, ja sitä vaativammiksi, mitä korkeammalle kansan yleinen kehitystaso kohoaa.

Nuorisoliike on näin ollen tavallaan sosialidemokraattisen työväenliikkeen alkeiskoulu, jossa uusia rekryyttejä kasvatetaan taistelukelpoisiksi tovereiksi. ...

Mutta sosialidemokraattinen nuorisoliike on myös taisteleva armeija, joka omalta osaltaan osallistuu kunkin hetken suuriin taisteluihin. Kuinka lukemattomia kertoja olemme vuosikymmenien varrella saaneet nähdä nuorisojoukkomme suorittamassa tärkeätä vartiopalvelusta ja esiintyvän hyökkääjänäkin etumaisilla tulilinjoilla. Näin ennen ja näin myös aivan viime aikojen taisteluissa.¹⁸⁰

Kirjoituksessa voi nähdä viittauksia vuoden 1918 sotaan ja sitä seuranneisiin tapahtumiin. Seuraavaksi osoitettiin mielipide koulussa tapahtuvasta isänmaallisuuskasvatuksesta. Seuraavassa kirjoituksessa esiintyvää rauhanajattelua vastaan Nuijasoturissa niin vahvasti 1920-luvun lopulla hyökättiin:

Valtion palkoissa olevat voimistelulehtoritkin on saatava käsittämään, että tämän maan valtavan suuri enemmistö ei tahdo oppilaitosta tehdä fascistien rekryyttileiriksi. Kouluissamme on viime vuosien aikana

¹⁷⁸ Nieminen 1995, 142-143.

¹⁷⁹ Nuoruuden vuosisata 2003, 346.

¹⁸⁰ Työläisnuoriso 1/1937, 2, Alekski Aaltonen, Hyvää uutta vuotta. Puoluesihteerin tervehdys nuorisolle.

ollut fascisteilla niin paljon vaikutus- ja toimintamahdollisuuksia, että niitä ei suinkaan ole lisättävä, vaan vähennettävä.¹⁸¹

Toisaalta kirjoituksista huomaa mielipiteiden lientymisen, vaikka se oli vielä uusi ja arka asia. Suunnanmuutos haluttiin kertoa lehden kautta nuorisollekin:

Työväenluokka antaa suuren arvon itsenäisyydellemme. Sen osuus maamme itsenäisyystaistelussa on ollut varsin huomattava. Työväestö voi siis myös juhlia itsenäisyytemme saavuttamisen vuosipäivää. ...

On kuitenkin selvää, ettei työväestö voi olla mukana minkälaisissa itsenäisyysjuhliissa tahansa.. Jos niitä järjestämässä ovat esim. kansanvallalle vihamieliset ainekset ja niiden ohjelmaan sisällytetään jotain työväkeä loukkaavaa, kuten valitettavasti on usein viime vuosina ollut laita, niin ei se saata niihin osallistua eikä olla mukana niitä järjestettäessä. ...

Myös siellä, missä työväestö yhdessä muiden taatusti kansanvaltaisten ryhmien kanssa voi saada yhteiset juhlat järjestetyiksi edellä sanotut näkökohdat huomioonottaen, voidaan osallistua yhteisten juhlien järjestämiseen.¹⁸²

Sodan lähestymisen huomaa, sillä nyt alettiin nuorisollekin antaa suoria kehotuksia osallistumisesta maanpuolustusasioihin:

On tulossa laki väestön suojaamisesta sodan sattuessa ja se onkin välttämätön. On ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin jotta pikaisiin tuloksiin päästäisiin. Työväenluokka ei voi vetäytyä sivuun tästä toiminnasta. ... Armeijan asiana on maan puolustaminen, meidän jokaisen tehtävänä on kansan suojaaminen, sen elämän ja tulevaisuuden turvaaminen.¹⁸³

Talvisodan sytyttyä lehdessä esiintyi uusia, aiempiin tiukkoihin mielipiteisiin verrattuna suorastaan erikoisia äänenpainoja:

Miten tämä on ollut mahdollista? ... Miten on Neuvostoliitto, joka tahtoo edelleen esiintyä sosialismin ja rauhallisen rakennustyön maana, työläisten oikeana onnenmaana, voinut lähettää pommikoneensa tuhoamaan Helsingin ja Viipurin esikaupunkien työläisasuntoja ja ampumaan niiden asukkaita konekivääreillä?

Suuri osa Sosialidemokraattisen Työläisnuorisoliitonkin jäsenistä on rintamalla täyttämässä vapaan maan kansalaisen velvollisuutta. Me tiedämme, että he täyttävät sen miehekkäästi ja menestyksellä. Yhtä miehekkäästi ja lujina täytyy meidän toisten seistä paikoillamme siviilielämän aloilla, työpaikoillamme,

¹⁸¹ Työläisnuoriso 2/1937, 3, Voimistelua Hitlerin tahtiin.

¹⁸² Työläisnuoriso 24/1937, 2, Itsenäisyytemme 20-vuotispäivää viettämään.

¹⁸³ Työläisnuoriso 21/1939, 1, Siviiliväestön suojaaminen sodan sattuessa on myöskin meidän asiamme.

väestönsuojelutoimissa, hädänalaisten veljellisessä avustamisessa, kaikissa yhteisen vaaran torjumiseksi ja olemassaolomme jatkamiseksi tarpeellisissa tehtävissä.¹⁸⁴

Oli siis havaittavissa selkeä suunnanmuutos aiempaan. Oltiin sovinnollisella linjalla puolien ja toisien ja tehtiin sovittelevia eleitä. Se huomioitiin myös Työläisnuoriso-lehdessä:

Maan kaikille suojeluskunnille osoittamassaan kirjelmässä suojeluskuntain johto m.m. huomauttaa, ettei meillä ole varaa säilyttää vapaaehtoiselle maanpuolustusjärjestöllemme sitä leimaa, että se ensi tilassa on vain määrättyjen ajatussuuntain edustajain miehittävä, ja sikäli kuin suojeluskunnissa tähän saakka on esiintynyt nurjamielisyyttä työväkeä tai sen laitoksia kohtaan, on huolehdittava, että siitä vapaudutaan. ... Voidaksemme nuorina työläisinä ja sosialidemokraatteina arvostella ja suhtautua oikein nyt tapahtuneeseen suojeluskuntakysymyksen ratkaisuun, on meidän suoritettava tämä arvostelumme niiden entisestään täydellisesti muuttuneiden olosuhteiden valossa, joihin olosuhteisiin Neuvostoliiton hyökkäys ja nyt jo kolme kuukautta jatkunut taistelu tätä mahtavaa ja pelättyä suurvaltaa vastaan, on pienen kansamme johtanut.¹⁸⁵

Jatkossakin esiintyi kovaa kritiikkiä Neuvostoliittoa kohtaan ja nuorisoa aktivoitiin toimimaan Suomen puolesta:

Työläisnuorison kaikki kerrokset on saatava käsittämään, että valtio ja yhteiskunta, jonka jäseniä me olemme, ei ole mikään meille vieras ja ulkopuolinen laitos, vaan se on meidän laitoksemme, jota me jatkuvasti muodostelemme ja josta teemme mieleisemme. Sen menestys merkitsee samalla meidän menestystämme, samoin kuin sen tappiot ovat meidän tappioitamme.¹⁸⁶

1930-40-lukujen taitteen lehtien tarkastelu tuo selkeästi esille, että vaikka menneisyys oli olemassa, haluttiin nuorisoa kannustaa rakentamaan yhteistä Suomea ja unohtamaan katkeruus. Samalla haluttiin päästä eroon väheksynnästä ja epäluulosta työväkeä kohtaan. Tämä osoittaa, että vaikka työväenliikkeen piirissä isänmaallisuuskasvatusta oli, se oli erilaista kuin esimerkiksi partioliikkeen piirissä. Se oli luonteeltaan enemmän kannustavaa ja ennakkoluuloja poistavaa, sillä molemmien puolien ennakkoluuloista oltiin vasta pääsemässä eroon.

¹⁸⁴ Työläisnuoriso 25/1939, 1, V. H. H., Vapautemme puolesta.

¹⁸⁵ Työläisnuoriso 5/1940, 1, S. M-n, Suojeluskuntakysymyksen ratkaisu.

¹⁸⁶ Työläisnuoriso 17/1940, 1, S. M-n, Valistustyötä tarvitaan.

4. Isänmaallisuuskasvatuksen ytimessä

4.1. *Koulu oli lasten arkea*

Lasten ja nuorten arjen tärkeä osa oli 1900-luvun alkupuoliskollakin koulunkäynti. Siksi käsittelen itsenäistymisen jälkeisiä vuosikymmeniä koulun näkökulmasta. Samalla tulevat esille tytöille ja pojille koulussa annetut erilaiset roolit ja ihanteet. Ne toimivat pohjana sota-aikaisten suojeluskuntapoikien ja pikkulottien roolien muutokselle. Koulutuksen tason parantuminen Suomessa alkoi vaikuttaa maaseudun nuorten elämään jo 1800-luvun puolella, mutta varsinkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Syrjäisemmilläkin seuduilla koulunkäynti erotti 1930-luvun kuluessa nuoret useammaksi vuodeksi omaksi ryhmäkseen kodin ulkopuolella.¹⁸⁷ Oppivelvollisuuslaki tuli voimaan Suomessa vuonna 1921 ja kaikkien lasten tuli käydä alakansakoulua kaksi luokkaa ja neljä luokkaa yläkansakoulua.¹⁸⁸

Mervi Kaarninen on tutkinut monipuolisesti tyttöjen koulutaivalta ja samalla vertaillut sitä poikien vastaavaan teoksessa *Nykyajan tytöt*. Kaupungissa suurin osa lapsista kävi jo koulua, mutta maaseudulla oli hankalampaa päästä kouluun. Koulumatkat olivat pitkiä eikä kaikkialla ollut edes koulurakennuksia. Uuden lain tullessa täytyi siis rakentaa ensin koulu ja vasta sitten lapset pääsivät opiskelemaan.¹⁸⁹ Kansakoulussa opiskeltiin useita aineita, esimerkiksi uskontoa, äidinkieltä, laskentaa, luonnontietoa, voimistelua ja laulua. 1920-30-luvuilla kansakoulua koetettiin uudistaa ja opetuksen tuli olla oppilaskeskeistä, kotiseutuhenkistä ja käytännönläheistä. Kaarninen korostaa maaseudun ja maalaiselämän olleen elämisen ideaali, vaikka moni oppilaista todellisuudessa asuikin kaupungissa.

Kansakouluopetuksen tuli olla kaikille lapsille samanlaista, mutta heti ensimmäisestä luokasta lähtien opetus sai tyttöjen ja poikien kohdalla eri painopisteet. Ensimmäisellä kahdella luokalla lapset olivat yhteisluokilla ja heitä opetti naisopettaja. Sen jälkeen monissa kouluissa lapset jaettiin tyttö- ja poikaluokkiin. Tyttöjä opetti naisopettaja, poikia miesopettaja. Tyttöjä kasvatettiin äidillisyyteen, auttamiseen ja hoivaamiseen. Poikien mallina oli kodin ulkopuolella töissä käyvä

¹⁸⁷ Puuronen 2000, 37.

¹⁸⁸ Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana 2007, 46-47.

¹⁸⁹ Kaarninen 1995, 22-23.

perhettä elättävä isä.¹⁹⁰ Hyväksi katsottuja harrastuksia olivat tytöille ja pojille muun muassa kotityöt äidin apuna, hyvä kirjallisuus, urheilu, kotiopinnot ja uskonnolliset nuorisjärjestöt. Koulun ulkopuolista aikaa saattoi käyttää myös ansiotyöhön. Sitä kuitenkin kontrolloitiin ja tärkeintä oli, että rahat menivät äidille, eivät haaskuuseen. Monille työläisperheille lasten ansaitsemat rahat olivat tärkeä lisä talouteen.¹⁹¹

Kansakoulun päätyttyä tilanne oli erilainen tytöillä ja pojilla. Pojat menivät töihin tai jatkoivat opiskeluaan, mutta erityisesti työläisperheissä tytöt saattoivat jäädä kotiin äidin avuksi. Viranomaisten tavoite kuitenkin oli, että nuoret saisivat käydä koulua mahdollisimman pitkään. Niinpä haluttiin tehostaa ammattikasvatusta. Tavoite oli, että työläisnuorisoa koulutettaisiin ammattityöntekijöiksi. Samaan aikaan 1920-30-luvuilla Suomen teollisuus kasvoi ja tarvittiin lisää taitavia työntekijöitä. Nuorison kouluttaminen nähtiin Kaarnisen mukaan ennakoivana köyhäinhoitona ja nuorisonsuojeluna. Opiskelupaikan saaminen ei kuitenkaan ollut kovin helppoa ja maalla asuvien nuorten oli vaikeampaa yleensä päästä jatko-opiskelemaan.¹⁹²

Tyttöjen ja poikien ammattikoulutus oli erilaista. Pojista tuli Kaarnisen mukaan ammattimiehiä, mutta tytöille tarjottiin ammattiopetuksen ohella kotitalousajattelua. Tarkoitus oli saada vahvistettua kotitalouden asemaa ja myös saada päättäjät huomaamaan kotitalouksien merkitys. Laura Harmaja oli kotitalousliikkeen johtavia hahmoja ja hänen mukaansa tyttöjen oli tärkeää hankkia ammatti naimattomuuden tai leskeyden varalta. Luonnollinen tilanne oli se, että nainen oli ensisijaisesti perheenemäntä ja osasi hoitaa pätevästi oman kotitaloutensa. Kotitalousopetus oli hänen tärkein oppilaineensa.¹⁹³ 1920-luvun lopulla kotitalousopetus tehostui, sillä silloin alettiin kouluttaa kotitaloudenopettajia. Samaan aikaan kaikki tytöt kansakouluissa, oppikouluissa, ammattikouluissa ja jatkokoulussa tulivat kotitalousopetuksen piiriin.¹⁹⁴

Oppikoulu oli 10-11-vuotiaana aloitettu koulu, johon pyrittiin neljän kansakouluvuoden jälkeen.¹⁹⁵ Oppikouluun, toiselta nimeltään lyseoon, sisältyi keskikoulu ja lukio.¹⁹⁶ Monelle kansakoulu jäi kuitenkin ainoaksi kouluksi, vaikka 1920-luvulla uusia oppikouluja perustettiin kaupunkeihin ja isoille paikkakunnille. Vuonna 1920 oppikouluissa oli noin 30000 oppilasta ja neljä vuotta

¹⁹⁰ Kaarninen 1995, 33-39.

¹⁹¹ Kaarninen 1995, 51-54.

¹⁹² Kaarninen 1995, 67-70

¹⁹³ Kaarninen 1995, 73-75.

¹⁹⁴ Kaarninen 1995, 83.

¹⁹⁵ Kaarninen 1995, 148.

¹⁹⁶ Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana 2007, 15.

myöhemmin jo 40000. Vuonna 1920 noin 9 % ikäluokasta pääsi oppikouluun, kun 10 vuotta myöhemmin määrä oli jo 15 %. Suomessa myös työväestö oli asennoitunut lasten korkeampaan kouluttamiseen. Oppikouluille oli myös erikoista se, että tyttöjä oli korkea osuus kaikista oppilaista 1920-30-luvuilla.¹⁹⁷

Leena Koski kuvaa artikkelissaan 1940-luvulla oppikoululaisen koulupäiviä pitkiksi ja usein samaa kaavaa toistaviksi. Yleensä koulu alkoi klo 9 ja puolilta päivin oli ruokatunti. Tunnit jatkuivat kolmeen saakka, mutta lauantaisin koulu loppui jo hiukan aiemmin. Kuri oli kova ja tunnilla häiriköinti ehdottomasti kielletty. Istua piti selkä suorana ja vastausvuoron saatuaan piti nousta seisomaan. Opettaja määräsi tunnin kulun. Välitunneillakin piti olla rauhallinen ja hiljainen. Toki häiriköintiä esiintyi ja jälki-istunnot tulivat usein siitä. Isänmaallisuuskasvatus oli tärkeä teema joka aineessa. Huumori oli nuorten yhteishengen kohottaja ja kapinointikeinokin opettajia vastaan. Moni nuori kävi oppikoulua vieraalla paikkakunnalla ja vietti viikot poissa kotoa. Matkat olivat pitkiä ja kotona saatettiin käydä viikonloppuisin. Kouluilla oli vireää harrastustoimintaa ja sotien aikana toiminta sai isänmaallisväritteisiä sävyjä. Perustettiin kerhoja, jotka kasvattivat isänmaallista henkeä, ja osallistuttiin sotaponnistuksia tukeviin talkootoimiin.¹⁹⁸ Samankaltainen päiväjärjestys oli myös 1920-30-lukujen oppikoululaisella.¹⁹⁹

Tyttö- ja poikaoppikouluilla oli erilaiset oppisisällöt. Tyttökouluissa oli enemmän kieliä kuin poikakouluissa, mutta tytöt eivät opiskelleet ollenkaan latinaa. Yliopistossa moni olisi kuitenkin ensimmäisenä tarvinnut tuota taitoa. Uskontoa tytöille myös opetettiin enemmän kuin pojille. Tyttökouluissa oli vaatimus käytännöllisestä opetuksesta ja tämä tavoite saavutettiin opettamalla voimistelua, terveysoppia, käsityötä ja kotitaloutta. 1920-30-luvuilla pohdittiin ja tutkittiin monesti oliko yhteis- ja erilliskouluissa opiskelevien oppimistuloksissa ja ylioppilaskirjoitusten tuloksissa eroja. Kumpaakaan ei missään vaiheessa pystytty kuitenkaan sanomaan toista paremmaksi. Monet uudet oppikoulut 1920-luvulla olivat yhteiskouluja, koska pienillä paikkakunnilla ei ollut mahdollisuutta perustaa montaa koulua ja näin yhteiskouluissa opiskeli yhä enemmän tyttöjä. Samaan aikaan tyttökoulujen suosio laski.²⁰⁰

Oppikoululaisilla oli omat toveripiirinsä ja harrastuksensa. Tyttöjen ja poikien harrastukset erosivat toisistaan. Tytöt käyttivät päivittäiseen ulkoiluun tunnin vähemmän kuin pojat, mutta urheilu oli

¹⁹⁷ Kaarninen 1995, 148-150.

¹⁹⁸ Nuoruuden vuosisata 2003, 288-293.

¹⁹⁹ Kaarninen 1995, 159-160.

²⁰⁰ Kaarninen 1995, 160-167.

yksi heidän suosikkiharrastuksistaan. Muita suosikkeja olivat käsityöt, musiikki ja lukeminen. Poikia kiehtoi urheilun lisäksi esimerkiksi radio ja lautapelit kuten shakki. Tytöistä runsas neljännes harrasti säännöllisesti urheilua, kun pojista sitä harrasti yli puolet. Tyttöjen suosikkilukemistoa olivat niin sanotut tyttökirjat, joiden juonet olivat romanttisia ja jännittäviä. Kaarninen huomioi, että tällaisesta lukemistosta pelättiin olevan haittaa tytöille. Poikien mielilukemiset olivat seikkailukertomuksia eikä siinä taas nähty mitään pahaa.²⁰¹ Oppikoululaiset esiintyivät myös hahmoina tyttökirjallisuudessa, mutta Kaarnisen mukaan tytöt elivät kuvauksissa arkea kun taas poikia kasvatettiin sotilaksi, itsenäisyystaistelijoiksi ja seikkailijoiksi. Poikakirjat yleensäkin sijoittuivat menneisyyteen tai jännittävään tulevaisuuteen ja niissä käytiin sissisotia ja seikkailtiin.²⁰²

Oppikoululaiset olivat aktiivisesti mukana järjestötoiminnassa. He toimivat esimerkiksi urheiluseuroissa, raittiusseuroissa, partiossa ja koulujen toverikunnissa. Pojat olivat jäsenenä erityisesti urheiluseuroissa ja partiossa, kun tyttöjä veti puoleensa raittiusseurojen toiminta. Oppikoulunuoret olivat innokkaasti mukana myös *Nuoren Voiman* toiminnassa. Se oli oppikoululaisten aikakauslehti. Kaarninen kertoo, että siinä kirjoitettiin aatteellisista ja itsekasvatuksellisista kysymyksistä, harrastuksista ja elämänurasta.²⁰³ Myös heimoaate kiinnosti oppikoululaisia. Akateemisen Karjala-Seuran AKS alaosastoja perustettiin oppikouluihin noin sata kappaletta. Myös suojeluskunnat ja Lotta Svärd-saivat jäseniä oppikoululaisista 1920-30-luvuilla.²⁰⁴

Keskikoulusta valmistuneiden tyttöjen oli hyvä suunnata ammattiin, jossa naisen luontaisia ominaisuuksia saattoi käyttää hyväkseen. Näitä ominaisuuksia olivat Kaarnisen mukaan auttamishalu, äidillisuus, toisten palveleminen ja uhrivalmius. Hyviä ammatteja olivat esimerkiksi opetus- ja hoiva-alan ammatit.²⁰⁵ Ylioppilastutkinto saattoi olla tytöille itsessään jo tavoite. Pojat jatkoivat opintojaan tyttöjä useammin yliopistossa tai muussa korkeakoulussa. Tytöt opiskelivat usein sellaisissa oppilaitoksissa, joihin pääsi keskikouluntutkinnolla.²⁰⁶

1930-luvun alun pula-aikana alettiin puhua ylioppilastulvasta ja akateeminen työttömyys oli tosiasia. Loppututkinnon suorittaneiden määrä oli kasvanut, koska työtilaisuuksia oli vähän ja oli valmistuttava mahdollisimman nopeasti. Samaan aikaan naisopiskelijoiden määrä oli kasvanut

²⁰¹ Kaarninen 1995, 171-172.

²⁰² Kaarninen 1995, 191.

²⁰³ Kaarninen 1995, 173-176.

²⁰⁴ Kaarninen 1995, 179-180.

²⁰⁵ Kaarninen 1995, 194.

²⁰⁶ Kaarninen 1995, 218.

1920-luvun lopulla. Tuolloin huomattiin, että naiset ja miehet kilpailivat samoista viroista ja se koettiin uhkaavaksi.²⁰⁷

Kouluakin tuli sotavuosina käydä, vaikka se häiriintyi monella tavalla sodan vuoksi. Miesopettajat joutuivat rintamalle, naisopettajat lottatöihin ja monet koulut sulki ovensa tai niitä otettiin armeijan käyttöön. Asemasodan aikana joulukuusta 1941 alkukesään 1944 keskeytyksiä oli vähemmän.²⁰⁸ Koulunkäynti sodan aikana näytti olevan tyttöjen ja poikien isänmaallinen velvollisuus. Lapsilla ja nuorilla oli suorainen velvollisuus kehittää itseään, kuten seuraavista kirjoituksista huomaa:

Minun on pyrittävä koulussa olemaan niin hyvin kuin ikinä osaan olla, sillä muistattehan tytöt, mitenkä viime kokouksessamme sanottiin, että meidän on koetettava olla niiden uhrauksien arvoisia, joita meidän vuoksemme on tehty ja yhä tehdään. ...

Tämmöisenä ajattelen pikkulottaa koulutyttöinä. Tähän tahdon pyrkiä, ei ainoastaan siksi, että olen pikkulotta, vaan siksi, että Jumala, koti ja Isänmaa sitä minulta odottavat.²⁰⁹

”Koulu opettajineen antaa meille niitä tietoja ja sitä valistusta, jota elämämme varrella tarvitaan. Koulutyöt on siksi myös täytettävä niin kuin kunnan pojalle kuuluu. ... Näin toimien on myös suuri osa velvollisuuksista sotilaspoikana täytetty ja vapaa-ajat voidaan käyttää toverien seurassa, sotilaspoikien omissa askareissa, työssä, talkoissa, retkillä, harjoituksissa ja kiivaissa kilpailuissa.²¹⁰

4.2. Uhkia kunnolliselle nuorelle

Erityisesti kasvaviin poikiin kiinnitettiin itsenäisessä Suomessa huomiota, sillä maassa koettiin olevan Niemisen mukaan sisäisiä ja ulkoisia uhkia. Oli tärkeää ohjata poikia aikuisjohtoisesti, sillä keskenään kasvavat pojat tulivat helposti ilkeiksi ja vaipuivat epäjärjestykseen. Aikuisen ohjaus ei kuitenkaan saanut olla liian näkyvää. Poikien kasvattamisen puolesta puhui kustannusvirkailija Yrjö Karilas. Hänen mielestään suomalaisen pojan piti olla reipas sekä urhea ja poikien kasvatus oli koko kansan asia.²¹¹

²⁰⁷ Kaarninen 1995, 220-223.

²⁰⁸ Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana 2007, 49-52.

²⁰⁹ Pikkulotta 10/1942, 3, Pikkulotta OIKEANA KOULULAISENA.

²¹⁰ Sotilaspoika 1/1943, 3, P. Ruusuvuori, Sotilaspojat!.

²¹¹ Nieminen 1995, 189-190.

1920-luvulla nuoren kasvussa hyväksi ihmiseksi kasvattajat, esimerkiksi opettajat, pitivät ongelmana kaupunkiympäristöä ja äitien työssäkäyntiä. Kaupungissa nuorten huomion vei helposti vetelehtiminen tansseissa, ravintoloissa, kaduilla ja kahviloissa ja kasvu saattoi nyrjähtää huonolle tolalle. Sen sijaan maaseutu ja maanviljelys olivat nuorille oikeanlainen ympäristö kasvaa, sillä siellä tuli oikeanlaisia vaikutteita kasvua helpottamaan. Hyviä harrastuksia olivat esimerkiksi kirjallisuus, urheilu ja uskonnollinen toiminta. Nuorten tuli oppia kuria, järjestystä ja tottelevaisuutta, vasta sitten pojat saattoivat oppia ”alistumaan yhteiseen tahtoon”.²¹² Kahta vuosikymmentä myöhemmin Sotilaspojassa tuotiin esille kurittomasti kasvaneiden nuorten vaikeudet ja haluttiin korostaa sotilaallisen kasvatuksen hyviä puolia:

Monet vanhemmat tuntevat pelkoa sotilaselämää ja aseiden maailmaa kohtaan, mutta moiselle hempeydelle ei nykyisessä maailmassa luulisi löytyvän sijaa. ... Sotilaskoulutuksella on kuitenkin muitakin hyviä puolia kuin sen päätarkoitus. Yhteisellä kurilla ja toverihengellä on poikiin hyvin kehittävä vaikutus. Ruumiillinen liikunto virkistää ja vahvistaa. Se opettaa antamaan oikean arvon jokapäiväisillekin elämän ilmiöille. Niinpä huomataan, miten hyvälle pieni lepokin maistuu marssien päälle leivänpalasta puhumattakaan. Vakavasta päämäärästään huolimatta on sotilaskoulutuksella iloinenkin puolensa, sillä hyvien toverien kanssa koetut hauskat tilanteet luovat hyvän pohjan huumorille, jonka sanotaan olevan nykyisen suomalaisen sotilaan ”salainen ase”.²¹³

Sotien välisenä aikana 1920-30-luvuilla oli huolena löytää kaikille kansakoulun päättävälle jatkokoulutus tai töitä. Joutilaisuutta pidettiin suurimpana syynä, jos joutui vaikeuksiin, ja työntekoa taas parhaana kasvattajana vastuullisiksi kansalaisiksi.²¹⁴ Nuoriso oli heterogeeninen joukko, ja työläislasten ja virkamiesperheen lasten ongelmat olivat erilaisia, samoin maalla ja kaupungissa asuvien nuorten vaihtoehdot olivat erilaisia. Erityisesti kaupungin työväestön pojat aiheuttivat viranomaisille huolta. Oppikoululaiset olivat pääasiassa keskiluokan lapsia, joiden vanhemmat miettivät miten saada nuoriso omaksumaan ja arvostamaan heidän omia arvojaan. Sitäkin pohdittiin, että miksi koulua käyvät nuoret ja työläisnuoriso pysyivät toisilleen vieraana.

Viranomaiset pelkäsivät nuorista tulevan huligaaneja, jotka olivat väkivaltaisia ja harjoittavat ilkivaltaa. Huligaaneiksi alettiin kutsua 1900-luvun alussa Helsingin Sörnäisten poikasakkeja eli sakilaisia. Viranomaiset ajattelivat huliganismin johtuvan huonosta kasvatuksesta ja joutilaisuudesta. 1920-luvulla politikoivia oppikoululaisia ja kaduilla aikaansa viettäviä

²¹² Vasara 1997, 526-527.

²¹³ Sotilaspoika 1/1943, 4, A. P., Sotilaspoikain parvessa viihdyt parhaiten.

²¹⁴ Nuoruuden vuosisata 2003, 166-167.

poikajoukkoja kutsuttiin huligaaneiksi.²¹⁵ Huonoja elämäntapoja vastaan sodittiin myös Sotilaspojassa ja tuotiin esiin, kuinka esimerkillistä oli olla savuton nuori:

Ja todella miehekäs on se sotilaspoika, joka osottaa itsellään olevan niin paljon oikeata suomalaista sisua, ettei rupea tupakoimaan, vaikka sellaiset miehet tai pojat häntä siihen yllyttävät, jotka ovat itse tuon siivottoman ja epätaloudellisen tavan tottumuksen orjaksi joutuneet.

Tosin rehdin sotilaspojan ei pidä tuomita eikä pilkata tupakankäyttäjäkään, varsinkaan ikämiehiä, sillä moni heistä on yrittänyt parhaansa päästäkseen irti huonosta tottumuksestaan, mutta ei ole siinä parhaalla tahdollakaan onnistunut.²¹⁶

Pikkulotille annettiin myös selkeitä ohjeita kuinka heidän tuli käyttäytyä ja miten ei saanut käyttäytyä. Tytön tuli olla viaton ja raitis, joka omalla käytöksellään saattoi auttaa maanpuolustusta:

Jokainen pikkulotta on tietysti itse raitis. Hän ei käytä väkijuomia eikä tupakkaa, ja kun hän kasvaa nuoreksi neitoseksi, niin hän ei suosi sellaista seuraa, jossa puhutaan rivoja puheita, esiinnyttään juopuneena tai muuten rikotaan sopivaisuuden sääntöjä. Tällaista tyttöä kaikki kunnioittavat. Raikkaat tuulet puhaltavat hänen ympärillään. Viaton ilo viihtyy siinä piirissä, jossa hän liikkuu.

Pikkulotat, te olette vapaan Suomen vartiojoukkoa! Ihmeellisenä aikana, jota nyt elämme, te saatte ottaa osaa isänmaan vartiointiin ulkonaista vihollista vastaan jokaisella pienelläkin teolla, jonka suorittatte maanpuolustuksen hyväksi. ... Jos varjelette omaa sydäntänne, vaikuttaa esimerkinne ja se ilmapiiri, joka teitä ympäröi.²¹⁷

Pohdintaa nuorison kunnollisuudesta esiintyi myös vuoden 1944 alussa Sotilaspojassa. Rivien välistä saattaa lukea poikien puolustelua:

Pojat ovat poikia, se pitänee edelleenkin paikkansa. Olkoon sota tai rauha, heitä kiinnostavat aina sellaiset harrastukset, missä heidän mielikuvituksensa saa esiintyä ja missä väkisin purkaantuva elämänhalu pääsee oikeuksiinsa, siellä haluavat pojatkin toimia. Ei tämä nuoriso ole yhtään huonompaa kuin aikaisempikaan. Sen harrastukset ovat edelleenkin samoja. He elävät vain aikansa tasalla, ja siksi ehkä tuntunee vanhemmista ihmisistä, että he ovat liian sotaisia.²¹⁸

Kirjoittaja totesi, että pojat ovat poikia. Lopulta nuorille annettiin siis vapauttava päätös ja kirjoittaja päätyy tuttuun lausahdukseen, että vanhempi polvi ei ymmärtänyt nuorempaa polvea.

²¹⁵ Nuoruuden vuosisata 2003, 217-221.

²¹⁶ Sotilaspoika 2/1942, 19, Varokaa, pojat, myrkkyjä!

²¹⁷ Pikkulotta 11/1942, 3, E. H-o, PIKKULOTTA ON RAITIS ja suosii raitista seuraa.

²¹⁸ Sotilaspoika 1/1944, 6, Y. Käkönen, Pojilla on puheenvuoro.

4.3. Mikä oli lasten roolijako nuorisolehdissä?

4.3.1 Oikea asenne

Juha Siltala analysoi teoksessaan *Valkoisen äidin pojat* suomalaiselle naiselle asetettua ihannetta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Naisen ihanteen muodostumiseen vaikutti esimerkiksi Suomen kansakoulun isäksi kutsutun Uno Cygnaeuksen näkemys siitä, minkälaiseksi tyttö ja nainen pitäisi kasvattaa. Cygnaeus myös korosti sivistyksen ja koulutuksen merkitystä koko kansalle, eli yleistä oppivelvollisuutta hyvän tulevaisuuden takaajana.²¹⁹ Cygnaeuksen ihannenainen omistautui lapsille ja lastenkasvatukselle, joko kotona tai opettajattarena. Oikeanlaisen naisen luonteesta seksuaalisuus oli suljettu pois. Naisen tehtävä siveellisenä tulevan sukupolven kasvattajana oli suorastaan jumalallista perua. Cygnaeuksen opettajaseminaarin opiskelijoiden tuli olla tämän ihanteen mukaisia naisia. Hänen mukaansa äitejä tuli kouluttaa, jotta taattaisiin kunnan kotikasvatus ja sitä kautta kansakunnan menestys. Esimerkiksi Minna Canth kritisoi Cygnaeuksen mielikuvaa naisesta liian ihanteelliseksi, mutta myös Lotta Svärd –järjestön kasvatustavoitteet muistuttivat Cygnaeuksen ihanteen kaltaisia nuoria naisia.²²⁰

Jumalan suomalaisille antamaa isänmaata tuli rakastaa yli kaiken, omat henkilökohtaiset pyrkimykset tuli unohtaa suuremman rinnalla. Vanhempia piti ensisijaisesti kunnioittaa ja totella, mutta myös muita auktoriteetteja, kuten opettajia, tuli kunnioittaa ja totella. Ihanne oli, että jokaisessa nuoressa heräisi halu hyvään ja kyky tunnistaa paha. Auktoriteettia tuli kunnioittaa, alistua viisaamman vaikutuksen alle ja vasta sitten pystyi kehittymään ihanteen suuntaan. Koululaitoksessakin nuoria kasvatettiin näiden ihanteiden mukaan, mutta erityisesti oppikoululaisia ohjattiin isänmaallisuuteen sekä hyviksi koettujen harrastusten pariin.²²¹

Vapaussodan muiston vaaliminen ja uusintaminen tuli suojeluskuntalaisille tärkeäksi toiminnan ensimmäisenä kymmenvuotiskautena. Näin pidettiin yhteistä henkeä yllä. Kuten Miika Siironen kuvaa, sankaripatsaat, sankarihautausmaat, musiikki, liput ja puheet loivat yhteistä tunnetta valkoisille.²²² Myös Tuomas Tepora käsittelee lipun ja Suomen lipun merkitystä sisällissodan jälkeisessä Suomessa. Lippu on tavallisesti ollut valtiollinen symboli ja sitä on tarkasteltu

²¹⁹ Siltala 1999, 247.

²²⁰ Siltala 1999, 223-225.

²²¹ Nuoruuden vuosisata 2003, 285-286.

²²² Siironen 2004, 50-64.

valtiollisena ja kansallisena tunnuksena, mutta lippu on myös yhteisöllinen symboli. Lipusta tulee samaistumiskohde ja sillä viitataan aina johonkin ryhmään.

Kriisiajoilla – kuten vuosilla 1917-18 ja 1920-30-lukujen sisäisillä kiistoilla – on ollut suuri merkitys Suomen lippuun liitetyn symboliikan muodostumisessa. Maan yhteisenä tunnuksena lippu edusti kansan suorittamia ja siltä odotettavia uhrauksia. Yksilön uhrautumisen koettiin vahvistavan yhteisöä.²²³ Sinivalkoinen lippu oli tärkeässä roolissa erityisesti valkoisella puolella järjestetyissä sisällissodan jälkeisissä vuosittaisissa muistosereonioissa. Suomen lippuun ja muihin kansallisiin symboleihin kulminoitui menneiden uhrien muistamisen ja suoritettun uhrin merkitys. Tällainen juhla oli esimerkiksi 1920-30-luvuilla toukokuinen armeijan lippujuhla.²²⁴

Lippuun liitetystä merkityksistä Tepora nostaa esiin valmistautumisen mahdolliseen tulevaan aseelliseen koitokseen sekä arkisen työn Suomen hyväksi. Puhe uhrautumisesta isänmaan puolesta osaltaan teki sotaisan kuoleman mahdollisuuden hyväksyttävämmäksi ja tavoitelluksi kohtaloksi. Erityisesti uhrautuvan nuorison tunnettiin vahvistavan kansakunnan elinvoimaa. Nuorille annettiin tehtäväksi yhtenäisen ja kestävänsä kansakunnan rakentaminen eli tulevaisuuden rakentaminen.²²⁵ Suhtautuminen lippuun ja sen symboliseen merkitykseen näkyy myös selostuksessa Iisalmen lottatyttöjen lipun vihkimistilaisuudesta:

Liput kuvaavat sitä pyhää ja kallista aatetta, joka palaa teidän sydämissänne. ... Lottatyttöjen lipun valkoinen pohjaväri kohottaa katseensa ylöspäin, se puhuu puhtaudesta. ... Tämä päivä on velvoittava päivä. Se kysyy, oletko aina uskollinen niille tunnuksille, joiden ympärille lippumme kutsuu: uskonto, koti, isänmaa. Voinko aina seisoa kirkkain otsin isänmaan kasvojen edessä.²²⁶

Lottatyttöjä puhuteltiin tulevina lottina ja maanpuolustajia. Nuorisolle osoitettiin oikea tie nuoresta lähtien, sillä aikuisilla näytti olevan selkeät ajatukset siitä, mitä nuorten tulevaisuudesta. Aina tulisi tehdä parhaansa isänmaan puolesta ja kaikkensa antaen.

²²³ Ihminen sodassa 2006, 91-92.

²²⁴ Ihminen sodassa 2006, 97-98.

²²⁵ Ihminen sodassa, 2006, 103-106.

²²⁶ Lottatyttö 1/1944, 4, M. J., Yhdistävä tunnustus – Otteita puheesta, joka pidettiin Iisalmen lottatyttöjen lipun vihkiäisissä 6.12.1943.

4.3.2. Nuori sotilas

Anders Ahlbäck kirjoittaa artikkelissaan teoksessa *Ihminen sodassa* suomalaisesta sotilaskoulutuksesta 1920-1930-luvuilla. Samanlaista mallia annettiin pojille äskeisessä lainauksessa eli tulevan sotilaan esimerkki oli hyvä esimerkki. Sodan sukupuolijärjestystä, jossa miehet lähtivät rintamalle ja naiset jäivät kotiin, pidetään helposti luonnollisena asiana, mutta todellisuudessa asia ei ole näin yksioikoinen. Ahlbäckin mukaan järjestelmä on ihmisen itsensä luoma. Miehillä on jonkin verran paremmat edellytykset tulla sotilaaksi kuin naisilla, mutta kaikki miehet eivät ole fyysisesti paremmin varustettuja sotaan kuin naiset. Monissa kulttuureissa miehet on saatu tappelemaan yhdistämällä miehuus soturin rooliin. Annetaan siis ymmärtää, että todellisia miehiä ovat vain ne, jotka kykenevät sietämään kipua ja halveksimaan pelkoaan.²²⁷ Samalla lailla sotilaspojille annettiin lehtensä ensimmäisessä numerossa oikeanlaisen pojan malli:

Suojeluskuntain ja samalla kaikkien sotilaspoikain päällikkö, kenraaliluutnantti Lauri Malmberg kertoilee pyynnöstämme muistelmia niiltä ikävuosiltaan, joissa te, tämän lehden lukijat, parhaillaan elätte. Kenraalin poika –ja nuoruusvuosina ei ollut olemassa sotilaspoika-, yhtä vähän kuin suojeluskuntajärjestöäkään, missä hän olisi voinut valmistautua elämäntehtäväänsä, isänmaanpuolustajaksi ja mitat täyttäväksi kansalaiseksi. Silti ei hän joutunut nuoruudessaan viettämään mitään mammanpojan elämää, kuten seuraavasta tulette näkemään. Ja veri veti hänet sitten sotakouluun kotimaan rajojen ulkopuolelle, jääkäripataljoonaan Saksaan, josta hän muiden mukana aikanaan palasi uutta Suomea raudalla rakentamaan.²²⁸

Nuorille annettiin selkeä kuva pojasta ja miehestä, jollainen heidän pitäisi olla. Avainsana oli rohkea luonne, jota tuli tavoitella.

Suomessa sotien 1920-30-luvuilla asevelvollisista tuli valistustyön kohde, joille opetettiin muun muassa isänmaallista historiaa ja siveysoppia. Nuoret miehet haluttiin opettaa armeijassa vastuuntuntoisiksi, isänmaallisiksi kansalaisiksi sekä tehdä ”pojista miehiä”. Suomen armeijan vuodelta 1918 periytyvä koulutusjärjestelmä perustui preussilaiseen malliin, jossa suullinen ja fyysinen kurinpito oli hyvin ankaraa. Rangaistukset olivat ankaria, jopa mielivaltaisia.²²⁹ Joissakin paikoissa päällystö halusi kontrolloida miehistöä poliittisesti, ja se tarkoitti, että suojeluskuntalaisia suosittiin eikä taas työväenliikkeeseen yhteydessä olleet varusmiehet eivät päässeet minkäänlaiseen

²²⁷ Ihminen sodassa 2006, 107-108.

²²⁸ Sotilaspoika 1/1941, 6; 14, Kenraalin poikavuodet.

²²⁹ Ihminen sodassa 2006, 110-115.

päällystökoulutukseen. Näin luotiin sisäisiä ja ulkoisia uhkakuvia, joiden avulla pyrittiin vahvistamaan kansallista ryhmähenkeä. 1930-luvun kuluessa varusmieskoulutusta modernisoitiin kohti demokraattisempaa järjestelmää.²³⁰

Arto Jokinen kirjoittaa artikkelissaan teoksessa *Ihminen sodassa* suomalaisesta sotilaskoulutuksesta ja sotilaille ominaisista ajattelutavoista. Monet suomalaiset ajattelivat vuodesta 1918 lähtien sodan Neuvostoliittoa vastaan olevan tulossa jossain vaiheessa. Ahlbäck määrittelee piirteitä, jotka olivat ominaisia osalle suomalaisista juuri ennen talvisotaa 1939. He ajattelivat, että Suomen historiallisena tehtävänä oli ollut toimia lännen etuvartiona idän barbaareita ja kaaosta vastaan, sillä idästä tuli suomalaisten perivihollinen. Sillä ei ollut väliä, että mikä yhteiskuntajärjestelmä siellä oli vallassa. Runebergiläinen idea, että jokaisen sukupolven piti verellään lunastaa isänmaan itsenäisyys, oli suosittu ajatusmalli. Valkoisen soturin kuvaan oli liitetty *Vänrikki Stoolin tarinoiden* innoittama kuva suomalaisesta sotilaasta, sankaruudesta ja miehisyydestä. Jokisen mukaan tämä soturi käytti suojeluskunnan sarkatakkia ja vihasi bolševikkeja. Sotilaan rooli oli yhtä kuin miehinen mies.²³¹ Seuraavassa lainauksessa käsitellään samaa aihepiiriä. Pojat olivat puunkeräysreissullaan nähneet desantteja ja lopulta auttaneet jäljityksessä ja saamaan vakoojat kiinni:

Teidänlaisia sotilaspoikia Suomi tarvitsee aina. ... Onnellisen Suur-Suomen luomiseen osallistutte tekin, pojat, omalla tavallamme: kuka kotiaskareissaan, keräilypuuhissaan, kuka sillä tavalla kuin nämä veljekset, jotka ovat saaneet katsoa silmästä silmään vihollistamme. Kaiken takana on kuitenkin sama päämäärä: onnellinen Suur-Suomi. Tulevat polvet lausuvat siitä teille kiitoksensa. – Tällä kertaa ei sitten muuta. – Kotiinne – poistukaa!

Noihin sanoihin lopetti poikaosastonjohtaja seuraavan harjoituksen, ja pojat lähtivät kukin kotiinsa täyttämään tehtävänsä. He olivat sotilaspoikia.²³²

Ville Kivimäki kirjoittaa artikkelissaan sotilaan työn rankasta puolesta, vihollisen tappamisesta ja siitä miten miehet asiaa käsitelivät. Suomessa oli 1920-30-luvuilla venäläisistä tehty tietoisesti vihollisia, joiden kanssa ennen pitkää tultaisiin sotimaan. Tappaminen sodassa oli monelle vaikea tilanne, mutta osalle luonnollinen asia sotatilanteessa. Sotilaallinen kieli auttoi etäännyttämään tilanteesta. Siinä tappaminen oli itsepuolustusta, sotilaalla oli rooli isänmaan puolustajana tai saattoi sanoa: ”vihollinen tuhottiin”. Samalla etäännyttäminen mahdollisti teon muistelun myöhemmin

²³⁰ *Ihminen sodassa* 2006, 117-124.

²³¹ *Ihminen sodassa* 2006, 144-145.

²³² *Sotilaspoika* 1/1941, 13, Yhteento metsässä.

ilman, että siviili-identiteetti olisi vaarantunut.²³³ Samaa ajattelutapaa pojille opetettiin tässä tositarinassa:

Syyskuun 4 p:nä 1942 pidätti 17-vuotias sotilaspoika Erkki *Pulkkinen* Lohtajalta kirkonkylän läheisyydestä metsästä erään sotavankileiriltä karanneen ryssän. Tästä rohkeutta ja kylmäverisyyttä vaatineesta pidättämisestä olemme saaneet tietoomme seuraavaa. ...

Sotilaspoika Erkki Pulkkinen oma-aloitteinen ja neuvokas menettely oli ainoa oikea tapa saada ryssä ajoissa kiinni ja estää siten useimmat varkaudet ja mahdolliset tihutyöt. Esiintymällä rohkeasti ja päättäväisesti ja pysyttelemällä määrättyllä etäisyydellä yllätysten välttämiseksi, säilytti hän koko ajan yliotteen ryssään nähden.²³⁴

4.3.3. Hyvä tyttö

Uskonnon merkitys tyttöjen kasvatuksessa oli yhtä tärkeää kuin aikuisilla lotilla. Pikkulottatoiminta oli luonteeltaan isänmaallis-uskonnollista ja sitä kuvaa hyvin seuraava katkelma:

Kuinka palavasti rakastammekaan tätä maatamme nyt, kun väkivalta ja vääritys ovat tahtoneet sen meiltä riistää. Suomen miehet ovat unohtaneet itsensä. He ovat antaneet nuoren, lupaavan elämänsä uhriksi isänmaan vapauden puolesta. Eikä heidän uhriensa ollut turha! ... Heidän tekonsa on kuolematon, sillä he edustavat arvoista ylevintä ja jumalallisinta, rakkautta. Rakkautta sellaista, joka antaa henkensä ystäviensä edestä ja jota suurempaa ei Pyhä kirjakaan tunne.

Niiden sankarien joukossa on monen, monen pikkulotankin isä, veli, tuttava. Siksi Sinäkin ymmärrät nyt entistä paremmin, mikä Jumalan lahja on vapaa isänmaa.²³⁵

Uskonnon kautta saattoi suorastaan löytää olemisen ytimen:

Pikkulotta! Yksin Jeesus Kristus, tuo uudistava Aurinko, kykenee Sinutkin uudistamaan. ... Rukoile, että saisit kokea tuon ihmeen tänä keväänä. Rukoile, että sen kokisivat kaikki rakkaat pikkulottamme. Sisäisesti uudistuneena ymmärrät entistä syvemmin lotta-aatteenkin syvyyden. Puhdistuneena, uudistuneena olet pikkulotta syvällisimmässä mielessä.²³⁶

Yksi hyvän pikkulotan vaatimuksista ennen sotaa ja sen aikana oli korostetusti hyvä itsekuri ja pyrkimys luonteenkasvatukseen:

²³³ Ihminen sodassa 2006, 207-208.

²³⁴ Sotilaspoika 1/1943, 11, Sotilaspojan urotyö.

²³⁵ Pikkulotta 3/1940, 2, Suoma Karo, Kaksi isänmaata.

²³⁶ Pikkulotta 3/1942, 4, Helmi-täti, Ajatuksia pääsiäisen aikaan.

Hyvä, ahkera ja rohkea, kolme sanaa, ne sisältävät äärettömän paljon ja saattavat vaikuttaa ehkä noin yhteenkasattuina kovin idealistisilta. Kuitenkin jos ajattelemme ihmistä, johon nuo kaikki voidaan soveltaa, täytyy meidän sanoa, että sillä ihmisellä on elämälleen onnellinen perusta, ... Ja juuri sellaista ihmistä nykyinen aikamme kaipaa, aika joka vaatii itsekieltäymystä, ponnistuksia ja ennenkaikkea luottavaista mieltä. ... Mutta tällöin on meidän muistutettava mieliimme vanha lause: luonnetta voi kasvattaa. Emme taida totisesti ainoakaan olla kerubien kaltaisia olentoja, vaan jotakin täysin vastakohtaista, mutta hiomalla saadaan arvottomaanakin lasikiveen loistoa.²³⁷

Nuoria siis kannustettiin ylittämään itsensä kerta toisensa jälkeen ja samalla unohtamaan itsensä suuremman hyvän eli isänmaan tieltä.

4.4. Miten roolijako muuttui?

4.4.1. Yhtenäistymistä

Seija-Leena Nevala on tutkinut sukupuolten välisten asetelmien kehitystä sotavuosina 1939-1944. Kun nuorisjärjestöt oli perustettu 1920-30-lukujen taitteessa, oli haluttu perustaa Lotta Svärdin esimerkin kaltainen avustava tyttöjärjestö suojeluskuntapojille. Lotta Svärdhän oli suojeluskuntien tukijärjestö. Nevalan mukaan ennen talvisotaa ja sen alussa pikkulotat olivat enemmän isojen lottien tavalla miesten ja poikien avustajia.²³⁸ Pikkulottien nimi muutettiin vuonna 1943 lottatyttöiksi korostamaan lasten ja nuorten tekemän työn arvoa ja merkitystä.²³⁹ Samaan aikaan tyttöjen ja poikien asema muuttui tasa-arvoisemmaksi ja nuorisjärjestöjen välinen suhde vahvistui.²⁴⁰

Tämä muutos näkyy Sotilaspoika –lehdessä, kun vuonna 1942 joulukuun numerossa määriteltiin pikkulottien rooli yhtä tärkeäksi kuin itsensä sotilaspoikien:

Olette huomanneet tästä, että pikkulotilla on paljon samantapaista toimintaa kuin sotilaspojillakin – huoltotyö, oppitunnit, lähetti- ja toimistotehtävät jne. Pikkulotilla on ollut samanlaista sitkeyttä – ihmeteltävää kestävyyttä, palveluallista mieltä ja uhrimielistä intoa kuin teilläkin, sotilaspojat. – Eikö totta? Kannattaa tehdä kunniaa ”harmaitten siskojemme” puuhille.²⁴¹

²³⁷ Lottatyttö 6-7/1943, 14-15, Hellin Heinonen, Miten lottatyttö voi osoittautua hyväksi, ahkeraksi ja rohkeaksi.

²³⁸ Nuoruuden vuosisata 2003, 347.

²³⁹ Nevala 2007, 138.

²⁴⁰ Nevala 2007, 149.

²⁴¹ Sotilaspoika 12/1942, 188-189, S/S, Sotilaspoikain harmaat sisaret.

Lottatyttö-lehdessä kirjoitettiin sotilaspojista yhtä rakentavasti:

Vihreä on kevään ja nuoruuden väri, ja se on myöskin sotilaspoikien tunnusväri. ... Sotilaspojat eivät vielä saa käyttää sota-aseita, eivätkä osallistua varsinaisiin taistelutehtäviin, mutta he saavat taistelijan alkukouluutuksen, joka valmentaa heidät moraalisesti, henkisesti ja ruumiillisesti terveiksi kansalaisiksi. ... Auttaessaan talkoillaan invaliideja ja muita sodasta kärsimään joutuneita he ovat huomanneet kuuluvansa kansaan, joka ei anna periksi kohtalon kovimmallakaan hetkellä. He ovat ylpeitä saadessaan kuulua tähän kansaan, joka on sisukkaasti viljellyt maataan ja puolustanut sitä hengellään ja verellään viimeiseen asti. Ja kansa, jolla on yhtä palveluallista ja uhrivalmistaa nuorisoa, ei voi koskaan sortua.²⁴²

4.4.2. Kenttälotta

Pojille korostettiin tulevan soturin roolia, mutta tytöt alkoivat ottaa näkyvämpää asemaa, kuten Nevala on todennut. Tyttöjen lehdessä alkoi esiintyä esimerkiksi kuvauksia aktiivisesta kenttälötasta ja kenttälotta esitettiin ihanteena:

Onkohan pikkulottien joukossa yhtään ainoata joka ei pitäisi lottaihanteenaan kenttälottaa, tuota uljasta lottasisarta, joka mantteli yllään ja täyteen pakattu selkäreppu selässään, monot jalassa ja kasvoillaan reipas, rohkea ilme lähtee kentälle täyttämään lottakutsumustaan.²⁴³

Seija-Leena Nevala kirjoittaa, että pikkulottia täytyi motivoida tekemään työtä kotirintamalla, sillä monet olisivat halunneet tärkeämmiltä tuntuviin töihin.²⁴⁴ Samoin kirjoitukset Pikkulotta-lehdessä peilaavat sitä, että kotirintaman työväestä oli pula ja tyttöjä täytyi lehden kautta ohjata oikeaan suuntaan:

Pikkulotta voi lottatyölläänkin tukea maatalouskamppailua. Miten, kysyt? Sillä tavalla, että pikkulotta vapauttaa lotan maataloustyöhän. ... Lottakomennus sopii niille pikkulotille, joiden vanhemmilla ei ole maapalstaa tai jotka eivät muuten pääse maatöihin.

Kaikki pikkulotat tietysti tahtoisivat päästä komennukselle mahdollisimman lähelle rintamaa - kenttälötaksi. Mutta sinne ei teitä päästetä. Pikkulotta ei pääse komennukselle sotatoimialueelle, ei edes

²⁴² Lottatyttö 4/1943, 8, T. K., Sotilaspojat – lottatyttöjen vihreät veikot.

²⁴³ Pikkulotta 5-6/1942, 12-13, Kenttälötat.

²⁴⁴ Nevala 2007, 133-134.

oman lottapiirinsä ulkopuolelle. Mutta lottia on paljon kotirintaman ja oman paikkakunnan maanpuolustustehtävissä ja näihin pääsevät pikkulotatkin avuksi.²⁴⁵

Samalla oli kuitenkin tärkeää huolehtia, että lottatyöt osaisivat kokemuspiirinsä avautuessa käyttäytyä komennuksella ollessaan sääntöjen mukaisesti. Yksittäisen jäsenen harteille tunnuttiin asettavan koko järjestön kunnia:

Lottatyttö lähtee toimistokomennukselle kotirintamalle. ... Sotilaallista ryhdikkyyttä ei kuitenkaan lottatyöltä vaadita. Miehen sotilaallinen ryhdikkyys on korvattava naisellisella arvokkuudella, joka monelle lottatyölle on luontainen ominaisuus. Naisellisen arvokas vuosiltaan vähäinenkin lotta voi kylmään ja kolkkoon toimistuhuoneeseen tuoda lämpimän kodin tunnun. ... Monessa toimistossa palvelee vain yksi ainoa lotta tai lottatyttö. Varmaa on, että tämän hyvät puolet lasketaan koko järjestön hyväksi, huonot sen viaksi ja mustaamisen aiheeksi. ... Ruumiillisenkin puhtauden tärkeys on toimistossa työskentelijän tärkeä muistia. ... Tunnollinen työnteko, asiallinen esiintyminen, asiallinen puhetapa ja asiallinen pukeutuminen tekevät toimistolotan työhönsä sopivaksi.²⁴⁶

4.4.3. Uskonnon tärkeä asema – myös pojilla

Uskonto oli sodan jatkuessa tärkeä tekijä puolustushengen ylläpidossa ja siitä muistutettiin tyttöjä alati:

Kun kuljemme Jumalaa kohti, kuljemme kohti kaikkia niitä asioita ja tavoitteita, joita nimenomaan sekä isot että pikkulotat pitävät arvokkaina. ... Sillä tiellä tulevat meitä vastaan m. m. ”Pikkulottain Kultaiset Sanat” toinen toisensa jälkeen mitä kirkaampana ketjuna, eikä niitä millään muulla tiellä niin hohtavina löydetä. Sillä siellä ne tulevat vastaamme, nuo suuret ihanteemme, koti ja isänmaa, aivan alkuperäisessä loistossaan Antajan helmassa.²⁴⁷

Nuoria koulutettiin sota-aikana kirjallisuudenkin avulla oikeanlaisiksi kansalaisiksi ja nuortenkirjoissa seikkailevat hahmot olivat työteliäitä, rehellisiä sekä oman etunsa unohtavia isänmaan puolesta toimivia nuoria.²⁴⁸ Sotilaspojille painotettiin kerta toisensa jälkeen tulevaa soturin ja isänmaanpuolustajan roolia, mutta sodan kuluessa uusi tema valtasi hiljalleen alaa.

²⁴⁵ Pikkulotta 5-6/1942, 15, Mieli Toivonen, Pieniä ohjeita lottakomennuksella oleville pikkulotille.

²⁴⁶ Lottatyttö 8/1944, 3-5, Kyllikki Kovero, Lottatyttö toimistokomennuksella.

²⁴⁷ Pikkulotta 9/1942, 2-3, Helmi Kallio-Soukainen, Oikea suunta.

²⁴⁸ Nuoruuden vuosisata 2003, 442.

Uskonto ja Jumala. Niihin yhä vaikeammassa tilanteessa kamppailevan maan puolustajan tuli turvata:

Kaikkien meidän velvollisuutena on muistaa sankarivainajiamme tänä jouluna kiitollisin ja kunnioittavin mielin. Kaiken muun järkkyessä ja muuttuessa joulusanoma ei ole kuitenkaan muuttunut. Se kaikuu yhtä täyteläisenä kuin lähes 2000 vuotta sitten, jolloin ihmiskorvat ensi kerran saivat sen kuulla. ... Jeesus tahtoo tulla sydämiimme. Miten sinä, sotilaspoika, voisit ottaa vastaan Jeesuksen?²⁴⁹

Poikia alettiin muistuttaa uskonnollisista arvoista ja siitä, että Jumalan avulla voitaisiin saavuttaa voitto:

Sotilaspoika! Tahdotko kulkea suuren Mestarin viitoittamaa tietä täydelliseen voittoon? Jos seuraat Herraa Jeesusta, niin kerran on koittava elämässäsi se päivä, jolloin olet astuva Jumalan ikuiseen kirkkauteen. Hänen avullaan me voitamme synnin ja kuoleman. Mutta Herran tiellä kysytään totisia ja vilpittömiä taistelijoita. Olethan sinä sellainen. Jumala meitä auttakoon.²⁵⁰

Vuonna 1944 kesäkuussa tapahtuneen Neuvostoliiton suurhyökkäyksen jälkeen äänenpainot muuttuivat vakavammiksi myös Lottatyttö-lehdessä:

Paljon on tapahtunut siitä lähtien, kun viimeksi tässä lehdessä tapasimme. Olemme tuskaisin sydämin ja palavin rukouksin seuranneet uljaatten poikiemme taistelua vihollisen uutta hyökkäystä vastaan. Ajatuksiimme ja rukouksiimme olemme sulkeneet Karjalan kansan ja erityisesti olemme muistaneet teitä, lottatyttöjämme. ... Kun kokoонnumme työiltoihimme, leireille tai ryhmäkokouksiin tai vietämme ilta –ja aamuhetkeä yksinämme, niin hiljentykäämme rukoukseen rakkaan isänmaamme ja kansamme puolesta. Uskomme vuorenvarmasti, että Herra on auttava meitä taistellessamme oikean asian puolesta.²⁵¹

Nyt oli tosi kyseessä ja siitä täytyi lottatyttöjenkin olla tietoisia. Oli tehtävä selväksi, että kaikkien panosta tarvittaisiin ja yksi keino saavuttaa voitto oli rukoilla sitä Jumalalta.

4.5. Isänmaallisen hengen luominen lehtien kautta

Isänmaallista henkeä täytyi pitää yllä läpi sota-ajan ja se näkyy myös nuorisolehtien kirjoituksissa. Lehtien jutuista pystyy myös aistimaan miten isänmaallisuudesta ja isänmaallisuuskasvatuksesta

²⁴⁹ Sotilaspoika 12/1942, 178, Mauri Tiilikainen, Suomen pojan joulu.

²⁵⁰ Sotilaspoika 4/1943, 51, Erkki Kansanaho, Taistelija ja voittaja.

²⁵¹ Lottatyttö 6-7/1944, 29, Marketta-täti.

kirjoitettiin sodan eri vaiheissa. Lehtikirjoitusten sävyn muutoksen kautta näkyvät reaalisesti isänmaallisuuskasvatuksen teemojen vaihtelut. Jatkosodan syttyessä kesällä 1941 Pikkulotta-lehdessä elettiin hurmoksen aikaa. Uusi sotaretki innosti kirjoittajaa ja hän halusi välittää ajatuksensa nuorillekin:

Olemme jälleen sodassa niinkuin viisitoista kuukautta sitten, mutta kuinka toisenlainen onkaan nyt sodan ja elämän tuntu! ... Mutta nyt me emme seiso yksin. Me taistelemme laajassa, mahtavassa rintamassa, joka Europan suurimman sotilasmahdin, Saksan johdolla on hyökännyt perivihollistamme Venäjää vastaan tehdäkseen kertakaikkiaan lopun siellä vallitsevasta bolshevistisesta pimeydestä. ... Sillä nyt jos koskaan on maamme turvallisuus taattava ja Suur-Suomi-aate toteutettava. ... Jos tämän tajuamme, niin me ymmärrämme myöskin, että me todellakin elämme kansamme historian suurta aikaa. ...

Rakkaat pikkulotat! Te olette osana tässä kansanrintamassa elämässä tätä suurta aikaa ja luomassa suurta Suomea. Kiittäkää Jumalaa siitä, että Hän on sallinut teidän elää ja tehdä työtä tänä ihmeellisenä kansamme etsikkoaikana.²⁵²

Jutussa on aistittavissa suorastaan vallitsee uskonnollisen hurmoksen tuntua.

Vuonna 1942 kirjoitti rintamasotilas Pikkulotta-lehdessä opettavaiseen sävyyn sankaruudesta ja velvollisuudesta isänmaata kohtaan:

Suomalainen soturi lunastaa parhaillaan tälle kansalle ikuista vapautta ja suuruutta sekä onnellista, rauhallista tulevaisuutta. Hänen sisunsa kestää vaikeissa paikoissa, ja hänen sydämessään liekehtii palava isänmaanrakkkaus. Ja kansojen kohtalon ja oikeuden Jumala on johtava hänen aseensa voittoon.

Rakas pikkulotta. Vaali sydämessäsi samaa isänmaanrakkautta. Pientenkin velvollisuuksien täyttämällä puolustetaan suurta asiaa. Jokainen voi olla sankari omalla paikallaan.²⁵³

Viesti oli, että jokaisen nuoren ja aikuisen tuli antaa uhri, vaikka henkensä, isänmaan puolesta. Samaan aikaanhan alkoi näyttää siltä, että sodan loppuminen on kaukaisessa tulevaisuudessa. Piti vahvistaa nuorten uskoa oman asian oikeutukseen:

Sotilaspojat ovat Suomen tulevaisuuden turvaajia, joiden on ammennettava velvollisuutensa sisältö edellisten sukupolvien uhrimielestä ja alttiudesta. Kunnianosoitukset isänmaamme vapauden puolesta kaatuneille sankareille muodostavat sillan, mikä lujasti liittää sankarit ja sotilaspojat samaan

²⁵² Pikkulotta 6/1941, 4, Ester Savolainen, Nyt elämme suurta aikaa.

²⁵³ Pikkulotta 5-6/1942, Unto-setä, Suomalainen soturi.

vankkumattomaan rintamaan, mikä ei väisty eikä horju puolustaessaan tämän kansan oikeutta elää itsenäisenä ja vapaana.²⁵⁴

Viimeisen sotavuoden alkaessa, vaikka sitä ei tietysti vielä tiedetty, täytyi voimakkaasti painottaa nuorisolle oman asian oikeutusta ja jatkuvan työskentelyn merkityksestä isänmaan puolesta:

Me tiedämme, että me taistelemme oikean asian puolesta. Me emme tahdo kenellekään pahaa, mutta me emme myöskään voi sallia, että meidän pyhiä ja kalliita oikeuksiamme loukataan. Me tahdomme elää vapaina suomalaisina isiemme maassa, sitä viljellä ja sitä kehittää. Me uskomme, että tällä kansalla on oma tehtävänsä suoritettavana ihmiskunnan hyväksi ja että se voi sen parhaiten suorittaa vapaana ja itsenäisenä kansana. Lottatyöt! Isänmaa tarvitsee teitä, teidän nuorta uskoanne ja alttiuttanne. Paljosta se on jo teille kiitollinen, paljon se yhä odottaa teiltä. Olemme vakuuttuneita, että te täytätte isänmaan toiveet nyt alkavana vuonna kuten ennenkin.²⁵⁵

Seuraavassa kirjoituksessa on havaittavissa suorastaista kohtalouskoa Suomen kansan tehtävästä. Ikään kuin suomalaiset olisivat olleet uusi Israelin kansa, jolla oli Jumalan määräämä tehtävä ja erikoisasema kansojen joukossa:

Tyytyväisin mielin saamme taivaltamme jatkaa juuri senvuoksi, että omatuntomme on puhdas. Työmme ja toimemme ovat tarkoittaneet vain sen maan parasta, jonka erittäinkin näiden koettelemusten aikoina olemme Topeliuksen kertomuksen tavoin tulleet ymmärtämään olevan vain meidän isänmaamme. Jumala on säätänyt ihmissuvun asumaan kaikkea maanpiiriä, mutta Hän on myös määrännyt heidän asumisensa rajat. Nämä rajat ovat kullekin kansalle pyhät. Niihin ei ole vieraalla asiaa, eikä niitä ole väkivalloin muuttaminen.²⁵⁶

4.6. Kasvatuksen tulosta

Ilona Kemppainen kirjoittaa artikkelissaan suomalaisesta sankarisotilaasta, joka antaa uhrinsa isänmaalle. Suomalainen sotilas uhrautui tai uhrattiin kansakunnan puolesta. Uhrin oli oltava vaatimaton, hyvä uhri, ja edustettava kaikkia suomalaisia. Uskonnollisuutta pidettiin tärkeänä piirteenä suomalaiselle soturille. Talvisodan aikana uskonnollisuus olikin enemmän esillä, mutta jatkosodan aikana uskonnon merkitys väheni rintamilla. Sankarivainajista puhuttaessa puhuttiin usein pojista, eli nuorista miehistä. Se merkitsi viattomampaa uhria ja samalla uhria, jolla ei

²⁵⁴ Sotilaspoika 8/1942, 115; 126, Sotilaspojat ja sankarien muisto.

²⁵⁵ Lottatyttö 1/1944, 2, Opetusministeriön kansliapäällikkö Arvo Salminen, Alkavalle vuodelle lähdettyä.

²⁵⁶ Sotilaspoika 1/1944, 3, A. Ruusuvoori, Uudenvuoden tervehdys pojille.

luultavasti ollut omaa perhettä, jolloin uhrin menetys ei tullut niin ikävän todelliseksi. Ei jäänyt leskiä tai lapsia suremaan.²⁵⁷ Onnistunut isänmaallisuuskasvatus takasi oikeanlaisen mielipiteen tuleville sotilaille ja entisen sotilaspojan kuolema antoi nuoremmille pojille kunniakkaan miehen esimerkin, teki kuolemasta hyväksyttävämmän kohtalon:

Näin päättyi siis Yrjö Tammisen uljaasti ja kunniakkaasti alkanut elämä, hänen juuri ehdittyään miehistyä. Lapsuusaikaiset kepposet olivat töintuskin ehtineet vaihtua toisenlaisiin kepposiin, joiden vaikutukset ryssät saivat kokea, kun salakavala vihollinen pääsi yllättämään ja katkaisemaan T:n enemmän mahdollisuudet kepposten tekoon. Tammisen kohtalo on toistaiseksi virallisesti: ”kadonnut”, mutta mikä se lieneekin, toivovat kotipitäjäläiset sen olevan mahdollisimman suopean, ja jos kers. Tamminen viimeisessä taistelussaan sai sankarikuoleman, siunaavat he hänen tuntemattoman viimeisen leposijansa.²⁵⁸

Naisen ei kuulunut olla rintamalla sotimassa, vaan hoitamassa kotia ja lapsia. Naisen osaan kuului uhrata rakkaimpansa isänmaan puolesta.²⁵⁹ Hänen ei tarvinnut kuolla itse. Pikkulotta-lehdessä nostettiin esiin talvisodan sytyttyä pikkulottien omat sankarivainajat kuin antamaan esimerkki oikeanlaisesta uhrautuvasta isänmaallisuudesta:

Lea Meriläinen oli Kajaanin tyttöosaston uskollisimpia jäseniä, ja siirrettiin vasta joitain viikkoja sitten ”isoihin lottiin”. Siitä huolimatta hän täytti tehtävänsä kuin tosi lotta, sillä siitä saakka, kun isänmaamme vaikea tilanne alkoi, oli Lea Meriläinen ensimmäisenä työssä mukana ja pysyi uskollisena paikallaan, kunnes sankarikuolema hänet kohtasi. ...

Kuitenkin hän ehti elämällään antaa velvoittavan esimerkin kaikille niille, jotka olivat joutuneet hänen kanssaan kosketuksiin.²⁶⁰

Sankarikuoleman koki myös lotta Narvia, jonka kuolinilmoitus oli Lottatyttö-lehdessä vuonna 1943. Silloin korostettiin myös hänen antamaansa esimerkkiä, mutta hänelle annettiin aktiivisempi rooli kuin aiemmalle kaatuneelle:

Jo talvisodan aikana hän oli ollut komennuksella muonitustyössä, aina yhtä reippaana ja palveluvalmiina. Sodan uudelleen syttyessä hän oli ensimmäisten lähtijöiden joukossa, eikä väistynyt työpaikaltaan ennen kuolemaansa. ”Ole uskollinen vähäisimmässikin” oli lotta Narvian johtotähtenä viimeiseen saakka. ... Ja

²⁵⁷ Ihminen sodassa 2006, 235-236.

²⁵⁸ Sotilaspoika 6/1944, 102-103, Axel Lamberg, Kunnostautuneita sotilaspoikia.

²⁵⁹ Ihminen sodassa 2006, 238.

²⁶⁰ Pikkulotta 2/1940, 5, Lea Meriläinen In memoriam.

kuitenkin, miten onnellinen on nuori lottavainaja, joka on saanut antaa siunausrikkaan elämänsä sadon esikuvaksi sadoille lottatyöille.²⁶¹

Naisen osa oli edelleen antaa uhri isänmaalle, mutta nyt uhri saattoi olla oma elämä, ei enää pelkästään läheisen elämä. Se taas kertoo siitä, että naisen ja lotan asema oli muuttumassa aktiivisemmaksi kuin ennen.

On mielenkiintoista myös tarkastella lasten ja nuorten omia kirjoituksia, joita lehdissä julkaistiin. Jostain syystä Pikkulotta-lehdestä löytyi enemmän isänmaallishenkisiä kirjoituksia kuin Sotilaspojasta. Heti Pikkulotan ensimmäisessä näytenuumerossa pieni lotta kirjoitti tuntemuksistaan:

Minä olen pikkulotta siksi, että haluan palvella isänmaatani, Suomea. Vaikka työni tulokset eivät ole suuret, haluan aloittaa pienestä ja jatkaa siksi, kun kuolo minut saavuttaa. Haluan uhrautua maani hyväksi, ja uhrautuvaisuutta lottakokouksissa opetetaan. Minulla on suuri syy koettaa palvella isänmaatani, sillä se antaa minulle kodin ja turvapaikan maan päällä.

Jospa kaikki Suomen työt liittyisivät lotiksi ja pojat suojeluskuntalaisiksi. Silloin valtaisi isänmaanrakkaus Suomen nuorison ja isänmaallinen henki joka kodin.²⁶²

Edellisestä ja seuraavasta pikkulottien kirjoittamasta tekstistä huomaa, että joukkoon kuulumisen oli yksi tekijä miksi koettiin tärkeäksi kuulua pikkulottiin. Joukossa sitten isänmaallinen tunne kasvoi:

Komennukset, joita isoilta lotilta olemme saaneet, ovat olleet kuin juhlahetkiä. Ompeluilloissa, juhlissa, suurissa muonituksissa y.m. olemme saaneet olla apuna. Mutta yh:n aikana jouduimme välittömästi paikallisosaston käskynalaisiksi. ... Olin onnellinen, kun sain olla lottatyössä koko syksyn, talven ja vieläpä kesänkin aina koulujen alkuun asti, kun maailma meidän kohdaltamme hiljeni.

Niinä viikkoina olen tuntenut, mitä on olla lotta.²⁶³

Yleisradion ”Värikäs Viikonloppu” oli ohjelma nuorilta nuorille, jota lähetettiin viikonloppuisin. Siinä järjestettiin kilpailuja ja yhdessä ohjelmassa innostettiin nuoria lähettämään omia kirjoituksiaan sinne. Parhaita kirjoituksia julkaistiin Sotilaspojassa ja tässä on myllykoskelaisen Sisko Jokisen vetoamus nuorille. Seuraavasta huomaa kuinka aikuisten tarjoama isänmaallisen ajattelun oli omaksuttu:

²⁶¹ Lottatyttö 4/1943, 7, lotta Liisa Narvian kuolinilmoitus.

²⁶² Pikkulotta 1/1938, 7, Liisa P:mi, 10 v., Miksi olen Pikkulotta?.

²⁶³ Pikkulotta 5/1941, 2-3, Kirsti Hokkanen, Miksi on hauskaa olla pikkulottana?.

Nuoret! Muistakaamme, että olemme suomalaisia! Tietäkäämme mihin suomalaisena oleminen velvoittaa! Älkööt koskaan mielistänne hälvetkö esi-isiemme kunniakkaat teot, vaan kannustakoot ne meitä kulkemaan yhtä kunniakkaasti heidän jälkiään.

Suomen poika! Miestä sinusta ei tee aikuisten huonojen tapojen jäljittely, kapakoissa istuminen ja kaduilla humalaisena räyhääminen, vaan se, että todella näytät olevasi mies ymmärtämällä, että sinun velvollisuutesi kerran on puolustaa maatasi viimeiseen hengenvetoosi saakka.

Suomen tyttö! Jos ajatuksesi ovat terveet, tiedät, että sinun paikkasi on urhoollisen Suomen soturin rinnalla seistä tukemassa häntä.

Nuoret! Luokaamme yhtenäisen, murtumaton ketju, joka tarpeen tullen kestää ja on vankka itäisen myrskynkin uhatessa rakasta synnyinmaatamme, sillä tulevaisuushan on meidän!²⁶⁴

Nuoret perustelivat mielipiteistään kuten olivat oppineet esimerkiksi koulussa, lottatyttöjen tai sotilaspoikien tapaamisissa. Äänenpainot olivat samoja kuin aikuisilla. Puheissa ja kirjoituksissa esiintyivät usein teemat aiempien sukupolvien esimerkki, urhea suomalainen soturi ja soturia tukeva nainen. Suomalaisuus velvoitti eikä elämä ollut leikkimistä vaan totista työtä.

Jatkosota loppui syyskuussa 1944 ja nämä lainaukset ovat Lottatyttöjen ja Sotilaspojan viimeisistä numeroista. Niissä ei suoraan viitattu järjestöjä uhkaavaan lakkauttamiseen, mutta Lottatyttöissä annettiin kuitenkin selvästi ohjeita tulevaisuuden varalle ja kirjoituksen viereen oli painettu Lottatyttöjen kultaiset sanat. Fanni Luukkosen sanat kuulostavat jäähyväisiltä:

Suomen kodit saavat kotiin ne rakkaat omaiset, miehet ja veljet, joiden pitkä poissaolo on tehnyt kodin tyhjäksi. Te tiedätte millä asialla he ovat viipyneet. ... Olen ajatuksissani silloinkin luonanne, kun ette pääse tätä rakkaitten kotiinpaluuta näkemään, he kun ovat siirtyneet sinne, mistä ei paluuta ole. Rakkaat lottatyöt! Kun nyt kodit eheentyvät, muistakaa, että olette myös omaltakin osaltanne olleet ja edelleenkin olette vastuunkantajia tekin. Isänmaata painaa raskas taakka. Kodit joutuvat sitä kantamaan. Jakakaa tekin voimainne mukaan tätä taakkaa. Sen te teette silloin, jos joka hetki muistatte olevanne lottatyttöjä, joiden sydän on lämmin ja tahto altis. Säilyttäkää mielessänne ”kultaiset sanamme”, Ne viitoittavat teille tietä. Teitä siunaavin ajatuksin muistava *Fanni Luukkonen*.²⁶⁵

Sotilaspojan viimeisessä numerossa evästettiin poikia tulevaisuuden varalle. Lehden kansikuvassakin sotilaspojat olivat jälleenrakennustöissä ja kaikella tavalla rohkaistiin työntekoon ja tulevaisuudenuskoon, mutta hyvät säännöt muistaen:

²⁶⁴ Sotilaspoika 5/1944, Sisko Jokinen, Vetoamus nuorisolle.

²⁶⁵ Lottatyttö 11-12/1944, 3, Fanni Luukkonen, Rakkaat lottatyöt!.

Tartu rohkeasti työhön, pyri eteenpäin! Älä masennu vastoinkäymisistä, sillä ne on annettu siksi, että ne voitettaisiin ja että niissä kasvaisit mieheksi. Huomaa myös ne vaarat ja salakarit, jotka elämässä uhkaavat. ... Kesytä ja taltuta oma paha luontosi. Vastusta havaitsemiasi vikoja itsessäsi. Tämän voit tehdä, kun noudatat kuningas Salomon kehoitusta: ”Muista Luojaasi nuoruudessasi.” Saarnaaja 12:1.²⁶⁶

Seuraavankin kirjoituksen viesti oli, että oli ollut hyvä kuulua sotilaspoikiin, sillä se kasvatti luonnetta ja antoi suuntaviivoja tulevaisuudelle:

poikatyö ja kilpailu ei ole päämäärä ja tarkoitus sinänsä, se on keino, jonka avulla kehitetään pojista terveitä, reiluja ja kunnollisia miehiä ja kansalaisia, jotka aikanaan kykenevät hoitamaan isänmaan asiat ja vastaamaan niistä. Moni piirimme sotilaspoikakasvatti kantaa jo asetta ja sotilaan vastuuta kenttäarmeijassamme. Olen varma, että he tekevät sen kunnialla.

Isänmaamme tulevaisuus on nyt, kuten monesti ennenkin synkän, läpinäkymättömän usvan peitossa. Raskaita aikoja voi olla tulossa, mutta ne on meidän kestettävä, ja me kestämmme ne, kun vain pidämme päämme pystyssä tietoisena siitä, että asiamme on oikea, että olemme urhoollisesti taistellen puolustaneet oikeuksiamme ja että ei ole mitään, mikä tahraisi kunniamme.²⁶⁷

Molemmissa lehdissä annettiin ohjeita tulevaisuuden varalle, vaikka se olikin hämärän peitossa. Nuoria muistutettiin, että he eivät olleet tehneet mitään väärää vaan kunniakkaan suorituksen. Näistä kehotuksista voi aistia sodan jälkeisen muuttuneen ja epäselvän ilmapiirin.

5. Johtopäätökset

Suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin johtajat halusivat, että nuoriso olisi valmis kunnioittamaan ja palvelemaan isänmaataan. Tärkeää oli varmistaa, että he omaksuisivat nuoresta lähtien oikeanlaisen arvomaailman ja isänmaallisen hengen. Pojat koottiin sotilaspoikiin ja tytöt pikkulottiin. Nuorisojärjestöjen lehtien kautta sekä muun toiminnan kautta oli helppo opettaa jäsenille tärkeitä pidettyjä asioita. Myös moni opettaja arvosti samoja asioita kuin suojeluskuntalaiset ja opetti niitä oppilailleen koulussa. Lapset siis ympäröi tietynlainen ilmapiiri monesta suunnasta.

Yksi isänmaallisuuskasvatuksen kulmakiviä oli uskonnon merkityksen korostaminen ja sen avulla saavutettava oikean asian voitto. Poikia kouluttiin nuorista lähtien kunnan sotilaaksi, sillä

²⁶⁶ Sotilaspoika 10/1944, 171, Urho Siro, Pyri eteenpäin, menestys varma.

²⁶⁷ Sotilaspoika 10/1944, 172, Eversti E. I. Järvinen, Saimaan sotilaspoikatyön saralta.

tulevaisuudessa he olisivat isiensä paikalla puolustamassa Suomea vihollista vastaan. Tuo vihollinen oli tietysti Neuvostoliitto. Tyttöjen tuli olla tukemassa poikia näiden tärkeässä tehtävässä. He eivät saaneet niinkään aktiivista roolia. Kaikkien piti kuitenkin tehdä parhaansa isänmaan puolesta oman etunsa unohtaen.

Nuorisotoiminnan tärkeyttä epäiltiin kuitenkin järjestön sisällä ja erityisesti kauempana Helsingin päämajasta. Maakunnissa täytyi tehdä selkeää käännytystyötä nuorisotyön puolesta. Mieliä saattoi olla epäileväinen, mutta yleensä se kallistui toiminnan aloittamisen puolelle. Partio-järjestön toiminnassa oli paljon yhtäläisyyksiä suojeluskuntien poikatoiminnan kanssa, sillä sen piirissä pidettiin tärkeinä samantyyppisiä isänmaallisia arvoja kuin suojeluskunnissa. Joissain asioissa oltiin jopa suojeluskuntia pidemmällä, kuten kouluttamalla partiolaisia väestönsuojeluun jo ennen sotaa vuonna 1938. Työläisnuorisolehdessä oli havaittavissa erilaisia mielipiteitä kuin suojeluskuntajärjestöjen nuorisolehdissä. Kritisoitiin vastapuolen eli valkoisten nuorille antamaa asekoulutusta ja pidettiin sitä vaarallisena yhtenäisen Suomen kannalta. Talvisodan sytyttyä marraskuussa 1939 oli havaittavissa liennyttä ja kritiikkiä Neuvostoliittoa vastaan, mikä oli ennen kuulumatonta. Isänmaallisuuskasvatusta ei siis esiintynyt työläisnuorison parissa, kun taas partiolaiset jakoivat sotilaspoikien ja pikkulottien kanssa samankaltaisen ajatusmaailman. Työläisnuorisolehden toimittajille oli tärkeämpää sisäisten olojen liennyttäminen ja ennakkoluulojen vähentäminen lukijoidensa parissa, mutta toisaalta omien arvojen esilletuomista ei unohdettu.

Perusajatus näyttää Pikkulotta- ja Sotilaspoika-lehdissä olleen, että jokaisen tuli uhrata isänmaan puolesta kaikkensa. Se tuotiin monin keinoin lehtien kirjoituksissa esille. Sodan kuluessa tytöt kuvattiin ahkerina työtyttöinä tai jutuissa ihailtiin komennuksella olevaa kenttälottaa. Se oli uusi aluevaltaus, jota tytöille sodan jatkuessa markkinoitiin. Heitä tarvittiin töihin maassa, jossa suurin osa aikuisista miehistä ja naisista oli rintamalla tai sotaa tukevissa töissä. Muutoksista huolimatta tyttöjen piti olla kuitenkin kunnan tyttöjä eikä saanut käyttäytyä häiritsevästi tai muuten järjestön sääntöjä vastaan.

Uskontoon liittyvien kirjoitusten määrä kasvoi sodan aikana, mutta ei Pikkulotta-lehdessä vaan Sotilaspojassa. Ennen tätä poikia kasvatettiin rohkeiksi satureiksi, jotka kerran puolustaisivat isänmaataan. Nyt kuva ihanteellisesta pojasta muuttui sen verran, että uskonnollisuus tuli mukaan aiempaa vahvemmin soturin roolin rinnalle. Sotatilanteen venyminen ja voimien hiipuminen voisi selittää tämän kehityksen. Kaikki mahdollinen apu oli käytettävä hyväksi.

Lehtiä tutkiessa kävi myös selväksi, että kun oli joku asia vaati jäsenistön huomiota, niin se tuotiin kohta julki sopiviksi aktsotuin keinoin lehdissä. Näin heräteltiin halua tehdä tuota työtä. Kirjoitusten sävy muuttui sitä vakavammiksi mitä kauemmin sota kesti. Esimerkiksi sankarivainajan roolia ei varattu enää miehille ja pojille vaan myös naisille ja tytöille. Suomalaisten elämässä ja sukupuolten rooleissa siis tapahtui muutoksia, jotka näkyivät elämässä sodan jälkeenkin.

Lähteet ja kirjallisuus

LÄHTEET:

Hakkapeliitta, vuodet 1928-1930

Lottatyttöjen johtajille, vuodet 1943-1944

Nuijasoturi, vuodet 1924-1934

Pikkulotta – Lottatyttö, vuodet 1938-1944

Partio, vuosi 1938

Sotilapoika, vuodet 1941-1944

Työläisnuoriso, vuodet 1937-1941

KIRJALLISUUS:

Aalto, Matti, *Suojeluskuntien poikatoiminta 1928-1944. Toimintamuodot, aatemaailma ja suhteet muihin nuorisjärjestöihin*. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Historian laitos, Helsingin yliopisto, 1984.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909, Jyväskylä 2003.

Alapuro, Risto (toim.), *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. WSOY, Porvoo 1998.

Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas, *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY, Porvoo 2009.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere, 2004, (3. painos).

Kaarninen, Mervi, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi – ja jatkosodassa.* Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä 2006.

Kotila, Maria, *Aikakauslehti Lotta Svärd.* Suomen historian pro gradu, Historian laitos, Helsingin yliopisto, 1993.

Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Koulu ja menneisyys XLV, Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2007, Kirjapaino Multiprint Oy.

Lantto, Juhani, *Kytösavun mailta. Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin historia 1917-1944.* Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997.

Lakeus ja sen lapset, Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin 20-vuotisjulkaisu, Vaasan kirjapaino, 1937.

Lehtinen, Marja, *Hakkapeliitta. Suojeluskuntajärjestön viikkolehti 1926-1944.* Suomen historian pro gradu –tutkielma, Historian laitos, Helsingin yliopisto, 1987.

Lukkarinen, Vilho. *Suomen lotat. Lotta Svärd –järjestön historia.* Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1981.

Nevala, Seija-Leena, *Lottatyöt ja sotilaspojat.* Minerva Kustannus Oy, Helsinki/Jyväskylä 2007.

Nieminen, Juha, *Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia.* Nuorisotutkimusseura r.y., Lasten Keskus Oy, Jyväskylä 1995.

Olsson, Pia, *Myytti ja kokemus. Lotta Svärd sodassa.* Otava, Keuruu 2005.

Pohls, Maritta & Latvo-Äijö, Annika, *Lotta Svärd. Käytännön isänmaallisuutta,* Otava, Keuruu 2009.

Puranen, Elja, *Poikasotilaista sotilaspoikiin. Suojeluskuntien poikatyön ja Sotilaspoikajärjestön historia sekä perinnetyö vuodesta 1991 alkaen.* Sotilaspoikien Perinneliitto ry., Saarijärven Offset Oy 2001.

Puuronen, Vesa, *Johdatus nuorisotutkimukseen.* Nuorisotutkimusseura ry. Tutkimuksia 4/97, Vastapaino, 2000, (2. painos).

Raikkala, Hannes, Suojeluskuntain historia III. *Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhan vuosina 1930–1939 sekä sotavuodet 1939–1944.* Hata Oy, Vaasa 1966, (2. painos).

Selen, Kari, Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944. WSOY, Juva 2001.

Siironen, Miika, *Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918-1929.* Suomen historian lisensiaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto 2004.

Siltala, Juha, *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa.* Otava, Helsinki 1999.

Siltala, Juha. *Sisällissodan psykohistoria.* Otava, Helsinki 2009.

Sodassa koettua. Uhrattu nuoruus. Weilin+Göös Oy, Porvoo 2008.

Sulamaa, Kaarle, *Lotat, uskonto ja isänmaa. Lotat protestanttis-nationalistisina nunnina.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.

Suomen historian pikkujättiläinen, WSOY, Porvoo 2002, (9. painos).

Tikka, Marko, *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa 1918-1921.* Historiallisia tutkimuksia 230, SKS, Helsinki 2006.

Tommila, Päiviö, *Taustasidonnaisuus ja maailmankuva – lehdistöhistorian tutkimusongelmia.* Suomen sanomalehdistön historia – projektin julkaisuja N:o 20, Helsinki 1982.

Vasara, Erkki, *Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilun ja kasvatustoiminta vuosina 1918-1939.* Bibliotheca Historica 23, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1997.

Liitteet

Liite 1

Lotta Svärdin kultaiset sanat

Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!

Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!

Aseta korkealle lottaihanteesi. Vain oikeamielisenä, puhtaana ja raittiina voit olla oikea lotta!

Vaadi aina ensin itseltäsi!

Ole hyvä!

Ole uskollinen vähäisimmässäkin!

Muista vastoinkäymisten kohdatessa päämäärämme suuruus!

Kunnioita ja auta lotta-sisariasi heidän työssään, siten vahvistuu yhteistunto!

Muista menneitten sukupolvien työ. Kunnioita vanhuksia, he ovat tehneet enemmän kuin me!

Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puvussasi!

Alistu itsekuriin, siten korostat järjestyksesi!

Lotta, muista edustavasi suurta, isänmaallista järjestöä. Varo tekemästä mitään, mikä vahingoittaa tahi sen mainetta loukkaa!

*Liite 2***Pikkulottain kultaiset sanat**

1. Rakasta Jumalaa yli kaiken.
2. Rakasta sekä palvele kotiasi ja isänmaatasi.
3. Huomaa luonnon kauneudessa Luojan suuruus.
4. Kunnioita mennyttä ja usko tulevaisuuteen.
5. Ole hyvä.
6. Suorita ilomielin velvollisuutesi.
7. Älä lannistu vaikeuksissa.
8. Ole hyvä toveri ja rehellinen ystävä.
9. Noudata määräyksiä, alistu kuriin ja käytäydy moitteettomasti.
10. Pikkulotta, elä lähimpiesi apuna, ympäristösi ilona, kasva kansallesi kunniaksi.

*Liite 3***Suojeluskuntaisen kymmenen käskyä**

1. Muista aina, minkä vuoksi kuulut suojeluskuntaan: siksi, että sinulla on isänmaa, jonka vapaudesta olet vastuussa menneille ja tuleville sukupolville.
2. Muista aina, että minä hetkenä hyvänsä sinulta voidaan vaatia tekojakin, eikä vain mukanaoloa ja sanoja. Oletko jo tarkkaan selvillä siitä, missä on paikkasi ja mikä on tehtäväsi, jos rajalla alkaa rytistä? Oletko valmis?
3. Muista aina, että isänmaan puolustajalla täytyy joka hetki olla kivääri kirkkaana, ruumis voimakkaana ja ylväät aatteet sielussaan.
4. Muista aina, että vain se voittaa, joka *tahtoo* voittaa. Älköön olko isänmaanrakkautesi vain joskus hipaiseva mieliala, vaan elävä voima, väkevä säilyttämiskaivo ja viimeiseen hengenvetoon saakka tekoihin velvoittava puolustustahto.
5. Muista aina, että isänmaan puolustajan tärkeimpiä velvollisuuksia on noudattaa kuria, joka suojeluskuntalaisella tarkoittaa pääasiassa *itsekuria*. Käy säännöllisesti harjoituksissa, täytä täsmälleen kaikki saamasi tehtävät. Siten kehität sotilaallista valmiuttasi ja kasvatat luonnettasi. Koko elämä on vain yhtämittaista velvollisuuksien täyttämistä, pienten ja suurten.
6. Muista aina, että kun puuet suojeluskuntapuvun päällesi, et enää ole vain *sinä*, et vain yksilö, vaan satatuhantisen, suurelle aatteelle, vannoutuneen järjestön jäsen. Kanna kunnialla pukuasi.
7. Muista aina, että suojeluskuntapuku on nöyrän miehen puku. Tehtävän suuruus tekee nöyräksi: ei itselle mitään, maalle kaikki. Älä kerskaile. Vain nöyrä on voimakas. Nöyryys ja uljaus viihtyvät rinta rinnan kuin äiti ja lapsi.
8. Muista aina, että suojeluskuntapuku ei kuulu arkipuuhiin eikä kotiaskareisiin, vaan suojeluskuntatilaisuuksiin: palvelukseen, harjotuksiin ja juhliin.
9. Muista aina, että Suomi on köyhä äiti, joka tuekseen tarvitsee kaikki poikansa. Jos sinulla on toveri, kunnan mies, niin tuo hänet mukana sarkatakkien riviin. Mitä voimakkaammaksi järjestömme kasvaa sisään- ja ulospäin, sitä syvempään painuvat itsenäisyytemme peruskivet maamme paatiseen kamaraan.
10. Muista aina: olen suojeluskuntalainen, siis olen *mies*, ennen kaikkea juuri mies. Se sana sisältää enemmän kuin luuletkaan. Se sisältää täyden valtuuden olla mukana uljaimmissa riveissä, mitkä milloinkaan ovat suomalaista tannerta astunnallaan vavahutelleet.